

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KAR

A NYÍREGYHÁZI POLGÁRI ISKOLAI OKTATÁS TÖRTÉNETE

1880-1948.

d o k t o r i é r t e k e z é s

Készítette: Szabó László

Nyíregyháza

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó	4
Visszatekintés a polgári iskolák szervezésé- sének külföldi és hazai előzményeire	10
Nyíregyháza város fejlődésének rövid ismer- tetése a XIX. században	29
- Gróf Apponyi Albert Községi Polgári Leányiskola rövid fejlődéstörténete	31
- Kálvineum Polgári Leányiskolájának rövid története	40
A Községi Jókai Mór Polgári Fiúiskola meg- alapítása	56
- Az iskola nevelőtestülete	60
- Az oktatás tárgyi feltételeinek biz- tosítása	86
- A tanulók felvétele, származásuk sze- rinti kategorizálás	102
- Továbbtanulási lehetőség, pályavá- lasztás	127
- Tanulmányi munka	135
- Nevelőmunka	184

- A tanítási órán kívüli tevékenység, mozgalmi munka	211
- Az iskolák kapcsolatrendszere, helyük az iskolarendszer egészében	225
Összegzés	233
Jegyzet	238
Mellékletek jegyzéke	253

Előszó

A polgári iskolák helye és betöltött szerepe működésük idején is vitatott kérdés volt. Hasonló a helyzet a felszabadulás utáni időszak pedagógiai szakirodalmában is, ahol igen kevés a polgári iskolákkal foglalkozó történeti irodalom, pedig értéke, jelentősége az utókor számára sem lebecsülendő. A megfelelő értékeléshez igen nagy segítséget nyújtott Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Magyarországon - témájú kandidátusi értekezése, melyet a Tankönyvkiadó 1979-ben jelentetett meg. E könyv átfogóan értékeli a polgári iskola pedagógiai jelentőségét, tisztázva helyét, szerepét közoktatásunk történetében, egyben felkelti az érdeklődést a helyi sajátosságok további kutatása irányában, mivel a polgári iskolák sajátosan alkalmazkodtak a helyi adottságokhoz, körülményekhez. A felszabadulást követően újjászervezett alsófokú oktatás pedig sokat merített a polgári iskolák tantervi-módszertani nevelési gyakorlatából.

Hazánkban a polgári iskola hivatalos megszervezését az 1868. XXXVIII. törvénycikk tette lehetővé, de előtörténete a korábbi évszázadokra is visszanyúlik. A polgári átalakulással kapcsolatos társadalmi szükségletek hívják

életre, melynek egyik fő sajátossága, hogy a tőkés átalakulásért és a nemzeti önállóságért folyó harc összefonódik egymással. Ez a folyamat hívja életre a polgári iskolát, a reáliskolát, majd a szakiskolák különféle típusait, amelyekben a művelődési célkitűzések, a hasznosságra való képzésre, az élettel való szorosabb kapcsolatra irányul. A polgári iskolát mint önálló iskolatípust a népoktatás felső, rangosabb lépcsőjét, vagy mint a középiskola alsó tagozatát értelmezik, gyakran együtt emlegetik a reáliskolával - funkciójuk keveredő értelmezésével. Ez a bizonytalanság végigkíséri a 80 éves hazai történetét, funkciójának zavarait csak történeti összefüggésekben lehet feltárni.

1868-tól a magyar neveléstörténelem igen gazdag eseményekben, a dualizmus korától kezdve felöleli az I. világháborút, az 1918-as polgári demokratikus forradalmat, a Tanácsköztársaságot, a fehérterror, az ellenforradalmi korszak és a II. világháború időszakát. E történelmi események sajátosan hatottak az iskolai életre, fejlődésre, függvényeként a mindenkori művelődéspolitikának. A polgári iskolák megalakulását követően széleskörű fejlődés bontakozott ki működésükben, melyet az első világháború megszakított. Ez időszakra esik az iskolák történetének első virágzása, mely az alkalmazott nevelési módszerekben, tárgyi feltételekben több ponton

lényegesen elhatárolható az ellenforradalmi rendszer neonacionalista nevelési irányultságából.

A második virágzási korszak pedig az 1923-24-es tanévvel kezdődik, de ez már nem hasonlítható össze a korábbival. Egy-egy rövid időszak - 2-3 tanév - lelkesítő felvillanásait megtörik a gazdasági nehézségek. Az optimizmus és a lelekesedés kevés volt ahhoz, hogy a reális fejlesztési igény megvalósuljon. A magyar közoktatásügy történetének fontos szakasza ez, melynek megírásával - részeredmények ellenére - adós még neveléstörténetírásunk.

A kutatómunka témaválasztását már a fentiek is indokolttá tennék, de objektív és szubjektív tényezők is ösztönöztek e téma elmélyültebb tanulmányozására. Nyíregyháza város iskolahálózatában nagy jelentőséggel bírtak a polgári iskolák. Országosan is az elsőket követően alakult meg a Gróf Apponyi Albert Polgári Leányiskola, megelőzve az 1906-ban alapított Községi Jókai Mór Polgári Fiúiskolát. Tovább gazdagította a polgári iskolahálózatot a Leánykálvineum Polgári Iskolája. Tevékenységük értékelése, történetünk feldolgozása - eltekintve néhány évfordulóhoz kapcsolódó rövid megemlékezéstől - "fehér foltként" szerepelnek a város történetében. Működésük feldolgozása iránt jogos a város igénye.

A városi polgári iskolák története országos jelentőségeket is igazol. Pozitívan értékelendő, hogy a tantestületek tagjai közül többen résztvettek a tantervi vitákban, még tiltakoztak is a polgári iskolákat érő hátrányos intézkedések megszüntetése érdekében. A helyi sajátosságok figyelembe vételével a tantestületek tagjai a polgári iskolák elé tűzött cél megvalósításáért dolgoztak, hogy tanítványaikat felkészíthessék a gyakorlati életre, biztosítva az elhelyezkedéshez szükséges ismereteket, az általános műveltség társadalom által igényelt szintjét.

Szubjektív természetű motiválást adott, hogy 1975-ben megbízást kaptam a 2. sz. Jókai Mór Általános Iskola igazgatói tisztségének betöltésére, mely jogutódja volt a községi fiúiskolának. Ez az intézmény az 1981-82-es tanévben ünnepelte alapításának 75. évfordulóját. Jelentőségét az is növelte, hogy az iskola Nyíregyháza város - sőt egy időszakban a megye - egyetlen polgári fiúiskolája volt, pedagógiai tevékenysége országos szinten is figyelemreméltónak bizonyult. A megnevezett iskolák történetének tanulmányozása, az iskolák múltjának ismerete jó alapot adott irányító munkámban, s a múlt és jelen összekapcsolása, a tradíciók, a hagyományok felelevenítése, mélyítése az iskolák múltjának tiszteletére, mostani iskolai életünk színesebbé tételére ösztönöz.

Ezen intézmény hazai története a népoktatási alap-törvénytől számítva 80 esztendő. 37 éve - 1948-ban - adtak utolsó bizonyítványt a "polgáristáknak", s ezzel megszűnt működése az egyik igen érdekes és sokat vitatott iskolatípusnak. Létezése a köztudatban egyre inkább a feledés homályába merül.

A kutatás munkájánál nehézséget okozott, hogy az iskolák 1920-ig terjedő időszakának jelentősebb iratai - főlet a román intervenciós csapatok megszállása idején - megsemmisültek. A polgári leányiskola írásos forrásai az idők viharában teljesen eltűntek, levéltárban sem találhatók. A Kálvineum anyagában főleg anyakönyvek, tanárkari jegyzőkönyvek olvashatók, az ügyvitel tényleges iratanyaga nagyon hiányos. Ezért elsődleges jelentőségű forrásként kezeltem az évkönyveket, de a községi polgári leányiskolában az évkönyvgyűjtemény is töredékes.

Dolgozatomban kiemelten foglalkozom a polgári fiúiskolával, melyet országos híre és jelentősége indokol. Az iskola történetét alapul véve, belső életének feltárásán keresztül szeretném érzékeltetni a három városi polgári iskola tevékenységének mélyebb összefüggéseit, esetenként eltéréseit, az országos tanügyi eseményekhez való kapcsolódást, az alapítás időrendi sorrendjétől eltérően.

Köszönetemet fejezem ki Dr. Ágoston György tanszékvezető egyetemi tanárnak, a neveléstudományok doktorának lényegre irányuló útbaigazításaiért. Személy szerint igen hálás vagyok Dr. Simon Gyula kandidátusnak, az MPT társelnökének a kutatás iránt megnyilvánuló érdeklődéséért, buzdításáért, a feldolgozásban nyújtott segítségért. Kutatómunkámban nagy segítségemre voltak a Szabolcs-Szatmár megyei Levéltár dolgozói, akiknek ezúton is köszönetet mondok.

I. Visszatekintés a polgári iskolák szervezésének
külföldi és hazai előzményeire

Az emberi társadalom fejlődése során egyetlen társadalmi mozgalom vagy szellemi áramlat sem kerülhette meg a nevelés kérdésével való foglalkozást. Az uralomra törő vagy uralomra jutott osztályok, társadalmi rétegek nevelési-oktatási igényeikben is igyekeztek érvényre juttatni érdekeit.¹ E törekvést figyelemmel kísérhetjük a polgári társadalom kezdeti kialakulásától.

A gyakorlati pályákra történő iskolai felkészítés gondolata már a XIII-XIV. században megfogalmazódott. Az ipart és kereskedést űző városi lakosság - a polgárság - első felvirágzásának idején jelentkező igényének - többek között - kezdetleges eredményei voltak a Németországban szervezett Schreib, Rechenschule-k. Ezeket tekintjük a polgári iskolák ősalakjainak. Az iskolákban anyanyelven folyt az oktatás, számtant, üzleti fogalmazást és mértékek ismeretét tanították, a polgárság igényeinek megfelelően. Mind olyan tantárgyak voltak, amelyekre a középkori egyházi irányú latin iskola ügyet sem vetett. Ezek az iskolák minden továbbfejlődés nélkül megszűntek. A humanizmus a reális életre jobban figyelő közgondolkodást a jelen viszonyaitól elterelte és egy rég letűnt világ felé fordította. Arisztokratikus

irányultsága miatt az alsóbb társadalmi osztály művelődési igényeivel sem törődött. A középkorban kialakult iskolázás a XVI. században a humanizmus és reformáció hatására módosuláson ment keresztül. Az egyetlen iskola: a "Tudósiskola" azonban kizárólag egyházi érdekeket szolgált, a praktikus ismereteket figyelembe se vette.

A XV. - XVI. - XVII. században az ipar, a kereskedelem, a gazdálkodás fellendül. Gondoljunk a felfedezésekre, a találmányokra, ezeknek elméleti, gyakorlati, közgazdasági és politikai következményeire. Az igények az anyanyelvi oktatás, a természet és matematikai tudomány, a praktikus ismeretek és készségek tanítását egyre jobban sürgetik. E polgári törekvésekkel Németországban találkozunk, ahol egyrészt a latiniskola keretei között keresik a megoldást, másrészt külön iskolákat szerveznek. Utóbbit névlegesen ugyan reáliskolának nevezik, de tartalmában a polgári iskola gondolatát akarták megvalósítani. ²

Élénkebb, szinte lázas érdeklődés jelentkezik a felvilágosodás korában. E kor demokratikus irányzata élénk közgazdasági érzelme kedvező háttért teremtett az újabb kísérleteknek. Az északi német (protestáns) államokban rendkívül megszaporodtak a polgáriskola gondolatai.

tának megvalósítására irányuló kísérletek, a déli német (katolikus) államokban is jelentkeztek hasonlók.

K. V. Magers (1810-1858.) a Bürgerschule pedagógusa tisztázta az új iskolatípussal felmerülő lényeges kérdéseket. Megkülönböztet alsó- és felső polgáriskolát. Szerinte az igazi polgáriskolák a tanulókat 10 évtől 16 évig képezik, feladatuk a modern, művelt polgár nevelése. A gyakorlati irányú középfokú iskolát többféleképpen neveztek, szervezetük is tarka képet mutatott. A már említett Bürgerschule mellett megtalálható volt a Stadtschule, Mittelschule, Rektoratschule, stb. iskolatípus. Ezek az iskolák a helyi körülményekhez igazodva helyi igényeket elégítettek ki. ³

A legszükségesebb alapismereteket nyújtó elemi iskola és magasabb tanulmányokra előkészítő latain középiskola között szükséges volt olyan iskolatípusra is, mely a kispolgári rétegeket, iparosokat, kereskedőket képezi, akik a népiskolától magasabb gyakorlati irányú általános műveltséget igényelnek, de tudományos pályákra nem törek-szenek. A praktikus életpályák iránti igény Európa-szerte megnövekedett. Ilyen iskolatípus volt Guizot francia köz-oktatásügyi miniszter által létesített (1833-ban) ecole primaire superieur, mely az elemi iskola 6 osztályára épül három évfolyammal, valamint a svájci Secundarschule,

mely szintén az elemi iskola hat osztályára épült kettő, három vagy négy évfolyammal. Az elemi ismeretet bővítő teljes és befejezett, inkább gyakorlati életre, mint továbbtanulásra előkészítő iskolák voltak. A velünk szomszédos Ausztriában a 19. század 60-as éveiben alakult meg a Bürgerschule, amely porosz mintához hasonlóan a népiskolákhoz tartozott. Rendkívül nehézkesen fejlődött tovább, éppen az iskolarendszerben való tisztázatlan helye miatt. ⁴

A kísérletekben az elnevezés, a szervezet, a tanítás színvonala és szelleme tekintetében kezdetben zűrzavar uralkodik. A XIX. század első felében már észrevehető az elkülönülésre és rendeződésre irányuló törekvések. Bizonyos típusok kezdenek kialakulni: ipari szakiskola, tudományos reáliskola, kereskedelmi iskola, alacsonyabb és magasabb színvonalú általánosan képző polgári iskola. Mindezek kialakulása szorosan összefügg a társadalmi élet fejlődésével, tagozódásával.

A helykeresés, a szervezés nehézségeit Dr. K. V. Magers a következőkben fogalmazta meg: "Az úgynevezett reál- vagy magasabb polgári iskola viszont szomorú helyzetben van, bolygó lélekhez hasonlít, amely testet keres, és nem tudja azt megalkotni, mert a hozzátartozó elemeket vagy teljes egészében megtagadják tőle, vagy pedig eleme-

ket szánnak neki, amelyekből nem tud magának alkalmas testet formálni." ⁵

A magyarországi városfejlődés az iskolák átalakulását is maga után vonta, s a polgárság igényeinek megfelelő ismeretek szükségessége is már korábban jelentkezett. ⁶

Magyarország iparos, kereskedő, gazdálkodó társadalmi rétegének oktatásügyi igényét a Ratio Educationis (1777) tartalmazta. A Ratio az egységes oktatásügyi szervezetnek az alábbi rendjét állapítja meg: I. nép- vagy nemzeti iskolák (falusi, városi, nagyvárosi minta vagy főelemi iskolák); II. grammatikai iskolák; III. gimnáziumok; IV. akadémiák; V. egyetem. Ezek egymás fölé emelkedő, belsőleg összekapcsolódó iskolaszervezetek. A polgárság megfelelő oktatása az I. és II. szervezeti egységhez kapcsolódik. A Ratio megállapítja, hogy a normál iskoláknak tekintettel kell lenniük arra, hogy a tanulók egy része iapri vagy kereskedelmi foglalkozást választ, ezért figyelembe kell venni a vidék sajátos viszonyait. A grammatikai iskolákban elsősorban azokról kell gondoskodni, akik ezen iskola elvégzése után életpályát választanak. Ez utóbbi iskola három osztályból állt. Tárgyai: vallástan, latin, írás, számtan, pénznemek, súlyok mértékek ismerete és a természetesrajzon kívül - gazdasági és

ipari szempontok figyelembe vételével - történelem és földrajz. Rendkívüli tantárgyként gyakorlati geometria (földmérés és ipar) a polgári életben előforduló jogügyletek (fontosabb törvények) szerepeltek. ⁷

A felvilágosodás korában Pozsony szépen fejlődő polgárvárosaink egyik legjellegzetesebb települése, ahol az ipari, kereskedelmi, tudományos és iskolai élet a XVIII. században rohamosan fejlődésnek indul. ⁸ A pozsonyi ág. h. evangélikus egyházközség 1785-ben újrászervezi iskoláját, s itt jelenik meg először a Bürgerschule elnevezés. E hat évfolyamos iskola felső két évfolyamában ipari, kereskedelmi pályákra lépőknek szükséges ismereteket tanítottak. Hasonló iskola létesült a sporoni evangélikus egyházközség kezdeményezésére (1798), amely rövid idő után megszűnt. ⁹ Az új típusú iskolákat a filantropizmus pedagógiájának szelleme hatja át. A nevelés célja, hogy az életbe kikerülő diák mesterségét kellő észszerűséggel a maga és embertársai javára tudja űzni.

Külön említést érdemel Tessedik Sámuel szorgalmatossági iskolája, amely felsőbb osztályaiban már túlmutatott az elemi iskolán. ¹⁰

A reformkor kezdeti periódusában elkezdődött a harc a nemzeti szellemű művelődés megteremtéséért. Bár az erőviszonyok nem körvonalazódnak élesen, mindenesetre a so-

rok rendeződni kezdenek.¹¹ A fejlettebb városi polgárság igényeinek megfelelő művelődési lehetőség megteremtésére törekedett, melynek erősebb kibontakozását a reformkor későbbi periódusaiban lehet megfigyelni. "A reformkor kiemelkedő politikusai valamennyien véleményt nyilvánítanak a szakképzés, a reáliskola felkarolása polytechnikum létesítése mellett."

Összehasonlítják hazánk és a külföldi polgári államok iskoláztatását. Szemere Bertalan könyvében mintának állítja a polgári iskolát. Kossuth és Széchenyi is sürgeti a realisztikus képzés kiterjesztését.¹²

A XIX. század elejétől kezdve hazánk sok városában alakultak polgári iskolák, részben kísérleti céllal is: Lőcsén 1801., Debrecenben 1830., Pesten 1840., Nagyszombatban 1842., Késmárkon 1844., Brassóban 1845., Szarvason 1863., Nagyváradon 1867. Ezek az iskolák egységes szervezet és irányítás nélkül működtek, létrejöttük igazolja, hogy valós társadalmi igényt elégítettek ki.¹³

A kísérleti polgári iskolák lehetőséget nyújtottak bizonyos tapasztalatok összegzésére. Sághegyi Lajos tanulmányában idézi a budai polgármester elgondolását a polgári iskoláról, mely megelőzte a népoktatási törvényt, s talán előkészítette annak célkitűzését, amikor

a polgári iskola feladatául "oly értelmes iparúzó osztály" nevelését jelölte meg, "mely nemcsak jobban és öntudatosabban tökéletesíthesse iparágát, hanem szelleme és kedélye is annyira műveltessék, hogy akár szakbeli, akár szépirodalmi művek olvasására is képessé tétessék". Amit a budai polgármester igényként támasztott az iparos réteggel szemben, hasonló igényként merült fel ez a kereskedőkkel, a vidéken élő gazdálkodókkal szembe is. ¹⁴

Az önkényuralom bukása után lehetőség nyílt arra, hogy a közoktatás ügyét is sajátos módon a polgári állam érdekeinek megfelelően újjászervezzék. A polgári társadalom felülkerekedésével és fejlődésével a vezető osztály belső tagozódása meggyorsul, s ez a közoktatás egész szervezetére is kihat.

Az erőteljes fejlődéssel párhuzamosan egy olyan iskolatípus iránt jelentkezett igény, amely többet ad a legfontosabb alapismereteket nyújtó népiskolától, de kevesebbet, mint a magasabb tanulmányokra előkészítő középiskola. Példaként a nyugati fejlettebb demokráciák polgársága lebegett szem előtt, melynek hiánya érződött korabeli társadalmunkban. Olyan iskolára volt tehát szükség, amely önálló és öncélú gyakorlati képzést nyújt. Magasabb szellemi színvonalon képezni, nevelni a kereskedő, iparos és gazdálkodó réteg gyermekeit, úgy, hogy ezek ne

csökkenjen bennük a gyakorlati életre irányuló hivatásérzet.

A társadalmi szükségleteknek megfelelően Csengery Antal indítványára Magyarország első népoktatási törvényének 1868. XXXVIII. tc. II. fejezetében a felső népiskolákkal együtt jóváhagyták a polgáriskolák létesítését. Felső népiskola felállítását a törvény (59. paragrafusa) minden olyan település számára kötelezővé tette, melynek lélekszáma az 5 ezer főt eléri, vagy ha a község anyagi ereje megengedi, "polgári iskolákat állítani s tartani fenn". Bár választási lehetőség volt a két iskolatípus között, azonban társadalmi igényben, illetve szervezeti felépítésben eltérő vonások érvényesültek. A felső népiskola az elemi iskola 6. osztályából vette fel tanítványait, a fiúkat három, a lányokat két évig foglalkoztatta. Ezzel szemben a polgári iskola az elemi 4. osztályára épült, a fiúknak hat, a lányoknak négy év tanulmányi idővel. A szervezeti különbségek mellett lényeges tartalmi eltérések is voltak. A felsőbb népiskolára vonatkozó javaslatokból hiányzott a cél megjelölése, továbbá a középfokúság egyik legjellemzőbb kelteke, az idegen nyelvű oktatás is. ¹⁵

Hazánkban a polgári iskola igazi "atyja" Csengery Antal volt, a kiegyezés korának jelentős publicistája,

nemzetgazdasági szakember és művelődéspolitikus. Nem véletlen, hogy javaslatára a polgári iskola terve törvényhozás elé került. Nagy szerepet játszott a nemzetgazdasági, pénzügyi vitákban, mindent elkövetett, hogy az államháztartásban "rend és okosság" érvényesüljön. A kiegyezés korában meginduló polgárosodás, a gazdasági életben jelentkező vállalkozó kedv egybeesett azzal az általános igénnyel, hogy olyan iskolát hozzanak létre, amely az iparosodás személyi szükségleteit (középfokon) képes kielégíteni. A polgári iskola létrejötte szerkesen épült bele a hazai gazdasági fejlődésbe, mint ahogyan Csengery Antal iskolapolitikai terve beépült a gazdaságpolitikai koncepcióba. ¹⁶

Az új iskolatípus akkor valóban közszükségletet elégített ki, ennek köszönhető aránylag gyors felvirágozását, és széleskörű elterjedését.

A népoktatási törvény megjelenése után gyors ütemben szerveződtek a polgári iskolák, főleg a főváros területén: 1869-ben Budapest Székesfővárosi községi fiú; III., Kiskorona u., 1870-ben Budapest Székesfővárosi VI., Nagymező utca Polgári Fiú, 1870-ben Budapest Székesfővárosi Leány IV. Prohászka Ottokár utcában nyílt meg ilyen iskola. Az iskolák szervezésében nem maradtak le a vidéki nagyobb települések sem: 1869-ben alakult a Ceglé-

di Állami Leány Polgári Iskola és Kalocsán az Iskolatanácsok vezették. Érseki Római Katolikus Leány polgári Iskola. Különösen erős ütemben fejlődött ki a polgári iskolai hálózat Szeged városban és környékén. Szegeden 1873-tól kezdődően hat polgári iskola szerveződött, szinte egymást követő években.¹⁷ Nem véletlen, hogy ide helyezték az Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolát, melynek gyakorlati képzőhelyként leány és fiú polgári iskolát alapítottak.

Nyíregyháza városban 1880-ban alakult meg először "Gróf Apponyi Albert" községi Polgári Leányiskola, míg Debrecen városban 1896-ban szervezték meg az első Római Katolikus Leány Polgári Iskolát, s ezt követte további négy iskola a századforduló után.

Alig telt el nyolc év a népoktatási törvény megjelenése után, 1876-ban már 66 polgári iskola működött az ország területén, számuk egyre növekedett a felsőbb népiskolák rovasára, melyet erős állami támogatással igyekeztek életben tartani. Az I. világháború végére, 1919-ben a polgári iskolák száma elérte az 570-et, a felső népiskolák száma kettőre csökkent.

A polgári iskolák számának kezdeti gyors növekedésében jelentős szerepet játszott az 1879. évi 21293. sz. rendelet, mely megnyitotta a polgári iskolát végzettek

előtt mindazokat a pályákat, amelyekre eddig csak a középiskolából és a vele egyenrangú intézményekből mehettek a tanulók. Ennek révén közvetlen felvételt nyerhettek felsőbb tanintézetekben is. E rendelet megjelenésében döntő szerepet játszott, hogy a kiegyezés utáni Magyarország értelmiségi munkapiaca szinte korlátlan mennyiségben tudta felvenni a jelentkezőket. E korszakra jellemző, hogy a fiúiskolák növendékeinek átlag fele latint tanult. Különösen a vidéki polgári iskolákban volt általános a latin tanulása, s mindez versenytársat jelentett a gimnáziumoknak s egyben lehetőséget a polgári iskolákban tanuló szegényebb sorsú tanulók társadalmi felemelkedésére. A kedvező rendelet kiadását komoly viták kísérték és az 1883. évi I. tc. a képesítésről hatályon kívül helyezte mindazt, amit az 1879. évi rendelet megadott. E jogszabály érettségi bizonyítványhoz kötötte sok olyan életpálya megkezdését, amelyekre addig a hat osztályú polgári iskola is képesített. A polgári iskola ismét elkülönült a gazdag polgárság és nagybirtokos osztály gyermekeit foglalkoztató gimnáziumoktól.

A képesítési törvény megjelenését kétségtelenül a kor politikai, gazdasági helyzete indokolta, de hozzájárult ehhez a művelődési szakemberek, sőt a tanítók ellenszenve a polgári iskolák iránt. Erről Csengery Antal

így ír: "A népiskolai tanító egy része ellenszenvvel viseltetett az új intézmények iránt, mely a felsőbb népiskola mellé, sőt fölé állíttatott magasabb képzettségű tanítókkal. A középiskolai tanárok egy része pedig vetélytársat lát az új intézetben." ¹⁸ Kétségtelen, hogy nem a tanítók ellenszenvének hatására vonták vissza az 1879. évi pozitív rendeletet, hanem döntő volt ebben, hogy a kispolgárság gyermekeit a kor szellemének megfelelően igyekeztek távoltartani az azonos művelődési lehetőségek révén biztosított magasabb tisztségek elnyerésétől, a magasabb művelődéstől.

A képesítési törvény természetes következmény volt, hogy a polgári iskolák 5. és 6. osztályai fokozatosan elnéptelendtek, hisz a felső két osztály elvégzése képesítő hatáság szempontjából teljesen illuzórikussá vált. A képesítési törvény hatását Tamáska Endre, az iskola tanára így fogalmazta meg: "Egyszóval tőlünk megkívánák, hogy V., VI. osztályainkat csupán a tudomány osztogatásával tegyük népessé, holott ilyen biztatással még az egyetem kapuit is be kellene zárni, mert hihetőleg mutogatni lehetne azt a hallgatót, aki nem valami diploma elnyerése céljából kerülgeti a tudomány legfőbb csarnokát." ¹⁹

Sikertelenek maradtak azok a törekvések, melyekben szakirányúvá váló fejlesztéssel remélték megmenteni a polgári iskola felső tagozatát. E kísérletekből fejlődött ki később önálló intézményként a felső ipari iskola és felső kereskedelmi iskola, melyek a polgári iskola 4. osztályából vették fel tanulóikat. Ezek a törekvések eltérítették fejlődésének igazi irányától a polgári iskolát.

A századforduló utáni első évtizedben alakult ki a polgári iskola realisztikusabb reformtervezete, mely már a 4. osztályos önálló befejezett polgári iskolát veszi alapul. Az újonnan létesült polgári iskolák jelentős többsége több korabeli szakember szerint viszonylag modern felszerelésekkel, képzett tanárokkal rendelkezett, népszerűek voltak. Tantervükben és rendtartásukban megfigyelhető a modern pedagógiai törekvések szababban formában történő áramlása, a helyi viszonyokhoz való fokozottabb alkalmazkodás. Ennek következtében bizonyos eltérések mutatkoztak egyes iskolák tanulmányi irányításában, nevelési eljárásaiban. Többirányú törekvés tapasztalható a gyakorlati irányú képzés különböző formáinak fejlesztésében.

Az I. világháború hatása erősen érződött az alkalmazott nevelési módszerekben, gazdasági hatása negatív

van mutatkozott meg az iskolák felszereltségében, fejlesztésében. Több polgári iskola nevelőtestülete haldó szerepet töltött be a Magyar Tanácsköztársaság idején. Az itt tanító fiatal nevelők egy része látta a kor ellentmondásait és aktívan tevékenykedett a helyi direktóriumokban. A Tanácsköztársaság a polgári iskola megszüntetése mellett foglal állást, annak ellenére, hogy a polgári iskolát a "legkevésbé reakciós iskolá"-nak nevezik. A tervezett 8 osztályos népiskola megalkotása feleslegessé teszi létét.

A trianoni békeszerződés után az 570 iskolából 311 a megállapított országhatáron kívül esett, de a fejlődés üteme nem állt meg, az 1937-es, 1938-as tanévben már újra 455 polgári iskola működött az ország területén. A polgári iskolák hálózatának fejlődését érzékeltetik az alábbi adatok: ²⁰

Tanév	fiú- isk.	koe- du- kált	lány- isk.	Össz.	fiú tan.	lány tan.	Összesen
1880-81	57	-	53	110	4573	5367	9940
1900-01	113	-	186	299	14375	26250	40623
1917-18	210	-	340	550	52891	84895	137786
1932-33	195	-	200	395	40302	48227	88529
1938-39	103	100	154	357	34771	48806	83677

Számbeli gyarapodásukban, népszerűségükben - egyetlen középfokú intézmény sem vetekedhetett vele - helytálló e megállapítás. Sok iskola azonban tanulólétszámát tekintve és gazdaságilag megalapozatlan volt, fenntartásukat csak a mesterségesen felszított lelkesedés biztosította. ²¹

Az első magyar proletárdiktatúra megdöntése után minden haladó törekvés ellen bosszúhadjáratot indítottak. Az internálások, bebörtönzések, kivégzések megbénítják a magyar proletariátust, ugyanakkor a burzsoázia sem érzi magát elég erősnek, hogy tiszta parlamenti formák között gyakorolja hatalmát. A hortysta-rendszer ideológiájának szolgálatába állította az oktatásügyet. Az értelmiségi és kispolgári rétegekre a sovinizmus, a fajgyűlölet a nemzeti egység, a marxizmus elleni harc gondolataival igyekeztek hatni. A sovinizmus szításának legfőbb eszköze volt a trianoni békeszerződés elleni tiltakozás. Igen nagy energiát fordítottak a széleskörű ideológiai propagandára, a politikai öntudat elhomályosítására.

A kormánynak sikerült elérnie a politikai konszolidációt, melyet 1924-ben külföldi segítséggel pénzügyi stabilizáció is követ. Fellendül az ipari termelés, javul a gazdasági helyzet, amit az 1929-es év második fe-

lében kirobbanó gazdasági válság megszakít. A tőkés társadalom minden ellentmondása elmélyül. A gazdasági helyzet katasztrofálissá válik. A pénzügyi válság 1931-ben lemondásra kényszeríti a Bethlen-kormányt.

A gazdasági élet 1933-tól kezd lassan javulni. A Gömbös-kormány a válságból kivezető utat a fasizmus bevezetésében látja, mely törekvések áldozó tömegek ellenállásával találkozhatnak. A Darányi-kormány kül- és belpolitikájában az egyoldalú német orientáció ellensúlyozására törekszik - sikertelenül. Háborús konjunktúra kezdődik. Az antiszemitizmus kormányprogrammá válik, az 1938-ban megkötött müncheni egyezmény a fasiszta Németország kiszolgálójává teszi hazánkat.

A Horthy -fasizmus művelődéspolitikájának megítélése szempontjából legfontosabb a gazdasági válságot megelőző 4-5 esztendő. Ez tekinthető a Bethlen-Klebsbergi kultúrpolitika aktív szakaszának, amely a társadalom stabilizálását a művelődés, a kultúra eszközeivel is fokozottabban kívánja szolgálni. Nem véletlen, hogy a Horthy-rendszer ezen szakaszát a polgári iskolák szakírói a felvirágzás időszakának tekintik. A polgári iskola státusa átmenetileg megszilárdul. Se nem népiskola, se nem középiskola, hanem önálló, saját célú középfokú iskola. Négyosztályos, önálló, sajátos mű-

velődési eszménye azonban egyrészt lezárt, másrészt a középfokú szakoktatás szempontjából alapozó képzést nyújt, "félzsákutcásan" illeszkedik az iskolahálózatba. ²²

A polgári iskolák 1918-ban nyertek új tantervet, melyhez az 1929-ben egy-egy osztályfőnöki órát csatoltak, így alakult ki a végleges irányvonal. Az 1924-25-ös iskolai évben kiadott központi rendtartási szabályzat ellenőrzöttebb keretek közé szorította az iskolák működését, melyet az 1927. évi XII- tc. teljes mértékben szabályzott. E törvény 7. paragrafusa meghatározta a polgári iskolák feladatát, mely - természetesen a neonacionalizmus szellemének megfelelően - "a tanulót vallásos, erkölcsös, és nemzeti szellemben, gyakorlati irányú általános műveltséghez juttassa és ezzel közvetlenül a gyakorlati életre vagy pedig középfokú szakiskolára előkészítse". Többek között intézkedett a polgári iskolák számbavételéről, fejlesztéséről, ellenőrzéséről, irányítása kérdéséről, a tanárképzésről. Rendezi a polgári iskolákban tanítók sokat vitatott helyzetét.

A kezdeti lendületet megtöri a gazdasági válság. A fenntartók kevés összeget fordítanak az iskolák fenntartására. Az iskolázási, művelődési viszonyokat köz-

vetlenül érinti a bér munkákból élők alacsony jövedelmé. Hű képet vetít elénk erről Földes Ferenc: A munkásság és a parasztság kultúrális helyzete Magyarországon című művében. Megállapítja, hogy az 1930-31-es tanévben mindössze 2365, vagyis minden 108. munkás-gyermek, és 844, vagyis minden 478. szegényparaszt gyermek jut el a középiskolába.

Kezdetben főleg a polgárság, illetve nagygazdák rendezettebb anyagi körülmények között élő gyermekeiből szedi tanítványait, később a kispolgárság, illetve a feltörekvő munkásság és parasztság iskolája lesz, amelyen keresztül - hosszú ideig - egyedüli út vezetett a középszintű általános műveltség megszerzéséhez. A polgári iskola társadalmi jelentőségére utalnak az 1938-as adatok. A Horthy-korszak 173 gimnáziumában 30 ezer gimnazista mellett 83 ezer polgárista tanul 357 iskolában, tehát csaknem háromszor annyi gyermek részére biztosít középfokú oktatást, mint a gimnázium. A polgári iskolák tanulóinak 71,1 %-a a munkás-paraszt származású, a gimnáziumok 5,1 %-ával szemben. Nyilvánvaló, hogy a lebecsült polgári iskola nélkül mennyivel több szegénysorsú gyermek akadt volna el a műveltséghez vezető útnak már a kezdeti szakaszán. ²³

A kor "legkevésbé reakciós iskolája", mely elsősorban a feltörekvő szegényebb néprétegek művelődési vágyát igyekszik kielégíteni. A polgári iskola működését és fennállását számos elismerés övezheti, hisz lehetővé tette a magasabb műveltségtől távoltartott tanulók részleges felemelkedését, bár zártabb rendszerével meg is nehezítette a tehetségesebbek továbbtanulását, a magasabb műveltség megszerzését. ²⁴

A tanárképzés megszervezésével, kialakult óraterveivel, korszerű tantárgyi metodikájával a polgári iskola maradandóan beleépült közművelődésünk pedagógiai rendszerébe. ²⁵

Nyíregyháza város fejlődésének rövid ismertetése a XIX. században

Nyíregyháza XIX. század eleji fejlődése szinte példa nélkül állt a korabeli városok között. E század közepén a város kilenc iskolával, néptanítókat képző intézettel, sőt kisdedóvóval is rendelkezik. 1858. szeptember 5-én befutott az első vasúti szerelvény Nyíregyházára. Ez gyorsította azt a folyamatot, melynek következtében fokozatosan gazdasági centrummá vált

a megyének, s jelentőségét tovább növelte az 1876. évi 33. tc., mely Nyíregyházát tette a megye székhelyévé. ²⁶

A korábban tapasztalt gazdasági fejlődés fokozódott és differenciálódott a város lakossága is. Az 1881. évi népszámláláskor 24168 lakosa volt, s megindul a város szépítése (utak kövezése, járdaépítés, alagsövezés), egyre inkább realizálódik a városias jelleg kialakításának törekvése. Parkokat létesítenek (Népkert, Bessenyei tér), új lakóházak, középületek épülnek, s mindez korabeli szemmel rohamosan, hisz egyik építése szinte a másikat követte. Így pl. az Alpár Ignác műépítész által tervezett vármegyeháza, igazságügyi palota, stb. és tervek készülnek a közvágóhíd, városi gőzfürdő, valamint újabb vasútvonalak építésére. 1891-ben már 27000 fő a város lakossága. A szellemi élet is pezsgésnek indul. Ennek egyik jelképe az 1894-ben megalakuló Bessenyei kör. Rendezik a város levéltárát, felépül a színház,

1897-ben kigyúlnak az első villanylámpák. A századforduló jellemzője, hogy a város továbbra is rohamosan gyarapodik. 1899-1902 között felépül az Erzsébet Kórház, megkezdik a mátészalkai vasútvonal kiépítését. Ekkor létesült az Osztrák-Magyar Bank, az Általános Hitelintézet, a Nyírvízszabályozó Társulat palotája. Szin-

te egycsapásra megváltozik a város arculata. A város fejlődésével párhuzamosan nőtt a polgárság száma is, és mindinkább elfoglalta helyét a város társadalmában. ²⁷

Gróf Apponyi Albert Községi Polgári Leányiskola rövid története

Nyíregyházán 1806-tól a professzori iskola tette lehetővé a fiúk továbbképzését. Ez - a későbbi Kossuth Gimnázium - 1861-től már nemcsak a 11-14 éves fiúkat oktatta, hanem magasabb osztályokat nyitott, s hamarosan érettségiztetési jogot is kapott. Nem történt azonban gondoskodás a város továbbtanulni vágyó leányairól. Már a 70-es években felmerül a terve egy leányiskola szervezésének. ²⁸

"A fiatal város egyszerű, de áldozatos lelkű polgárai megéreztek és megértették, hogy az új életre ébredett hazában a hon leányainak is szükségük van a női léleknek megfelelő, a régi eszményekkel telített, de az új kor igényeihez alkalmazkodó nevelésre. Meglátták, hogy leányaink előtt is meg kell nyitni a tudás, a szellemi műveltség kapuit, hogy az új női világ méltóan betölthesse helyét." ²⁹

1880. október 5-én nyílt meg "Felsőleányiskola" néven, egyelőre egy osztállyal, 28 növendékkel. A II. osztály beindításához államsegélyt kértek, de nem kapták

meg. Poroszlay Adél toborzó tanító és igazgató két évig egyedül vezette az iskolát. Két év múlva (1882-83) a város további segítségével már második osztály is indul. Tanos Irmát választotta meg az iskolaszék rendes tanítónővé. Az intézet az 1894-95-ös tanévig "felsőleányiskolaként" működött váltakozó 16-41 közötti első osztályos tanulólétszámmal és a második osztállyal. Igényességére, követelményeire jellemző, hogy a II. osztályban végzősök száma nemegyszer az I. osztályos létszámnak csak a fele.³⁰

Az 1890-es években az igényeket a "felsőleányiskola" már nem elégíti ki, a fejlesztésnek a rossz gazdasági viszonyok is gátat szabtak. 1894-95-ben, fennállásának 15. évében átalakult polgári iskolává és fejlődése hatalmas lendületet vett. Az 1895-96-os évben megnyílik a III. osztály, s az iskola létszáma eléri a 116 főt, bár a III. osztályban még csak 26 tanuló van, de az alsóbb osztályok iránt megnövekszik a bizalom, az érdeklődés. 1895-ben már a IV. osztály is működik. Ettől kezdve folyamatos a fejlődés. Az első teljes évben 161 tanulója van, tíz év múlva már 250 és fejlődést az első világháború sem szakítja meg. Az iskola igen népszerűvé válik, a tanulólétszám folyamatosan nő, míg 1924-25-ben a polgári iskola 30. évében elérte a legfelsőbb határt, a 482 főt.³¹ A tanulók létszámának csökkenése 1926-tól határozottabb,

melynek okát részben a háborús korosztályok csekélyebb számában, részben a vidéken megnyílt polgári iskolák belépésében, illetve a Bethlen Gábor utcai Kálvineum egyszerre négy osztállyal beinduló polgári leányiskolájának megnyitásában lehet keresni. Mintegy 15 éven át 300 körül van a nyilvános tanulók száma, majd ismét növekedés következik be, s a felszabadulás előtti utolsó évben 1944-ben a tanulók létszáma 458, s ide járul még a 227 magántanuló vizsgáztatási gondja is. ³²

A váltakozó létszámok mellett állandóan felszínen volt az elhelyezés és az osztályok párhuzamosításának kérdése. Az első iskolaépület előzőleg kisdudóvó volt, melyet 1896-ban lebontottak (Luther u. 9. sz.). Ennek a helyén épült az egyemeletes új épület, melyet 1896-ban, az ezredévi ünnepélyek során adtak át és ennek emlékére az épületben emléktáblát helyeztek el a következő szöveggel: "E községi polgári leányiskolát Magyarország ezredéves ünnepének emlékére emelte Nyíregyháza városa 1896." ³³

A polgári leányiskola 1896-ban épült, a városközpont rendezése miatt 1972-ben lebontott épülete

Az új épület adott otthont a már szintén működő nőipariskolának is. Az iskola népessége rohamosan fokozódik. Ennek következtében az 1900-01-es tanévben a nőipariskolát más épületbe helyezik el. 1905-ben a város képviselőtestülete az épületet egy rajz és kézimunkateremmel, illetve tornateremmel bővíti. 1906-ban mind a négy osztályt párhuzamosítják, a kibővített épületben sem állt rendelkezésre elegendő tanterem. Három osztályt ideiglenesen az evangélikus elemi iskolában helyeztek el.

1911-ben az iskola szomszédságában lévő házat - mely a Nyírvíztársulat tulajdonában volt - megvásárolták és részben átalakították.

Az érdeklődés az iskola iránt egyre fokozódott. Az 1913-14-es tanévben - királyi tanfelügyelői engedéllyel - annyi tanulót vehettek fel, amennyi a tantermekben elfért. Az osztálylétszámok 45-60 fő között voltak. Keserűen írnak erről az évkönyvben: "Nem vehettünk fel azonban a többi osztályokban sem néhány később jelentkező tanulót, mivel a Nyírvízszabályozó Társulat volt székházában lévő három és a régi épületben lévő egy tantermünk oly kicsi, kettő pedig a régi helyet elfoglaló padok miatt oly szűk, hogy azokban még a törvényes létszámú növendékeket sem lehet elhelyezni. Azt hisszük, hogy a fenntartó város nem sokáig térhet ki azon kényszerűség elől, hogy az első osztályt újból párhuzamosítsa, a Nyírvízszabályozó Társulattól átvett házat a követelményeknek megfelelően átépítse, s az összes osztályokat modern padokkal szerelje fel." ³⁴ Ez az épületegyüttes szolgált a felszabadulásig a polgári leányiskolát, majd felszabadulás után lebontásáig V. sz. Általános Iskolaként működött. ³⁶

Az iskola nyugodt munkáját az 1914-ben kitörő világháború megzavarta. Az épület hadikórház lesz, a tanulók ismét az evangélikus elemi iskolában nyernek elhe-

lyezést. 1916-ban a katonai kórház elköltözik, a tanulók rövid időre visszakapják az épületet. 1919. januárjában a felvidék megszállása miatt a kassai katonai parancsnokság nyer elhelyezést az iskolában, majd később a Tanácsköztársaságot leverő román csapatok foglalják el, akik az épületben és felszerelésében igen sok kárt okoztak.³⁷ A világháborús veszteségeket az iskola képtelen volt pótolni, melyről az 1929-30-as tanév évkönyvébe a következőket írják: "Összehasonlítva az iskola mai helyzetét a háború előtti idővel, bizony szomorú szívvel állapíthatjuk meg, hogy a trianoni nyomorúság rányomja bélyegét az iskolákra is. Hol vannak a háború előtti vidám, gondtalan, anyagi bajokat alig ismerő gyermekek?"³⁸ Az elkeseredést elsősorban a gazdasági válság iskolára gyakorolt hatása okozhatta.

1933 februárjában meghalt Apponyi Albert híres politikus, akit 1921-ben a város díszpolgárává választott. A képviselőtestület február 10-én hozott határozata alapján az iskola felvette a Gróf Apponyi Albert nevet. Ez így is maradt a felszabadulásig. Később az iskolát Berzeviczy Gizelláról, a forradalmár pedagógusról és a polgári iskolai tanárképzés ügyének harcosáról nevezték el.³⁹

A nőneveléstől elvárt színvonalat nyújtotta a polgári leányiskola, amelynek tanterve a közismereti tár-

gyakon kívül a gyakorlati életre is előkészített. "Az innen kikerülő nemzedék megállja a helyét úgy a háztartásban, mint az ipari és kereskedelmi üzemekre be rendezkedett családokban, mint a házastárs és férj megsegítője. A családi nevelésbe pedig az iskolában négy éven át tanult és gyakorolt, valláserkölcsi ismeretekkel gazdagítva, bőséges tartalmat visz be." ⁴⁰ A világháborús évek előtérbe helyezték a nőnevelés kérdését: "A tapasztalat beigazolta, hogy kellő tudással, műveltséggel és intelligenciával bíró nők a férfiaknál nem kisebb értékű munkaerők." ⁴¹ A világháború befejezése utáni társadalmi, gazdasági állapotok továbbra is szükségessé tették, hogy a nők egyre növekvő számban a kenyérkereső pályákra törekedjenek. A polgári leányiskola az 1926-ig terjedő időben valóságos ostromnak volt kitéve.

Az iskola nagy megbecsülésnek örvendett a városban, s hogy mennyire jelentős szerepe volt a nőnevelésben, mutatja az a félévszázados jubileum, amely az 50. tanév végén, 1930. június 1-én zajlott le, iskolai ünnepélyen és díszelőadáson a Korona dísztermében. A polgármesterrel az élen megjelent a város vezetősége, részt vettek az egyházak igazgatói, lelkészei, állami előjárók, társadalmi egyesületek vezetői, társintézetek igazgatói.

A szereplők névsorát vizsgálva láthatjuk, hogy azok a nők, akik a huszas-harmincas években Nyíregyházán valamilyen közéleti szerephez jutottak, szinte kivétel nélkül ennek a leánynevelő iskolának voltak növendékei. Az iskolának ekkor már több volt növendéke kap helyet a tanári karban. ⁴² Az 50 év alatt 13121 tanulója volt az iskolának, közülük 9508 helybeli és 3613 vidéki. A polgári iskolák demokratikus szellemét mutatja a tanulók vallásfelekezeti szerinti megoszlása: római katolikus 3409, görög katolikus 894, református 2698, evangélikus 2137, izraelita 3989, keleti 12 tanuló. ⁴³

Az intézménynek megalapításától az államosításig hét igazgatója volt, különösen az első években történt sok személyi változás. Poroszlai Adél 1880-82-ig, Nyeste Teréz 1882-1883-ig, (ideiglenes megbízás) Kerner Janka 1883-1884-ig, Simkó Endre 1884-1887-ig és Werner László 1887-1895-ig tevékenykedett igazgatóként. Gáspár Gézáne sz. Bölcs házy Vilma 1895 szeptemberében foglalta el az iskolánál az igazgatónői állást, személyéhez fűződik a polgári iskola megalapozása, továbbfejlesztése. Szerénységgel ír az első iskolai év után magáról az 1895-96-os év Értesítőjében: "Kezdő tanítónő még ha oly kitűnő eredménnyel is végezte a képezdei tanfolyamot, bizony minden tapasztalat nélkül csak ne-

hezen birkózhatik meg a nagy képzettséget, tapintatot és körültekintést követelő igazgatói-tanítónői állással. Hogy az iskola, megfelelő vezető hiányában, mégis ez évben is haladt, fejlődött, s az iskolaszék és a szülők elismerését kiérdemelte, azt a tantestületünk buzgó munkájának tulajdonítom." ⁴⁴ Valóban egyenesen az iskolából jött az iskolába, mivel alig két hónapja szerezte meg az oklevelet, s mégis érdemesnek tartották arra, hogy az erőteljes fejlődést ígérő iskolának az élére állítsák. Tevékenysége alatt becsülettel megfelelt a hozzá fűzött várakozásoknak. 1913-ban válik meg az iskolától. A Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium 103895/1913. sz. rendeletével saját kérésére nyugdíjazta. ⁴⁵ Munkásságáról a következőkben emlékeznek meg: "Bölcs volt a vezetésben és kormányzásban, s mindig első a munkában, kötelességteljesítésben, példaadásban. S hogy az iskola az ő igazgatói működésének 18 éve alatt hatalmasan fejlődött - hogy az osztályok száma négyről nyolcra, a tanulóké 161-ről 403-ra szaporodott - hogy az iskola épülete, szertárai, felszerelése óriási módon megnagyobbodtak - szóval, hogy a gyöngye kis iskolából hatalmas intézet lett: ahhoz neki is van része, mégpedig nem csekély." ⁴⁶

1913-tól felszabadulásig Adorján Ferencné sz. Sturavics Emma vezette az iskolát. Tevékenységét nagyfokú hivatásszeretet, lelkesedés és hozzáértés jellemezte. Érzékenyen reagált a pedagógiai újításokra, lelkes követője volt a cselekedtető iskola eszméjének.

Az iskola a Kossuth Gimnázium mellett - elemi iskolákat nem számítva - a város második legrégibb oktatási intézménye. A fiú polgári iskola csak 1906-ban indul meg.

A Kálvineum Polgári Leányiskolájának rövid története

1902-ben a szabolcsi református lelkészek elhatározták, hogy a város különféle iskoláiban tanuló leánygyermekek számára a bejárással járó kellemetlenségek elkerülésére internátust építtetnek. Tervüket még abban az évben megvalósították és a Bethlen utca 39. sz. alatt lévő telekre felépítették az internátus földszintes épületét. 1907-ben kedvező anyagi lehetőségek révén sor kerülhetett az épület bővítésére. A földszintes épületre emeletet építettek.

Az internátus az I. világháború idején nem működött. Irodák, katonai kórház, majd szükséglakások, így teljesen elvonták eredeti rendeltetésétől. A háború befejező-

désével ismét szükségesnek látszott, hogy az épület eredeti céljának megfelelően a leánynevelést szolgálja. A város gazdasági lehetőségei viszont nem voltak elegendőek az internátus újbóli megnyitásához.

Az Országos Református Lelkészegyesület Kálvineum Bizottsága az 1920-as évek elején úgy döntött, hogy a leány és fiú lelkészárvak számára internátussal egybekötött iskolát állíttat, hol ezek a gyerekek ingyenesen lakhatnak, tanulhatnak. A fenti elhatározásból született meg a gondolat, hogy a már 10 éve bezárt nyíregyházi internátus épületében polgári leányiskolát állítsanak fel. A városnak azonban erre nem volt pénze, így a polgári iskola megszervezésének gondját, a Kálvineum Bizottság vállalta magára. Kiss Ferenc egyetemi tanár - a hajduböszörményi Fiúkálvineum alapítója - helyesnek találta a kezdeményezést és vállalta a megvalósítás munkáit. Felolvasásokat tartott, műsoros estélyeket rendezett, egyházaktól, lelkészektől adományokat gyűjtött.⁴⁷

Nyíregyházán 1924. március 24-én végleges megállapodás született az intézmény egyelőre 50 évre történő átvételéről, mely tervezetet a felső- és középszabolcsi református egyházmegye 1924. április 29-én, a Kálvineum Igazgatótanács pedig 1924. július 16-án kelt határozatában ratifikált. A gyűjtésből származó összeget némi

államsegéllyel egészítették ki, amely elegendőnek bizonyult az intézmény újbóli megnyitásához. 1924. augusztus 1-én a "Lelkészegyesület" első oldalán a következőket olvashatjuk Kiss Ferenc tollából: "A Leánykálvineum küszöbén: Mély megilletődöttség ünnepi érzésével és Isten iránti hála megszentelt indulatával álltam e küszöbön." 48

1926 tavaszán az épület telkén új épület építésébe fogtak. A Búza utca 1. szám alá két emeletes internátust építettek és a régi épületet mindkét irányban 2-2 szárnnyal bővítették. Ezek a nagy eredmények áldozatos gyűjtőmunkából származtak: "1924-től 26-ig minden egyház, minden áldozatos református lélek, akikhez eljutott a buzgó kérés meghozta a maga áldozatát. A Nyíregyháziak ámulva látták napról-napra emelkedni a falakat." 49

1926 júniusában a Nyírvidék című napilapban következő felhívást teszik közzé: "Felvételi hirdetmény a Leánykálvineumba. Az Országos Református Lelkészegyesület folyó év szeptember havában a Leánykálvineum internátusát és református polgári leányiskoláját mind a négy osztályban megnyitja. Az intézetbe felvétetik 10 református lelkészárva ingyenes helyre, s 100 leány fizeteses helyre, akik a város bármely tagozatú iskolájába

jártak. Kijáró növendékek intézeti kísérelővel mennek és jönnek. A polgári iskolások az intézetben nyerik képe-
sítésüket. Az internátus egészségügyi, pedagógiai köve-
telményeknek megfelelően felszerelt épület. A felügyelet,
a nevelés munkáját egy igazgatónő, négy tanárnő, egy né-
met nyelvű szaktanárnő, intézeti lelkész, s egy szintén
német betegápoló "diakonissza" végzi. Az intézet érint-
kezési és társalgási nyelve a német. Cél négy év alatt
teljes nyelvi készség elsajátítása. Külön háló, tanuló,
zongora, olvasó, játszó, fogadószobák. Minden emeleten
külön fürdő s betegszobák. Minden leány kap egy ágyat,
külön mosdót, ruha, éjjeli, könyvszekrényt, s kétzáras
fiókot saját kis külön lakattal.

Ellátási díj ötszöri étkezéssel, mosással, satöbbi
egy évre 800, lelkészi leányoknak 700, s külön mindenki-
nek 10 pengő mellékdíj. Orvos ingyen. A magántanulás ál-
landó tanári felügyelet mellett folyik. Különdíj csak
francia, zongora, kézimunka, vagy továbbképző órákért
számoltatik.

Az intézet mélyen vallásos és jellegzetesen refor-
mátus világ és életnézet alapján rendezkedik be. Reggel
áhitat, közös és magán bibliaolvasás, kátérepetíciók, az
énekes könyv teljes begyakorlása, vasárnapi iskola, le-
ányegyesületi munka, vasárnap kétszer templom, rossz i-

dő esetén házi istentisztelet. Ruházatban, viselkedésben a fenti elvek alkalmazása. A város művelt közösségek bevonásával családi esték, tisztos táncok, torna tanítás keretében. A magyar dalköltészet gyakorlása saját énekkarral.

Ha 20 jelentkező lesz továbbképző tanfolyamot is nyitunk, amelyen a polgári, vagy más középfokú iskolát végzett, s szakpályára menni nem szándékozó középosztálybeli leányoknak 1-2 évi összefoglaló kurzust rendezünk egyfelől az általános műveltséghez tartozó ismeretekből, másfelől teljes képzést nyújtunk háztartás, házi kertészet gyakorlati elsajátítására.

Nevelési elveink elfogadására senkit kényszeríteni nem akarván, nyitvatartjuk a lehetőséget annak, hogy bárki az intézetből évközben kiléphet, viszont a kilépés jogát az intézet is fenntartja magának. A felvételi kérvények folyó év július 20-ig alulírotthoz küldendő. Mellékelni kell az iskola, újraoltási s orvosi bizonyítványt arról, hogy folyamatos internátusi életre alkalmas, árvákról ezenkívül keresztlevelet, községi bizonyítványt a folyamodók anyagi és családi viszonyairól, valamint lemondó nyilatkozat az árva konventi neveltetési segélyről. Minden felvett leányárvának a helyi gyülekeztből lesz védőnője. (Lady patronesse) A felvételtől a folyamadókat augusztus 1-ig az intézeti szám és a

részletes tudnivalók közlése mellett értesítjük. Kelt a Kálvineum Igazgatótanácsának 1926. július 18-án tartott üléséről. Debrecen 1926. július 18. Kiss Ferenc egyetemi tanár elnök" ⁵⁰

E felhívásban pontos leírást adtak az intézmény elhelyezéséről, felszereltségéről, nevelési-oktatási elveiről és a jelentkezés feltételeiről.

Az építkezés szeptemberre már csaknem befejeződött. Az iskola megnyitásáról a tiszántúli Református Egyházkerület 1926. évi jegyzőkönyvébe a következőket írták:

"1. A Leánykálvineummal kapcsolatban református polgári leányiskolát szerveztünk Nyíregyházán, melyet folyó év szeptember 15-én meg is nyitottunk. Az iskolába eddig beiratkozott összesen 117 növendék." ⁵¹

A Leánykálvineum Polgári Iskolájában az oktató-nevelő munka 1926. szeptember 15-én vette kezdetét. Az évnyitó a református templomban zajlott le Dobai Sándorné igazgatónő és Ferenczy Károly intézeti lelkes vezetőjével. Párhuzamosan három irányú nevelőmunka kezdődött. 148 tanulóval beindult a polgári iskola 1-4. osztálya, 31 jelentkezővel a továbbképző tanfolyam egy osztálya, és 110 növendékkel megnyílt az internátus. A magas indulólétszámot elősegítette, hogy az erősen túlterhelt

községi polgári leányiskolából a református vallású tanulók átiratkoztak ide. Az első növendékek közül 79,16 % volt református vallású, s ezt az arányt minimális eltérésekkel a későbbi években is megtartották, ami biztosította az iskola református jellegét. ⁵²

Az iskola főhatósága nagy figyelemmel kísérte az első szabolcsi Leánykálvineumban folyó oktató-nevelő munkát. Királyi és egyházkerületi szakfelügyelők látogatták az intézményt. Dr. Veress István szakfelügyelő a következő jelentést küldte az egyházkerületnek: "Az iskoláról nyert benyomásaim a legjobbak. Annyi nehézség dacára is amivel az évet kezdték szép eredményeket értek el, s bár különböző iskolákból, különböző előképzettséggel kerültek össze a növendékek, az közepes képzettséget elérték, sőt felül is múlták." ⁵³ Benkő András királyi tanfelügyelő is kedvező véleményt továbbított a felettes szernek, melynek következményeként a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium a 40118/1927. évi rendeletével véglegesen megadta az iskolának a nyilvánossági jogot.

Az épület udvarán 1927-ben tornatermet és szertárhelyiséget építettek, melyet kb. 2100 P értékben láttak el alapfelszereléssel. Az iskola tenispályával, hintákkal, krikett felszereléssel is rendelkezett. Az iskola

vezetése szeretett volna "kenyéradó oklevelet" biztosítani a végzős növendékeknek, s ezért az 1928-29-es tanévben a Kálvineum keretében tanítóképzőt létesítettek. Külön épület állítására nem volt lehetőség és a tanítóképző ideiglenesen a polgári iskola épületében kapott helyet. Tanteremhiánnyal küzdöttek, a szertárakat és a könyvtárakat is közösen használták. Átmeneti megoldásként a tornaterem fölé emeletet építettek, de a problémákat így sem sikerült végleg megoldani. 1934-35-ben a nyílt lehetőség az intézmény bővítésére. Az újonnan vásárolt 500 négyszögöl nagyságú Búza út 5. sz. alatti telken új, modern, a korabeli pedagógiai követelményeknek megfelelő épületet emeltek. Az iskolaépületben lévő hat osztályterem, nagyméretű ének-rajzterem, szertárak és előadóterem lehetőséget biztosított a tanfolyamok elhelyezésére, sőt a népes osztályoknak a nehezebb tárgyaknál szükséges párhuzamosításra is. Az iskola meglévő régi felszereléseit modern bútorokkal, előadóasztalokkal egészítették ki.⁵⁴ Az iskola épülete és felszereltsége ideális feltételeket biztosított a nevelő-oktató munkához. A későbbi években is igen nagy figyelmet fordítottak a szertári állomány bővítésére, melynek mennyiségét és értékét jól tükrözi az 1938-39-es tanév ingóságainak nyilvántartási összegzése:⁵⁵

Szak- és csoport rendszer	darabszám	érték
Bútorzat, felszerelés	691 db	11.639,42 Pengő
Fizika szertár	272 "	4.467,88 "
Vegy-és ásványtan szert.	181 "	1.104,79 "
Természetrajzi szertár	146 "	1.474,- "
Egészségtani eszköz	9 "	332,- "
Számtan mértan	29 "	190,80 "
Földrajz szertár	32 "	325,60 "
Történelem szertár	46 "	248,74 "
Rajz- kézimunka szertár	47 "	227,44 "
Torna szertár	262 "	2.516,40 "
Vetítőgép	1 "	610,- "
Összes érték:		29.137,68 Pengő

Ha összehasonlítjuk az iskola tantermi ellátottságát, bútorzatát és szertári állományát a községi leány és polgári fiúiskola hasonló feltételeivel, megállapíthatjuk, hogy a kálvineum polgári iskolájában lényegesen jobbak a feltételek. A gazdasági válság hatásaként a községi polgári iskolák alig-alig jutottak fejlesztési lehetőséghez, a kálvineum intézménye pedig épp ebben az időszakban fejlődik, modernizálódik. A református egyház lényegesen jobb és gazdagabb mecénásnak bizonyult, s ez is közrejátszott abban, hogy a Kálvineum leányiskolája vonzóbbá válik, mint

a községi polgári leányiskola.

A Leánykálvineum tanárai fiatal pedagógusokból szerveződtek. Az intézmények megalakulásától 1941-ig 15 éven keresztül Dobai Sándorné sz. Kolumbán Berta volt az első igazgatónője. "Erdélyben a Lófőszékelyek között született, Udvarhely megyében, Bodroghalván. Onnan hozta magával szigorú erkölcsi felfogását, kemény magyarságát és lángoló hazaszeretetét. Polgári iskoláit Sepsiszentgyörgyön, a tanítóképzőt Kolozsvárott és Budapesten az Erzsébet nőiskolát végezte, ahol 1990-ban nyert oklevelet. 1902-ben férjhez ment. Hat gyermek anyja. A mai modern világban a magyar anyák e mintaképe úgy emelkedik a gyermekektől irtózó nők társadalmából, mint magányos tölgy a cserjék között." ⁵⁶ Nyugdíjazásakor így emlékeztek meg róla: "Rendelkezett a jó pedagógusnak azzal a nagyon nehéz tehetségével, hogy míg magasan a gyermekek felett állt hitben, tudásban, tapasztalatban, mégsem vont távolságot közöttük. Tanítványai mindig maguk mellett érezhették, édesanyjuk, barátjuk volt, sőt ha ez vezetett célra pajtásuk." ⁵⁷ A Kálvineum megszervezésében maradandó érdemeket szerzett.

Az első igazgatónő nyugalomba vonulása után a Kálvineum Igazgatótanácsa a mindjobban növekvő internátus és iskola ügyeinek igazgatását szétválasztotta, az internátus igazgatásával Kovács Ida tanárt, a polgári is-

kola ügyeinek intézésével Vajas Klárát bízta meg. Vajas Klára nagy műveltségű, lelkiismeretes pedagógus volt. Elemi iskolai tanítóként Szabadkán végzett és ezt követően négy évig Nagyberegben tanított. Polgári iskolai tanárnői oklevelét magán úton szerezte meg, melyhez roppant kitartásra és akaraterőre volt szüksége, hiszen Nagyberegről járt vizsgázni Pestre. Az akkori időkben útlevelet nem kapott és ezért kénytelen volt a határon átszökni. A későbbiekben a család áttelepült Magyarországra, Vásárosnaményba. 1935-ben jött Nyíregyházára és vállalt állást a Leánykálvineumban. Komoly, kedves, szeretetreméltó egyéniségével hamar népszerű lett kollégái és növendékei között. Korának elismert költőnője volt. Művei elsősorban a Protestáns egyház lapjaiban, a Református Életben, Református Figyelőben jelentek meg. Cikkeket és vallásos jellegű verseket írt. Gyakori téma volt műveiben a szülőföld is. A Virágoskert című gyermeklapnak is munkatársa volt.

A Kálvineum sajátossága volt, hogy egy fedél alatt három intézménytípus is működött. A polgári iskolai tanárok egy része a tanítóképzőben is tanított, illetve felügyelt az internátusban. Ugyanez fordítva is elmondható a tanítóképzőben főállásban dolgozókról. Ez tette lehetővé, hogy a Leánykálvineumban minden tárgyat szakta-

nár tanított, melynek értékét külön kiemelték az egyházkerületi jegyzőkönyvek. Hasonló színvonalat csupán a debreceni Dóczy intézetben és Kálvineumban tapasztaltak. Az intézet lelkésze Ferenczy Károly, aki a polgári iskolában református hittant, éneket, karéneket tanított, egyben a tanítóképző igazgatója is volt. Hozzá hasonlóan képzős tanárként tanított Nyulasiné Tóth Erzsébet, Nyulasi Imre, Porzsolt István. E kiváló nevelők az oktatásban a legkorszerűbb módszereket alkalmazták. Kiemelkedő munkát végeztek a polgári nevelők is. Boross Leona fizika, kémia órái élményszámba mentek. Dr. Kiss Margit lelkesedéséből és tudományos kíváncsiságából arra is futotta, hogy Afrikába utazzon.

A Leánykálvineum szerves részét képezte az internátus, ahol szigorú tanulmányi és következetes nevelőmunka folyt. Házirendje a következő volt:

"Fél hétkor felkelés, fél nyolckor reggeli, amit reggeli áhitat követett. Tizenkettő ötvenig iskolai előadás, tizenháromkor ebéd, tizennégytől tizenötig séta, vagy játék az udvaron, tizenötötől tizenhatig tanulás, írásbeli feladatok elvégzése, tizenhétkor uzsonna, tizenhét harminctől tizenkilenc tízig leckefelmonás, szilencium. A vacsora tizenkilenc harminckor volt, mely után esti áhitat következett. Húsz harminckor mosakodás, cipőtisztítás és

huszonegy tizenötör villanyoltás." 58

A kollégiumi növendékek felügyeletét a polgári iskolai tanárok látták el, akik együtt laktak a tanulókkal az internátusban. Dobai Sándorné sz. Kolumbán Berta az internátus igazgatóságának feladatát is ellátta. Az internátus önellátó volt, a nyersanyagok nagy részét a tanfolyamos növendékek gyakorló telepe adta.

Az oktató-nevelő munkát nagymértékben könnyítette, hogy az internátusban és az iskolában is ugyanazon vezetés alatt voltak a növendékek. Így jobban kialakulhatott az osztályokban is az egységes szellem, s érvényesülhetett egymás támogatásának törekvése. A tanítóképző beindulásakor már nem tudtak minden polgári iskolai igényt kielégíteni, ezért engedélyezték a bejárást is. Az internátus népességének megoszlását és a fizetendő tandíjakat mutatja az 1936-37. évi értesítőben található táblázat: 59

Melyik iskola növendéke?	700	600	500	450	400	350	250	Ingyen	Együtt
Tanítóképző	6	4	31	1	2	6	1	17	68
Polg. isk.	4	-	27	-	1	2	1	6	41
Ág.ev.leány- gimnázium	3	-	10	-	-	-	-	1	14
Továbbképző tanfolyam	4	1	1	-	1	-	-	3	10
Összesen:	17	5	69	1	4	8	2	27	133

A nyíregyházi Leánykálvineum Polgári Iskolája működésének huszonkét éve alatt megfelelt az adott kor társadalmi követeléseinek és kielégítette elsősorban a városi és megyei igényeket. "Művelt magyar háziasszonyokat" képzett, az itt végzett növendékek közül sok tanult tovább a Kálvineum testvérintézetében, a tanítóképzőben, sokan így módon jutottak kenyérkereseti lehetőséghez.

III. A Községi Jókai Mór Polgári Fiúiskola megalapítása

A város polgársága már szükségét érezte egy olyan iskolának, ahol a fiúgyermek is gyakorlati irányú képzésben részesülne. Ez igénynek adott többek között hangot a Nyírvidék 1905. július 2-án megjelent számának vezéccikke "Bezárt iskolák" címmel. Bírálja a hagyományos iskolarendszert, melynek különösen a felső- és középső foka elszakadt a társadalmi igénytől. "... vajon arányban áll-e különösen a latin nyelvre fordított idő azzal az eredménnyel, melyet ettől a tantárgytól - az életre való nevelés vonatkozásában - elvárható. A régi hagyományos rendszernek különösen ez a része az, mely ellen a társadalom az átalakítást sürgeti." A gyakorlati életben alkalmazható ismeretek átadását kívánja.

A polgári iskola létesítésének ügyét 1906-ban a város képviselőtestülete vette kézbe és megbízta a községi iskolaszéket, hogy a szükséges javaslatokat terjessze elő. A szervezők meglehetősen nagy óvatossággal kezdtek e munkához, az előkészítő tárgyalások elhúzódtak, eredménye bizonytalanná vált. A jelentkező igényeket felismerve Dr. Bartók Jenő református lelkész vette kézbe az ügyet, akinek meghívására Kardos István akkor végzett polgári iskolai tanár Budapestről Nyíregyházára költözött. ⁶⁰ A Nyírvidék 1906. július 29-i számában a következő felhívást jelentették meg:

"A taníttató szülők figyelmébe! Polgári Fiúiskola Nyíregyházán. Megnyílik szeptember 1-én. Nyíregyházán a F. évi szeptember 1-én, ha kellő számú tanuló jelentkezik, polgári fiúiskola fog megnyitni. Az iskola magán jellegű lesz, s igazgatója Kardos István okl. polgári iskolai tanár fog lenni. Az iskola helyiségét az előkészítő idő rövideisége miatt az első évben a ref. egyház iskolája szívességből fogja szolgáltatni. Egyelőre az I. osztály nyittatik meg, s évről évre fokozatosan nyílik meg a többi osztály is. De azért, hatán a II. osztályra is kellő számú tanuló jelentkeznie intézkedés történne ezen osztály megnyitására is. A tandíj különbség nélkül mindenki számára 60 korona, melyet két egyenlő részletben kell kifizetni (szeptember és február 1-én). A 60

korona tandíjba minden többi iskolai fizettség befoglaltatik. Felvilágosításokat az igazgató helyett aláírott ad mindennap délelőtt. Ugyanő fogadja el egyenlőre a kötelező jelentkezőket is. Jelentkezni lehet f. évi augusztus hó 7-ig bezárólag. Felhívok tehát minden szülőt, aki gyermekeit ez iskolába óhajtja járatni, hogy augusztus 7-ig okvetlenül jelentse nálam a kötelező szándékát, mert az iskola csak akkor fog megnyitni, ha a jelentkezés igazolja, hogy ilyen iskola Nyíregyházán csakugyan életképes és így szükséges. Megjegyzem, hogy az iskola ha tényleg megnyitható lesz, kötelezettséget vállal a maga részéről, hogy a nyilvánossági jogot már az előttünk álló iskolai évre is megszerzi. Nyíregyháza, 1906. július 28. Dr. Bartók Jenő ref. lelkész."

A megelőző előkészítés szervezetlensége miatt a felhívás nem hozta meg azonnal a kívánt eredményt, s ez év augusztus 12-én ismételt felhívással fordultak a szülőkhöz.

"A polgári fiúiskola Nyíregyházán az eddig történt jelentkezésekkel még nincs teljesen biztosítva. Mindösszesen 20-an jelentkeztek." "... ennek következtében újabb jelentkezéseket elfogadok, s a határidőt augusztus 25-re állapítom meg. " 61

Az ismételt felhívást siker koronázta - egyben igazolta a meglévő igényeket - hisz kevesebb mint egy hónapos szervezőmunka után a Nyírvidék augusztus 26-i száma már az alábbiakat közölte: "Értesítés a polgári fiúiskoláról. Mély tisztelettel értesítem Kardos István polgári iskolai igazgató tanár úr nevében és megbízásából mindazokat a szülőket, valamint a nagy közönséget is, hogy az iskola szeptember hó elsején ténylegesen megnyílik. A beiratkozások folyó augusztus 30-án és 31-én lesznek a ref. elemi népiskola egyik tantermében (Egyház tér 15. sz.)..."

A községi polgári fiúiskola megalapítása, új épületbe való költözése

Az első osztályba 33 növendék iratkozott be, az így megalakult polgári fiúiskola 1906. szeptember 4-én tartotta első tanévnyitó ünnepélyét. Az évnyitó ünnepén megjelent Májerszky Béla polgármester, Balla Jenő közigazgatási tanácsos, Lengyel József a királyi tanfelügyelőség kiküldötte. Kardos István igazgató tanévnyitó beszédében a polgári iskola feladatát és történelmi fejlődését fejtette ki. Májerszky Béla polgármester üdvözölte az új intézményt. "Az iskola igazgatója - mondot-

ta - most egy életre való eszmét óhajt megvalósítani. Ugyanúgy mint a külföldi számos iskolában és mint az amerikai iskolákban a tanulók elméleti ismeretek szerzése mellett valamely gyakorlati pályán is kiképeztetnek. Ezzel az igazgatóság pedagógiai szempontból is helyeselhető munkát végez, mert a test- és lélek harmonikus fejlesztésére törekszik, másrészt pedig felkeltik növendékeikben az ipari pályák iránti érdeklődést és rokonszenvet." 62

Az ünnepélyes tanévnyitó után megkezdődött a szorgalmas hétköznapi sorozata. Helyiségül a református egyház az elemi népiskola egyik tantermét ajánlotta fel. Nehézséget csak a tanítási órák beosztása jelentett, mivel naponként 10-13 óráig, szerdán és szombaton 14-16 óráig volt tanítás, amikor az elemi iskola szünetelt. A tanulmányi munkát az érvényes tanterv alapján szervezték, melynek eredményességét már az első évben megtörtént szakfelügyelői látogatás is igazolta. E látogatás eredményeként a vallás és közoktatásügyi minisztérium a 26291-1907. számú rendeletével az intézménynek megadta a nyilvánossági jogot.

A nyilvánossági jog engedélyezése után 1907. május 30-án megalakult az iskola igazgató tanácsa. A városi hatóság évi segélyt szavazott meg az intézet számára. Az igazgató tanács - ismerve az anyagi nehézségeket, a

"gyors intézkedést" - azt kérte, hogy a város, mint iskolafenntartó vegye gondjaiba az intézetet, "emeljen neki hajlékot", s közben várakozóan bízott a kultúrminisztérium segítségével, melyet a királyi tanfelügyelő, Dr. Wilt György eredményességet tapasztaló látogatása után kilátásba helyezett. Tervezetet nyújtottak be a városi képviselőtestülethez azzal a kéréssel, hogy az intézetet tegyék községi jellegűvé. Az igazgató tanács még gondoskodni kívánt a jövő évi tanerőkről. Kardos István igazgató mellé Tamáska Endre okleveles polgári iskolai tanárt hívták meg, s egyben felkérték az ág. h. evangélikus egyházat, hogy az 1907-08-as tanévre két tantermet szíveskedjenek átengedni. ⁶³

Az 1907. június 28-án tartott városi képviselőtestületi közgyűlés a tanács javaslatának elfogadásával kimondta, hogy a polgári fiúiskolát községi jellegűvé alakítja. Az alkalmazott tanerőket átvette, s az intézet ügyeinek intézését a községi iskolaszék hatáskörébe utalta. A véghatározatot a következőkkel indokolják: "A képviselőtestület egyfelől a rendelkezésre álló, s ismertett adatokból, másfelől a magán polgári iskola első évi fennállásából meggyőződést szerzett afelől, hogy Nyíregyházán a gyakorlati életpályákra kerülő tanulók, különösen pedig a mezőgazdasággal, iparral és kereske-

delemmel foglalkozó életpályára szánt fiúgyermekek részére a túlzásúfolt, a különben is a tudományos pályákra előkészítő főgimnázium mellett egy polgári fiúiskolára elengedhetetlenül szükség van, és hogy ez az iskola nemcsak életképes, de előre láthatólag népes és virágzó közművelődési intézménnyé fog kifejlődni. Mint-hogy pedig a magán polgári fiúiskola anyagi forrásainak elégtelen volta miatt a szükségleteknek megfelelően a törvény szerint 6 osztályú polgári fiúiskolává kifejlődjön, a városra vár az a feladat, hogy ezt az iskolát átvéve, azt mint községi polgári fiúiskolát többi osztályaival fokozatosan kiegészítve teljesen kifejlessze, számára megfelelő helyiségről gondoskodják és azt fenntartsa.⁶⁴ (1. számú melléklet) Ez év augusztusában új iskolaszék alakult, s az alakuló gyűlésen az iskola gondnokául Dr. Bartók Jenő lelkészt választották meg. Az elnökséget megbízták, hogy a tanerők fizetésére hiányzó összeget a tanügyi kormánytól igényeljék meg.

Még ez évben épületet is kapott az iskola, ugyanis a helybeli ipartestületi székház eladásra került, s ezt a bizottság iskolának alkalmasnak találta, így a város 60.500 koronáért megvásárolta.

Nyíregyháza, Bethlen Gábor u. 18. szám

Az ipartestület csak 1908. május 15-én adta át az épületet, addig a tanítás az ág. h. evangélikus iskola két tantermében folytatódott. Az épület további alakítása, tornaterem és mellékhelyiségek építése 29.651 koronába, a berendezés és felszerelés 8.146 koronába került. ⁶⁵

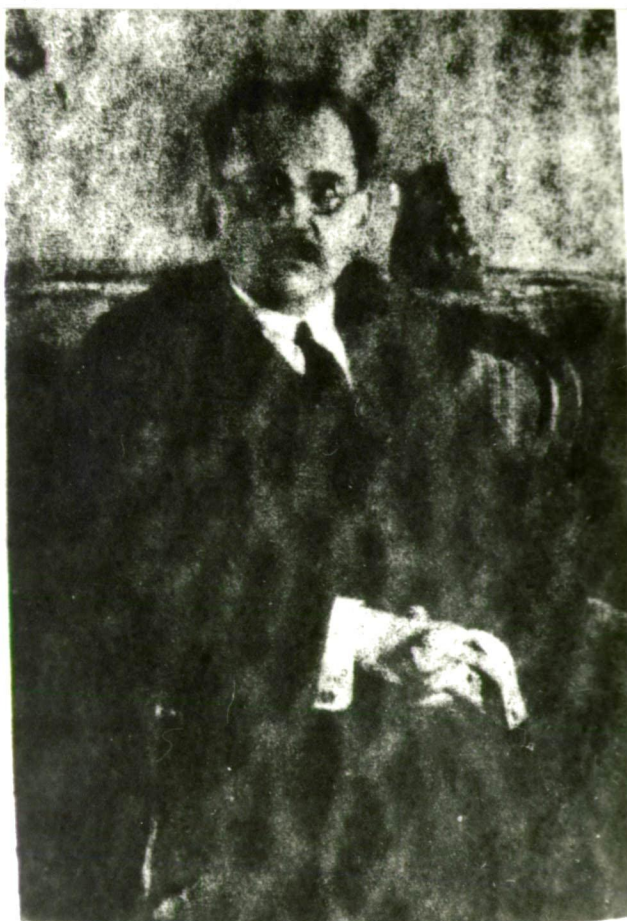
Megérkezett a vallás- és közoktatásügyi minisztérium segítsége is, melyben 1908. szeptember 1-től meglévő két tanerő részére 1800-1800 koronát utalt ki, s előzetesen évi 1200-1200 korona erejéig két új nevelői

állítás létesítéséhez járult hozzá. Az 1909-es évtől kezdődően évi 5000 korona segélyt utalványozott a városnak, addig míg az épületre és felszerelésekre felvett 100.000 korona kölcsönt nem törleszti. 66

Az új iskolaépület átmenetileg megoldotta a polgári fiúiskola helyszükségletét, s két év szervezőmunkájának eredményeként életképessé vált az iskola. Az 1908-09-es tanévet a tanulók már megváltozott körülmények között kezdhették. Az épület vásárlásakor azonban nem vették figyelembe a várható igényeket, így a szűk épület hosszú évtizedekre meghatározta az iskola fejlődésének lehetőségeit.

Az iskola nevelőtestülete

A polgári fiúiskola megalakulásakor egyetlen nevelőként, igazgatóként tevékenykedett Kardos István polgáriskolai tanító, aki Dr. Bartók Jenő javaslatára érkezett városunkba. Személyében hosszú időn keresztül megoldást nyert az iskola igazgatói tisztsége. Lelkes szervező tevékenysége, pedagógiai képzettsége, irányítókészsége segítségével alapozódott meg az intézmény, nyert elismerést a város társadalmában. Első tanítóként, igazgatóként végzett tevékenysége érdemessé teszi néhány életrajzi adatának ismertetésére.

KARDOS ISTVÁN
Nyiregyháza város kulturatanácsosa
† 1929. május 1

1884-ben született Szigetszentmiklóson, ahol édesapja tanítóként dolgozott. Szüleit korán elvesztette, ezért Debrecenben a Péterfi utcai árvaházban helyezték el. Tanulmányait a Debreceni Kollégiumban, majd a budapesti Polgári Iskolai Tanárképzőben végezte. 1906. május 5-én kapott felső nép- és polgáriskolai tanítói

oklevelet. 22 éves korában érkezett Nyíregyházára, ahol jelentős tevékenységet fejtett ki a polgári fiúiskola megalakítása érdekében. Az első tanári kar szervezőjeként és igazgatóként 17 éven keresztül vezette a megalakított polgári iskolát.

A korszerű nevelési-oktatói eljárásokra gyorsan és megfontoltan reagáló vezető volt. Pedagógiai koncepciójára igen nagy hatást gyakorolt Ellen Key, a neoneaturalizmus fő képviselője. Ez gyakorlati munkájában észszerűséggel, határozott célratöréssel ötvöződött. Élénk érdeklődéssel kísérte a korabeli pedagógia új irányú törekvéseit, melyeknek megvalósításával az iskolában is gyakran próbálkozott. Tanításában vezérelve volt, hogy a szemléltetésre és a megfigyelésre kell a fő hangsúlyt helyezni, melynek számos konkrét megnyilvánulása tapasztalható az iskola fejlődése során. (Iskolai botanikus kert, terrárium, akvárium, meteorológiai megfigyelőtelep létesítése.) 1912-ben már vetített képekkel szemléltetett előadásokat tartott.

Az iskola évkönyveiben gyakran jelentek meg tanulmányai. A debreceni kollégiumból hozta magával azt a gondolatot, ha szerény keretek között is, minden tanár lépjen ki a nyilvánosság elé, tartson székfoglalót. Ilyen céllal írta meg az iskola első értesítőjébe: "Is-

kolánk és a modern pedagógia" című értekezését. Sorából árad a gyermekszeretet. Érti a nagy felelősség súlyát, melyet a gyermeknevelés hárít a tanítással foglalkozókra. Megállapítja, hogy ennek a nagy felelősségnek csak akkor tudunk eleget tenni, ha harci vértetűnk a modern pedagógia fegyvertárából igyekszünk beszerezni és állandóan újítani. Az egyéni nevelés megvalósítása céljából a gyermekek tanulmányozására serkent. Kiemelt fontosságúnak tartja a szervezett továbbképzéseket és az önképzést. Ennek igazolásául szolgál, hogy az iskola tanári könyvtára már az első években felülmúlta a régi polgári iskoláét. Volt olyan esztendő, hogy az iskolából három tanár is külföldi tanulmányúton vett részt. A modern pedagógia megvalósítandó feladatai között nagy szerepet szánt az intenzív testnevelésnek. Az első hazai tanulmány megjelenése után azonnal bevezette a svéd tornarendszert. Télen az iskola udvarán korcsolyapályát létesítettek és megfelelő számú korcsolyán végezte a frissítő gyakorlatokat.

A világháborús évek tőle is emberfeletti munkát igényeltek. A vezetői teendők ellátása mellett komoly feladatot jelentett a hiányzó nevelők helyettesítése, a menekültek ingyenes fogadása, a különböző gyűjtések, haddialapítványok szervezése. Széles közéleti tevékenységet

végzett. Emberi magatartását mutatta, hogy kiemelkedően támogatta a szegényebb sorsú tanulókat és részükre saját pénzéből fedezte az alapvetően szükséges felszereléseket. A Tanácsköztársaság bukása után a legjobbakat mondja és a bíróság előtt kiáll Vajda Emil tanár emberi és pedagógiai magatartása mellett, védelmezte őt. ⁶⁷

1923 januárjában Nyíregyháza város helyettes kultúrtanácsnokává, majd decemberben kultúrtanácsnokká választják meg. Igazgatói tisztségéről 1924. január 8-án mond le, hivatalosan megköszönve az iskolaszék "szíves jóindulatát, támogatását ...". Utódjául Tamáska Endre igazgatóhelyettest javasolja. ⁶⁸ (2. számú melléklet)

A nyíregyházi községi iskolaszék 1924. január 11-én megtartott ülésén foglalkozott a személyi változásokkal. "Az elnök a lemondással kapcsolatosan megemlékezik Kardos István kiváló érdemeiről a következőkben: "... A polgári iskola igazgatását kiváló szakértelemmel és rátermettséggel és körültekintéssel vezette. Tapintatossága és jóindulata városszerte közismert és általánosan ismeretes az a tény, hogy a polgári fiúiskola magas színvonalra Kardos István személyének köszönhető. Ez az iskola a polgári iskolák közt az első helyen áll a vidéken, elsőbbségét felsőbb illetékes szakkörök is elismerik. Ez csak úgy volt elérhető, hogy az iskola igazgatója egész erejét és tehetségét az iskolának szentelte." Az isko-

laszék az elnök javaslatára jegyzőkönyvileg fejezte ki köszönetét az eredményes munkásságért.

Fiatalon, 43 éves korában, 1929. május 1-én halt meg. Temetésén nyíregyháziak ezrei kísérték utolsó útjára.⁷⁰ Halálának 10. évfordulóján az iskola minden tanulója egy-egy szál virágot vitt sírjára. Városi szintű mozgalom indul síremlékének elkészítéséért. Az emlékbizottság élén Szohor Pál városi polgármester állt és igen rövid idő alatt összegyűlt a díszsírhely felállításához szükséges 2000 pengő.

A síremlék felavatásán megható emlékbeszédek hangzottak el, emlékezve életére, munkásságára: "Bár nem volt nyíregyházi, de teljesen belenőtte magát a "Nyírségbe"."

Emlékeinek ébrentartása nem merült ki a gyászünnepekben, koszorúzásokban, megkezdett munkássága az iskola tartalmi tevékenységében is éreztette hatását. Iskolai szinten Kardos István irodalmi emlékpályázatot írtak ki, melyet évente értékelték. Gyermekszeretetére, humanitására emlékezve az 1910-ben végzett növendékek 20 éves találkozójukon "Kardos István" segítő alapot létesítettek. A befizetett alaptőke kamatát "Tekintet nélkül a jó tanulmányi előmenetelre, csupán az esetről esetre felmerülő alkalomkor (tandíj, írószer, ruházat, kirándulás, stb.) a különösképpen rászoruló, arra érdemes szegénysorsú növendékek között (teljes összegében, vagy részleteiben bármikor a tanév alatt) a legbölcsebb belátása szerint mindenkor a tanártestület osztja ki." ⁷¹ (3. számú melléklet)

Kardos István emberi nagyságát mutatja, hogy rövid életének áldozatos tevékenysége halála után is az élő példa erejével hatott. Ennél szebb és nagyobb örökséget pedagógus nem hagyhat hátra.

Az 1907-08-as tanévben nyer kinevezést rendes polgári iskolai tanárként Tamáska Endre, aki 1923-tól az

iskola második igazgatója.

Az iskola nevelőtestülete a megalakulástól az 1909-10-es tanév végéig az alábbiak szerint alakult: ⁷²

N É V	Beosztás	Tanított tárgy
Kardos István	igazgató	földrajz
Beregi Ernő	s. tanár	számtan-mértan
Nagyváthy Ferenc	s. tanár	term.rajz-rajz
Tamáská Endre	r. tanár	magyar-testgyak.
Zsák Endre	óraadó	éneklés
Holéczy Miklós	s. tanár	rajz
Kovách Árpád	s. tanár	nyelv-történelem
Dr. Bartók Jenő	ref. lelkész	
Csima Emil	róm.kat.hittanár	
Halász Mór	izr.hitoktató	
Makroviczky Emil	ág.h.ev.s.lelkész	

Szakképzett, lelkes nevelőtestület alakult ki az első négy tanév folyamán. Holéczy Miklós kivételével - aki okleveles tanári diplomával rendelkezett - valamennyien polgári iskolai tanári oklevéllel rendelkeztek. Fiatalságuk, lendületük fogékonnyá tette őket a modern pedagógia befogadására, gyakorlati alkalmazására, s ez

pozitívan hatott az iskola oktató-nevelő munkájára.

Az 1912-13-as tanév esemény Vajda Emil okleveles polgári iskolai tanár alkalmazása természettudományok és testnevelés tanítására. Személyével az új, korszerűbb nevelési-oktatási eljárások alkalmazására, haladó eszmék befogadására fogékony nevelővel gazdagodott a tantestület. Ugyanezen tanévben Holéczy Miklós rajztanárt a rimaszombati főgimnáziumhoz neveték ki, állását kétszeri pályázathirdetés után sem tudták betölteni, így Sas István tanárjelöltet bízták meg a rajz tanításával. Ő e tanév végén eltávozott az iskolából. ⁷³

Az 1913-14-es tanévben Balogh Sándor okleveles polgári iskolai rajztanár kinevezésével a korábbi három év gyakoribb személyi változásai után ismét teljessé válik a tanári kar. Munkájukat jó testületi légkör, lelkesedés, önzetlenség jellemezte, melyről az 1913-14-es évkönyvben Kardos István igazgató így ír: "Tudatában vagyunk annak, egyénenként és összesen, hogy a tanítás és nevelés munkája áldozatkészséget, sok munkát önzetlenséget kíván mindannyiunk részéről." ⁷⁴

A tantestület tevékenységét kezdettől fogva széleskörű pedagógiai, társadalmi érdeklődés jellemezte. Bekapcsolódnak az Országos Polgáriskolák Tiszavidéki Köre tevékenysége, melynek 1910. november 7-én Debrecenben

tartott közgyűlésén az iskola részéről Kardos István és Tamáska Endre vett részt. Előbbi a gyermektanulmányozásról tartott előadást, ugyanis Nagy László modern pedagógiájának lelkes híve volt. Ugyanezen egyesület az 1911. évi Nyíregyházán tartott közgyűlésén Tamáska Endrét egyesületi jegyzővé választják meg. Az egyesület tevékenységében egyre szélesebb körben kapcsolódnak be. Előadásokat tartanak, javaslatokat tesznek a polgári iskolák korszerűsítésére. Aktivitásuk elismeréseként az 1914. május 4-én Debrecenben tartott közgyűlés Tamáska Endrét titkárrá, Vajda Emilt jegyzővé választja meg. Be-
kapcsolódnak az országos rendezvényekbe is, így az 1911. november 18-án tartott Országos Polgári Iskolai Kongresszuson az iskolát Kardos István és Tamáska Endre képviseli. Tagjai lesznek különböző országos egyesületeknek, így a Magyar Pedagógiai Társaságnak, a Természettudományi Társulatnak, stb. Írásaik jelennek meg a Polgári Iskolai Közlönyben, a helyi lapban. ⁷⁵

A szorosan vett pedagógiai munka mellett a tantestület tagjai tevékenyen részt vettek a közművelődés és oktatás városi terjesztésében. Kardos István igazgató a Nőegylet munkájának segítéseként nőipari iskolát szervez, melynek igazgatói tisztét ellátja. Nagyváthy Ferenc ugyanitt - szintén díjazás nélkül - tanítja a közismerteti tárgyakat. Kovách Árpád a zenekedvelők egyesületének

karnagya. Tamáska Endre a Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egyesület tisztje és tanfolyami előadója. 1913-ban Vajda Emil, Kardos István és Tamáska Endre előadásokat tartottak a városi Munkás Otthon természettudományos, közgazdasági és iskolapolitikai kérdésekről. E munkájuknak a szerveződő nyíregyházi munkásmozgalmi élet szempontjából különös jelentősége volt. Az egyre szélesebbé váló városi tevékenység elősegítette az iskola teljes megszilárdulását, tevékenységének városi elismerését. Széleskörű közéleti munkájuknak köszönhető, hogy Vajda Emil 1913-ban a város anyagi támogatásával németországi tanulmányúton vett részt. Balogh Sándor festészeti tanulmányaira 100 korona, Tamáska Endre külföldi tanulmányútjához 300 korona segélyt kapott. ⁷⁶

Az 1914-15-ös tanév - az első világháborús év - a kor uszító propagandájának hatására lelkesedéssel, optimizmussal tölti el a tantestületet, melyről Kardos István így ír: "A tantermek falán áthatol a mámoros és büszke lelkesedés zaja, csodás melegség járja át a szívet és kipirulnak az arcok." Legfontosabb feladata az iskolának, "hogy tanítsa és hangoztassa, hogy a háború nemcsak nemzeti létért, fennmaradásért folyik, hanem az emberiség nyugodt kultúrfejlődéséért, a békéért és az igazság diadaláért harcolunk." ⁷⁷

A lelkesedést hamar lehűtötte a reális valóság. Augusztus hó elsején elrendelt mozgósítás hadbahívja a tanári kar tagjai közül Tamáska Endrét (Münchenben volt pedagógiai tanfolyamon), Kovách Árpádot, Vajda Emilt. A tanári kar itthon maradt három tagja vállalta a távollévők helyettesítését, így a tanítás rendje is megváltozott. 8-12 óráig az első és második osztály járt iskolába. Kardos István 24, Balogh Sándor 28, Nagyváthy Ferenc 29 órát tartott hetenként.

Az itthon lévők nem bírják a megfeszített munkát, Vietórisz Aranka és Lakner Erzsébet polgári iskolai tanítók átveszik a nyelvtan, történelem, matematika és természetrajz tanítását. Kovách Árpádot végleg szabadságolták és újra tanított.

"Harmadik éve, hogy a körülöttünk zajló világháború minden gondolatunkat, erőnket lekötve tartja." - írják az 1916-17-es évkönyvbe.⁷⁸ Balogh Sándor szervezete a fokozott munkavégzést nem bírja és megbetegszik. Aggasztóvá válik a nevelőhiány. Tomcsik József - kórházban ápolt volt növendék - nyújt segítséget a könyvtár rendbehozásában és különböző tantárgyak tanításában. Tamáska Endre 1916. június 5-én orosz fogságba kerül. A még fronton lévő Vajda Emil írja az iskolának küldött levelében: "Háború - iskola: minél több ideig tart a háború, annál erősebben bontakozik ki a világháború."

béke eszméje ...". "Az iskola mindig mostoha gyermeke volt nálunk a társadalomnak. Valahányszor iskolareformról volt szó, a társadalomnak mindig más, szerinte fontosabb, égetőbb anyagi ügyei szorították háttérbe a pedagóguskívánságot." Fontosnak tartja az iskola megváltoztatását: "Lehetetlen régi, avult jelzők köpönyegébe burkolózva éveken keresztül színes, hamis álmvilágban ringatni az ifjúságot, amikor az életet a maga rideg valójában már a legzsengőbb korban megismerni tanulja ...". Ez csak a nevelői feladat könnyelmű felfogása, mely büntetlenül játszik a gyermeki gondolkodás legdrágább, legbefogadóképesebb korszakával." ⁷⁹ Láthatóan már érződik levelében a szocialista eszmékhez való erős közeledés is.

Az iskola tantestülete haladó szellemű, a kor szociális problémáit ismerő, azon változtatni akaró nevelőkből állt. Haladó nézeteiket - melyek főleg a szociáldemokraták eszméit képviselték - a gyakorlati munkában is érvényesítették, az iskola szellemi meghatározójává ez az eszme vált. Szimpátiával nézték az Őszirózsás forradalom, a Magyar Tanácsköztársaság eseményeit, a gyorsan bekövetkező változásokat azonban nem tudták eszeileg úgy értékelni, hogy cselekvően részt vegyenek benne. Kivétel volt a háborúból hazatérő Vajda Emil, a-

ki kapcsolatot teremtett a város munkásaival, haladó értelmiségével, sürgette a progresszív művelődési irányvonal megvalósulását, a jobb szociális életkörülmények megteremtését. Véleményének írásban is hangot ad, a Nyírvidék 1919. január 18-i számában a tanítók összefogását sürgeti: "Az egymásra utalt tanítók legfőbb szétválasztói: a vallás, az iskolafaj és az iskolafenntartó." Hasznosnak tartja a "Nevelő munkások Szövetségét". Követeléseit így foglalja össze:

"Mit kíván a tanítóság? Kívánja mindazon feltételek megoldását, amelyeket a modern nevelés lehetősége szükségszerűen megkövetel és ezek előfeltételeként kívánja a tanítóság anyagi függetlenségét és szellemi elismertetését. Az elsőt gazdasági, az utóbbit politikai szervezkedéssel vívhatjuk ki." A Nyírvidék áprilisi cikkében már a társadalmat veszi célba: "Hónapok óta visszafafojtott lélegzettel lestük már, merre dűl: jobbra-e vagy balra. Március közepén végleg eldőlt a kocka, mely maga alá temette a múlt átkainak sötét kísértését, a nép milliói vérére, csontjára, verejtékére, legázolt, letiport álmokra, tervekre, ágyúk-gépfegyverek, főpapok, bárók, zsidó bérlők összaharácsolt millióira épült társadalom korhadó viskóját, hogy egy újabb társadalmi rendet építsen fel, ahol minden dolgozó "honját lelhe-

ti e hazában"." Felismeri az iskola politikai meghatározottságát: "Nem ringathatjuk magunkat abban a meggyőződésben, hogy az iskola formálja a társadalmat, ellenkezőleg: tudjuk, hogy a társadalom alkotja saját képmására az iskolát azzal a politikai céllal, hogy saját rendszerének fennmaradását biztosítsa." Szükségesnek látja a munkásokkal való összefogást, az osztályharc alapjára való helyezkedést. "Érdekeink közösek. De a munkásság, amely közvetlen termelő munkájával szoros kapcsolatban a tőkével, rendelkezik is azokkal a hatalmi eszközökkel, amelyekkel az igazságtalan munkanélküli jövedelem megszüntetése útján egy jobb korba vezethetnek."

1919 márciusában a megalakult nyíregyházi tanítók szakszervezetének elnökévé választják. 1919. április 20-án a munkástanács alelnökeként fogadja a városba érkező Pogány József népbiztost, a keleti hadsereg parancsnokát, aki részt vett a munkástanács ülésén. A munkástanácsnak mint szakszervezeti elnök 1919 januárjától tagja. Ez év áprilisában vesz részt (április 1.) a szociáldemokrata párt által összehívott diákgyűlésen, ahol beszédet mondott. Egyik kezdeményezője volt a válásoktatás városi megszüntetésének, mely megelőzte az országos intézkedést.

Az ellenforradalom felülkerekedése után 1919. november 20-án letartóztatták, Füsty vezető államügyész november 26-án emelt ellene vádat, két esetben nyomtatvány útján elkövetett izgatás büntette címén. A vád tárgyát a Nyírvidék 1919. évi január hó 9-én megjelent számában a "tanítók szakszervezete" című általa szerzett cikknek a következő kitétele képezte: "Az osztályuralmon nyugvó államnak azonban szükségszerűen az az érdeke, hogy minél olcsóbb munkaerővel dolgoztasson, mert hiszen az állam adóból fizet. Mivel a szegény néposztály már roskadásig van adóval megterhelve, az adót a nagybirtokon, tőkén kell behajtani. A tőke, a nagybirtok azonban ma egyúttal az államhatalmat is képviseli, az pedig nem lesz soha annyira altruisztikus, hogy önként mondjon le a nyereség egy részéről." "... látható játok ebből, hogy az a társadalmi berendeződés, melyben az államhatalmat az egyének tulajdonában lévő tőke és nagybirtok alkotja - szükségszerűen ellentétben áll a tanítók érdekével."

További vádként szerepelt a városban 1919. év áprilisában a szociáldemokrata párt vezetője által összehívott diákgyűlésen való szereplés, ahol a következőket mondta: "A diákoknak bele kell helyezkedni a mai állapotokba, alakítsátok meg a diáktanácsot, hogy ti is

számottevő erők legyenek a proletárdiktatúrában. "

A nyíregyházi törvényszék ötös tanácsa a gyorsított eljárás szabályai szerint történő tárgyaláson megállapította, hogy a "gyanusított ügy magán érintkezésben, mint bizalmas, vagy nyilvános üléseken a szocialista és kommunista elveknek hagos zászlóvivője volt." A tárgyalás során tanuként több diákot, tanárt, ügyvédet és fogházban lévő Szamuely Györgyöt is kihallgatták. A helyi pártfogók - korábbi érdemeire való tekintettel - ügyében közbenjártak, s így csak két havi fogházbüntetést kapott. ⁸⁰

A letöltött büntetés nem elégítette ki a törvény urait, s így 1920 február 20-án a Szabolcs vármegye 1623/1919. KB. sz. véghatározata alapján ismételt fegyelmi eljárást rendeltek el. A fegyelmi eljárás jegyzőkönyve szerint Vajda Emil így nyilatkozik: "A teremre rótt fegyelmi vétségben bűnösnek nem érzem magam." Az ellene felhozott vádak elsősorban a "Nyírvidék" című folyóiratban megjelentek részletes felidézésén alapulnak, mely írását - a feltett kérdések alapján - elismerte a vádlott. Vádpontként szerepelt még: Pogány József népbiztos munkástanácsi üdvözlése, kapcsolattartása a budapesti tanítók országos szervezetével. Terhére rótták az elnökölete alatt működő tanítói szakszervezet í-

rásbeli határozatát a vallás tanításának a középfokú iskolákban való szüneteltetéséről. Súlyosbította a helyzetet, hogy e határozat megelőzte a népbiztosi rendeletet.

Az iskola tantestületéből Kardos István igazgatót is kihallgatták, aki a feltett provokatív kérdésekre sem adott terhelő választ. Kérésére jegyzőkönyve vetették: "Ő mint tanárt és mint pedagógust az iskola kiváló tanárának tartja, s az iskola érdekében nevezett működését csak előnyösnek találja." ⁸¹

A további vizsgálatot 1920. március 2-án folytatták, kihallgatva az ügyészség fogházában letartóztatott Kiss Roland direktóriumi elnököt, Lyahovits Sándort, Smid Mihály és Sticker Ernő párttitkárokat. Nevezettek kiemelkedő szerepet töltöttek be a tanácsköztársaság intézkedésének helyi megvalósításában a szervező, irányító munka végzésében. A tanuvallomások terhelő adatot nem tartalmaztak.

A felvett jegyzőkönyv alapján Szabolcs vármegye közigazgatási bizottságának fegyelmi választmánya 1920. október 16-án a következő ítéletet hozta: "Vajda Emil nyíregyházi községi polgári iskolai tanár az 1876. évi XXVIII. tc. 7. paragrafus 3. pontjába ütköző fegyelmi vétséget követett el és ugyanazon tc. 4. paragrafusa alapján fizetésének 10 %-át kitevő pénzbírsággal büntet-

tetik, súlyosbítva azzal, hogy fizetési előmenetele tekintetében két évig az előlépésben visszatartassék."

Az ítélet indoklásában bizonyított tényként szerepelnek a már említett vádak, de szinte mindegyik mellett enyhítő körülményeket is figyelembe vesznek. A jegyzőkönyvben szereplő vádak és a bíróság enyhének tűnő ítélete közötti ellentmondás ismételten a helyi pártfogók közbenjárására utal. Benkő Lajos tanfelügyelő intézkedésére fizetésének csökkentett részét ismét átveheti.⁸² (4. számú melléklet)

A bírósági ügyet végül a következő leirat zárta le: "A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr folyó évi március hó 12-én kelt 134347/1920. IV. sz. rendeletével a vármegyei közigazgatási bizottság fegyelmi fálasztmányának az 1727/1920. KB. szám alatt hozott azon határozatát, amellyel Önt a proletárdiktatúra alatt tanusított magatartása miatt fizetésének 10 %-át kitevő pénzbírsággal, a fizetési előmenetel tekintetében két évig való visszatartással büntette, felülvizsgálat alá vette s az ítéletet rendelkező részében megváltoztatta és Önt állásáról való elmozdításra ítélte. Ebben az értelemben azért döntött így a Minsizter Úr, mert mint az ítélet indoklása is mondja, a proletárdiktatúra alatt tanusított magatartásával súlyosan vétett a tanítói és nevelői kötelessége ellen, és mert izgatásért fogházra történt el-

ítélése miatt - amit ki is töltött - tanítói és nevelői szolgálatra nem alkalmas. Erről tudomás végett értesítjük." 83

Vajda Emil a helybeli banknál vállalt állást, a körülményekre tekintettel látszólag visszahúzódva az aktív politikai tevékenységtől.

Berényi Jenő és Dobránszky Sándor, illetve az 1924-25-ös tanévben Triefbrunner Ernő új nevelők kinevezésével stabilizálódik a nevelőtestület, hosszabb időre kialakultak a folyamatos nevelő-oktató munka személyi feltételei. 84

Tamáska Endre igazgató vezetésével -akit három évre megbízott igazgatói munka letöltése után a VKM 20119. VI. sz.rendeletével véglegesített - ismét új lendületet kapott a nevelő-oktató munka. Pedagógiai kísérletekkel, rendkívüli tanfolyamokkal, a szabadidő hasznos eltöltésének megszervezésével sokirányú munka bontakozik ki. Részt vesznek az új pedagógiai módszerek terjelesztésében, erőteljesen bekapcsolódnak a város közéleti tevékenységébe. Tamáska Endre igazgató például az 1927-28-as tanévben a következőknek tett eleget:

A polgári iskolai tanárok Tiszavidéki Körének alelnöke,
a Cserkészsövetség IX. ker. intéző bizottságának tagja,
Szabolcs vármegyei Szövetségének pedig ügyvezető elnöke.

A Nyíregyházi Gyorsíró Egyesület alelnöke, a helybeli Polgári Olvasó Egyesület titkára, a Nyíregyházi Önkéntes Tűzoltó Egyesület alparancsnoka, a Szabolcs vármegyei Lövész Egyesület főlövészmeistere, a Bessenyei Kör, a Magyar Nemzeti Szövetség Torna- és Vívó Egyesület választmányi tagja, a községi iskolaszék előadója.

A polgári iskolai tanárok Tiszavidéki Körének éves közgyűlési anyagában publikációja jelenik meg: "Javaslatok a Rendtartás módosításához" témában. Előadásokat tart a református egyház vallásos estélyein: "Arany János vallásossága" címmel. Elméleti tanfolyamot vezet a tűzoltók részére és irányítja a tavaszi gyakorlati képzést. Vonósnégyes tagjaként fellépett a helybeli Turáni Kör irodalmi estélyein és a mátészalkai cserkészcsapatok hangversenyén. Mindezek mellett nagy hozzáértéssel és pedagógiai tapintattal irányítja, szervezi a polgári s pedagógiai munkáját.

A tantestület többi tagja sem tétlen. Berényi Jenő a Keresztény Iparosok Egyesületének tart mozgóképes előadást "A bányától a kohóig" címmel. A Tiszalöki Tanítói Kör közgyűlésén bemutatja a saját találmányú tájolóját és előadást tart "A látóhatár és a világtájak új módszerű ismertetése" témában. Dániel Lajos a hadsereg felé orientálódik. Heti két órában természettant tanít

a 12. honvéd gyalogezredben és több előadást tart a csendőriskolában: "Bevezetés az elektromosságba" címmel. Kovách Árpád a helyi zenei élet fejlesztésén munkálkodik. Európai hírnű művészek bevonásával hangversenyeket rendezett. Szalay Pál rajztanár több országos folyóirat munkatársa, illusztrátora. ⁸⁵

A tantestület létszámában több mint 10 éven keresztül 1935-ig nem történt változás. Az iskolában végzett színvonalas nevelő-oktató munka, valamint az igen széleskörű közéleti tevékenység eredményeként a város, sőt maga a megye társadalmának elismerését is kivívták.

Az 1933-34-es tanévben központilag is erősen szorgalmazott névmagyarosítási mozgalom keretében az iskola nevelőtestületéből: Triefbrunner Ernő - Mélykúti Ernőre, Schrenk Károly - Zalán Károlyra, Luka Jenő - Imecsfalvy Jenő névre magyarosította vezetéknevét, melyet a BM 7176-1934. III. sz. leiratban engedélyeztek. Az 1940-41-es tanévben Tamáska Endre 40 éves működése után nyugalomba vonul. A 40 évből 21 évet tanári minőségben, 19 évet pedig az iskola igazgatói állásába töltött be. Tanügyi működésének mind a 40 évét Nyíregyháza közművelődésének adta. Fiatalon került az iskolához, Kardos István-nal együtt indították be azt, igyekezve megfelelően elismertetni a városban. Ehhez a munkához folyamatosan

gyarapította tudását. Két nyári szemeszteren át volt a jénai egyetem polgári hallgatója, a német nyelvet kiváló szinten elsajátította. Elmélyülten foglalkozott a német nyelvtudománnyal és irodalomtörténettel. Az iskolában a magyar nyelv mellett a német nyelvet nyugdíjazásáig tanította. Nevéhez fűződik az első iskolai zászlóalj megalakítása. Részt vesz az I. világháború eseményeiben, 1916-ban hadifogságba kerül és jól megtanul oroszul. Emberi magatartásával, pedagógiai munkásságával érdemelte ki azt a bizalmat, mellyel személyét 1924. január 11-én az iskola igazgatói tisztségére jelölték. Tevékenységét jó szervezőkészség, alapos szakmai tudás, humánus emberi magatartás jellemezte. Tanártársai bizalommal fordultak hozzá problémáikkal, tudása elismerést váltott ki az iskolán kívüli körökben is. Közvetlenségével széleskörű kapcsolatot épített ki. 86

Átmenetileg Nagyváthy Ferenc c. igazgató az iskola igazgatóhelyettese töltötte be, a végleges igazgatói megbízatást 1941. június 1-től az iskola nevelőtestületéből Imecsfalvy Jenő kapta meg.

A világháborús évek alatt gyakorivá vált helyettesítés. Az üres állásokat csak átmenetileg sikerült betölteni. A nevelők katonai kiképzése is zavarta a fo-

lyamatos munkát. Az 1944-45-ös tanév szomorú eseménye volt Dániel Lajos számtan-fizika szakos nevelő váratlan halála - az évkönyvben így emlékeztek meg róla: "Született nevelő és legkiválóbb tanár volt. 1944. őszén a budai szanatóriumba vétette fel magát, ahonnan 1945. márciusában tért vissza, hogy munkába álljon. 1945. május 12-én halt meg. Számtan-fizika szakos tanárként országos viszonylatban is elismert volt. Rendkívüli varázssával jó eredményeket ért el. 23 évet tanított az iskolában." ⁸⁷ A hosszú ideig lényegében szinte változatlan nevelőtestület lassan felbomlik. Az 1944-45-ös tanévben Nagyváthy Ferenc - aki az iskola első alapító tanárai közé tartozott - majd 1946-ban Lamping Fülöp 43 éves szolgálattal nyugdíjba vonult.

A nevelőtestület szakmai összetételének igénye is megváltozott. 1945. júniusában bevezetik az orosz nyelvet, majd később, mint folyamatosan megszűnő polgári iskolának, a tanítói állások megszervezésére volt szüksége. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy az 1944-45-ös tanévben a községi leány polgári iskola tanulói is a fiúiskolában tanultak. Így ideiglenesen más iskolák tanerői, illetve szükségből érettségizett nők is megbízást kaptak. ⁸⁸

A nevelőtestület szervezésekor kezdettől fogva stabilitásra törekvés figyelhető meg. A véglegesen ki-

nevezett nevelőknél messzemenően figyelembe vették a szakmai és pedagógiai felkészültséget, emberi magatartásukat. Az alkalmazott nevelők szinte mindegyike kiváló nevelővé forrta ki magát, iskolai és iskolán kívüli munkájukkal megalapozták az intézmény - országos viszonylatban is - jó hírét. Eszmei-politikai magatartásukat józan realitás jellemezte. Tanítványaik sorsán és egyéni megbecsülésükön keresztül felismerték a társadalom ellentmondásait. Társadalmi helyzetükből adódóan, nem végeztek aktív ellenzéki tevékenységet, de álláspontjukra utal többek között Dániel Lajos tanár ellen 1924-ben lefolytatott fegyelmi vizsgálat, a megyei szintű elmarasztalás Albrecht főherceg és a "Vitézi Szék" nyilvános szidalmazása miatt.⁸⁹ A sovinszta-nacionalista uszító propaganda hatása esetenként rövid ideig tartó szavakban nyilvánuló lelkesedést vált ki, de a gyakorlatban mértéktartóak. Legfontosabb feladatuknak a színvonalas nevelő-oktató munkát tartották és lehetőségeikhez képest igyekeztek száműzni a politikát az iskolai falai közül. Az előírásoknak természetesen eleget kellett tenniük, de több alkalommal pedagógiai okokra hivatkozva nem szerveztek megemlékezéseket, vagy csak a tanulók kis részét mozgósították.

Nem volt véletlen tehát, hogy egyes időszakonként a nevelőtestületből többen szakfelügyelői tisztséget

is betöltötték, ami igen nagy megtiszteltetést, egyben elismerést jelentett. A szatmárnémeti tankerületi királyi főigazgatósághoz tartozás időszakában a kerület polgári iskoláinál Imecsfalvy Jenő magyar nyelvből és történelemből, Lamping Fülöp német nyelvből, Dániel Lajos mennyiségtanból és természettanból, Zalán Károly mezőgazdaságtanból, Szalay Pál rajzból látták el tanulmányi felügyeletet. A tankerület szakmai felügyeletét szinte teljesen az iskola nevelőtestülete adta.

Az iskola nevelő-oktató munkájának színvonalát a mindenkori állandó nevelőtestület határozta meg. A személyi változások jelentős többsége a világháborús évek idejére esett, ekkor ugrásszerűen megnőtt a helyettesítések száma is. Az iskolánál így összességében nagy számarányú nevelői foglalkoztatás mutatható ki, (5. számú melléklet) de a jelen lévő törzstag nevelők biztosították a folyamatosságot. A tapasztalt színvonalas pedagógiai tevékenység az újjászervezett általános iskolába is átmentődött. Az iskola régi nevelői közül Zalán Károly általános iskolai igazgatóként dolgozott tovább. Az újonnan alakult testületben tovább élt a polgári iskolai oktatás minden hasznos tapasztalata és ez az általános iskola nevelő-oktató munkáját - ötvöződve az új eljárásokkal - a későbbi években is kedvezően befolyásolta.

Az oktatás tárgyi feltételeinek biztosítása

Az első két tanév "vendégeskedésként" telt el más intézményekben, mely során különösebb tárgyi fejlesztés nem tapasztalható. Az 1908-as év mint minden más területen, itt is döntőnek bizonyult. Az új iskolaépület lehetővé tette a megfelelő tárgyi feltételek biztosítását. E munkát tudatosság és tervszerűség jellemezte, tükrözi ezt, hogy korszerű, gyakorlati képzést nyújtó intézmény megalapozására törekedtek. Igen fontos szerepet szántak a könyvtárnak, mint a nevelői továbbképzés fő lehetőségének. Két év alatt az alábbiak szerint alakult a tanári könyvtár: 90

Szakok szerinti megoszlás	1908-1909	1909-1910
a. Filozófia,pedagógia	31 kötet	53 kötet
b. Irodalom,nyelvtudomány	156 "	261 "
c. Történelem	31 "	62 "
d. Földrajz	15 "	17 "
e. Természettudomány	20 "	31 "
f. Matematika	5 "	5 "
g. Folyóiratok	6	6
h. Vegyes művek	29 kötet	34 kötet
Könyvtári állomány értéke: 5.081 korona		

A tantestület igényeit jelzik a szakmai könyvek mellett a pedagógiai témájú könyvek, pl. Rousseau: Emil, Browning O.: A nevelés elméletének története, Platon: Válogatott művei, Dederot: Válogatott tanulmányok kötetei. A nevelő könyvtár fejlesztését a későbbiekben is kiemelt figyelemmel kísérték, az 1910-11-es tanévben 811 kötet, az 1911-12-es tanévben már 1040 kötet áll a tantestület rendelkezésére. Joggal állapítják meg, hogy az iskolai könyvtár számbelileg és tartalmilag felülmúlja a régebben alapított polgári iskolák könyvtárait és jó lehetőséget nyújt a nevelői önképzéshez, szakmai, pedagógiai ismeretbővítéshez.

Az ifjúsági könyvtár fejlesztését nem végezték hasonló ütemben, de itt is rendkívüli gondossággal történt a művek kiválasztása. A szabályzat szerint kezdetben két csoportban kezelték a könyveket, az első és második, ill. harmadik és negyedik osztályos tanulók részére elkülönítve. Az 1908-09-es tanévben csoportonként 84, illetőleg 94 könyvvel rendelkezett az ifjúsági könyvtár.

Az 1911-es évtől kezdve változás történt az ifjúsági könyvtár használatában. Minden tanulócsoport számára külön osztálykönyvtárat alakítottak ki, melyek 80-90 kötet könyvből álltak és az osztályfőnökök kezelték.

A legnagyobb gonddal válogatták ki az életkori sa-

játosságoknak, az érdeklődés igényének megfelelő könyveket és az osztálykönyvtárak igen hasznosnak bizonyultak az olvasóvá nevelés, a tanulói önképzés kielégítésében.

Hasonló gazdagság figyelhető meg leány polgári iskolánál is. A Gróf Apponyi Albert Községi Polgári Leányiskola 1940-ben 958 kötet 8798,82 P értékű tanári és 330 kötet 1163,48 P értékű ifjúsági könyvállománnyal rendelkezett. A Leánykálvineum Polgári Iskolájában a tanári és ifjúsági könyvtárat Dr. Kiss Ferenc alapozta meg, saját könyvállományából 360 mávet ajándékozott az iskolának. A könyvtár témakörönkénti megoszlásából következtethetünk a tantestület érdeklődési körére, a tantárgyak tanításának elméleti, gyakorlati színvonalára. Az 1938-39-es tanévben az alábbi könyvállománnyal rendelkeztek: 91

Szakok szerinti megoszlás	kötetszám	érték
Egyházi	71 kötet	381,98 Pengő
Szépirodalmi	692 "	3137,60 "
Pedagógiai	125 "	685,04 "
Földrajz	75 "	728,70 "
Történelem	49 "	672,- "
Term. tudomány	84 "	550,55 "
Műv. tört.	24 "	222,50 "
Testnevelés	29 "	752,70 "
Zene	21 "	76,62 "
Statisztika	31 "	130,- "
Vegyes	50 "	549,40 "
Összesen:	1251 kötet	7637,29 Pengő

Igen figyelemreméltó a szépirodalmi és pedagógiai művek nagyobb számaránya. Az ifjúsági könyvtár 716 kötetből állt, 2060,73 Pengő értékben. Az 1927-28-as tanévben meglévő 330 tanári és 360 kötet ifjúsági, 2400 P értékű könyvtári állomány 10 év alatt értékben az ötszörösére növekedett.

A fiúiskolai "tanszergyűjtemény" beszerzésekor kezdetben a legnagyobb összeget a fizika szertár, illetve a tornaterem berendezésére fordították. A gyakorlati képzésre való törekvés jól megfigyelhető a szertári állományok értékéből, melyet igazolnak az 1911-12-es tanév ösz-

szesített adatai az iskola felszereltségéről és szer-
tári állományáról. 92

Megnevezés	darab	érték
Bútorzat	628	6.270 korona
Történelmi szertár	33	265 "
Földrajz szertár	34	536 "
Rajz szertár	679	818 "
Fizika szertár	269	2.176 "
Torna szertár	233	1.654 "
Természetrajz	494	1.521 "
Ifjúsági Könyvtár	390	1.268 "
Tanári könyvtár	1040	5.913 "

A szertárfejlesztést nagyszerűen szolgálta a tanulói gyűjtőmunka, melyet rendszeresen szerveztek. A tanulók által készített szemléltető eszközöket külön is nyilván-
tartották.

Az eszközbővítés költségvetésen kívüli lehetősége volt a különböző hatóságok, intézmények, kereskedők adománnyai, melyek esetenként komoly jelentőséggel is bírtak. Pl. a Nyíregyházi Fűszer- és Gyarmatáru RT.: maggyűjtemény, Kolozsvári Botanikus kert: különféle virágok magva, kőzet-
gyűjtemények, stb.

Komoly gondot fordítottak az iskola berendezéseinek, felszereléseinek megőrzésére, melyet jól tükröz az iskola

Rendtartása. A II. f. 29. pontja az alábbiakat tartalmazza: "Az iskolaépületnek és minden tartozékának tisztaságára a tanuló köteles ügyelni. A falak, padok és egyéb bútorok megrongálása, befirkálása fegyelmi kihágásnak, s egyszersmind kártételnek tekintetik. Mindennemű kár, melyet a tanulók iskolaszerekben, vagy egyéb tárgyakban tesznek, a kártevő által, vagy ha az ki nem tudódik, az egész osztály által megtérítendő." ⁹³

A világháborús évek gazdasági helyzete nem teszi lehetővé a felszerelések, berendezések további fejlesztését, sőt a meglévőkben is jelentős kárt okoznak. A világháború kitörésekor hadikórházat rendeznek be az iskolában, az 1916 őszéig működik az iskolában.

Sebesültek az iskola udvarán

Helyt adtak erdélyi menekülteknek, nyaraló osztrák gyermekeknek, itt volt 1918-ban a polgárőrség és csendőrség laktanyája. A Magyar Tanácsköztársaság elleni harcban burzsoá intervenciós résztvevő román hadsereg katonái három alkalommal is elfoglalták az egész épületet, így a tanévet korábban fejezték be. A megszállás épületben, bútorzatban, felszerelésben 170 ezer korona kárt okozott. Ez időszak alatt megsemmisült az iskola irattárának jelentős része, komoly károkat szenvedett a könyvtár is. Az iskola belső munkájába nem avatkoztak be, de szervezési és több ember együttműködést igénylő feladatokat már engedélyhez kötötték.⁹⁴ (6. számú melléklet)

1920. március 10-én vonultak ki a románok a városból, helyüket a "nemzeti hadsereg" előcsapatai foglalták el. Az ellenforradalmi rendszer politikai, gazdasági helyzete nehezen stabilizálódott. Az iskola nevelő-oktató munkáját a hiányzó felszerelések és berendezések erősen hátráltatták. A nehéz feltételekről így írtak az 1920-21-es tanév évkönyvébe: "Csendes, folyamatos, egyetértő munka, a tanítás színvonalának emelésére irányuló törekvés jellemezte a tanévet, mindennapos küzdelemmel a tanítás feltételeiért. A tanulók számának évről-évre való gyarapodása, helységeink szűk és kevés

száma, a tanítás eszközeinek megdrágulása, járványszünet, felszereléseink hiányossága, az élet anyagi gondjainak, a szülők, tanárok, gyermekek lelkére gyakorolt lenyűgöző és fokozódó hatások bénítják a nevelői munkát. Ha mindezek mellett a nevelő szívében a Csonka Magyarorszag keserű érzete támad, tisztos szegénysége, társadalmi közöny közepette végzi a munkát." 95

Az elkeseredés hangja mellett már érzékelhető a nacionalizmus eszméjének országos kibontakozása, mellyel a gazdasági problémákat igyekeztek elhomályosítani.

Az áldatlan állapot megszüntetése érdekében a tanári kar és az iskolaszék részletes memorandummal fordult az iskolafenntartó városhoz, mozgósították a közvéleményt. Napilapok is foglalkoztak az iskolafejlesztés szükségességével, melyet a következőkkel indokoltak: "A város lakosságának zömét tevő iparos, kereskedő és kisgazda osztály ifjabb generációja a gyakorlati élet számára nevelő polgári fiúiskolából regrutálódik. Ezzel a tizenöt év óta működő polgári fiúiskola az elé tűzött feladatokat klaszszikus példaszerűséggel oldja meg.

"Lehetetlen, hogy a város vezetősége világos tudatába ne legyen annak, mennyire az egészséges városi társadalmi élet jele az, amikor ez az iskola mind keresettebbé lesz, és hogy a legörvednetesebb kultúrális jelen-

ség a polgári fiúiskolának a tizenöt éve adott keretek immár szégyenítő zsúfoltsága. Ennek az izmosodó polgári iskolának mindenképpen segítségére kell sietni a városnak. Erre a segítségre pedig most sürgős szüksége van a polgári fiúiskolának. A meggyarapodott létszámhoz képest új termekre és tanerőkre van szüksége, s ezt készséggel meg kell adni a városnak, mert nincs örvedetesebb, mikor az élet parancsára nyitunk új iskolakapukat." ⁹⁶ Felteszik a kérdést: "Vajon engedheti-e a város, hogy a tanulni szándékozó ifjak közül egyet is visszautasítsanak, abból az iskolából, amelynek felállítására országos törvény kötelezi a városokat, akkor, amikor minden ifjútól megkövetelik - legalábbis - a négy polgári elvégzését? Vagy kibővíti a város az épületet, vagy ki kell zárni a növendékeket." ⁹⁷ Érdekes adatokkal igazolták, hogy a város eddig saját polgári iskolájára aránylag igen keveset költött, úgyszólván "Hamupipőkéje" az iskola. Ipartestülettől megvásárolt épület költségét, a 100.000 koronát államsegélyből fedezte, a tanszékek fenntartása is államsegélyből és az iskola bevételéből oldódik meg. Mindössze az iskolaszolga fizetésére szolgáló 1500 koronát adják. Javasolták a négy osztály párhuzamosítását, az eddigi 6 tanszék mellé két újnak a szervezését, négy új tanterem, egy slöjd és egy új tanári terem építését.

A képviselőtestület a széleskörű véleménynyilvánítás hatására az 1921. évi októberi közgyűlésen elfogadta az iskolaszék javaslatát és az 1922. év júniusában bemutatott tervek és több milliós költségvetés alapján elhatározta az építést. Ezzel egy több évtizedes áldatlan huzavona vette kezdetét, szinte lényeges eredmény nélkül. A város a következő évben felemás intézkedést hozott. Az iskola tornatermét elválasztással két tanteremmé alakította át, így a 7 osztálynak 6 tanterem és egy rajzterem állt rendelkezésére. A tornaterem felszámolása újabb problémaforrássá vált. Komor képet festenek az iskola udvaráról: "A rozoga fakerítés nap-nap után kopik, a kapu használhatatlan. Az iskola udvara nélkülözi a kutat." 98

A kormánynak sikerült elérnie a politikai konszolidációt, melyet 1924-ben külföldi segítséggel pénzügyi stabilizáció is követ. Ennek eredménye apróbb örömekben az iskolában is megmutatkozik. Adományokból 200.000 korona gyűlt össze, melyet a város kiegészített és az iskola egyik régi tanítványa önköltségen elkészítette a régen hiányolt kutat. Az iskola Színház utca felé néző telke új deszkakerítést kapott.

Az 1924-25-ös tanév további változásokat hozott. Tatarozták az épületet, a külső homlokzatot. A tervezett építkezésből most sem lett semmi, de a minimális igé-

nyek kielégítésére újabb átmeneti megoldás született. A város képviselőtestülete 1924. augusztus hó 1-én döntött arról, hogy a polgári fiúiskola meglévő szolgálkását tanteremmé átalakítja és helyette újat épít. Jellemző a város szegénységére, hogy e szerény fejlesztést is a többletbevételek terhére szavazták meg és biztonsági fedezetként ismét a Sas és a Három róza kocsmák eladását tervezik. ⁹⁹ A bővítés megtörtént, kielégítve ezzel a minimális igényt, ami hosszabb távon így is maradt.

Az 1933-34-es tanévben újra központi kérdéssé vált a tanulók tantermi elhelyezésének ügye, mivel a beiskolázott első osztály létszáma jóval meghaladta a korábbi évfolyamokét. Kéréssel fordultak a fenntartó városhoz, hogy az iskola költségvetésében gondoskodjanak egy tanterem bérleti lehetőségéről és egy helyettes tanári állás szervezéséről. Ez a gondoskodás meg is történt, azonban a kivitel hajótörést szenvedett, mivel alkalmas és közellévő helyiséget nem találtak. Az iskola bővítésének ügyében a szolgálati út betartásával ismét a minisztériumhoz fordultak. A válaszára a királyi főigazgató értesítette az intézményt: "... hogy az iskola megfelelő elhelyezéséről az iskolafenntartó tartozik gondoskodni, abba a jelentett módon a nagyméltóságú VKM Úr, sem hivatalom nem folyhat be! A magam részéről a tanulóknak két épületben való elhelyezését sem tanulmányi,

sem ellenőrzési szempontból nem tartom kívánatosnak." ¹⁰⁰

Az 1939-40-es tanévben ismét felcsillant a remény. A tanügyi főhatóság sürgetésére a fenntartó város a mérnöki hivatallal elkészíttette az iskolafejlesztés tervét. A tervezett bővítés a szinte már megszokott eredménnyel zárult. "Az iskolafenntartó város pénzét elvitte a felső-kereskedelmi iskola bővítése." ¹⁰¹ Maradt a bizalom, hogy a jövő évi tervben előirányzott 40.000 P fedezetet talán sikerül majd előteremteni. A világháborús évek viszont kedvezőtlenül hatottak az iskolafejlesztésre, a gond továbbra is fennmaradt, sőt az optimális feltételeket a mai napig sem sikerült megvalósítani.

A tönkrement szemléltető eszközök és berendezések pótlása, a nyugodt munkafeltételek biztosítása hasonlít az iskolafejlesztés üteméhez. 1922. május 26-án, épp a legszorgosabb munkaidőben csendőriskola részére lefoglalják az iskola helyiségeinek felét, akik a következő, 1922-23-as tanévben is lakói maradnak az épületnek. A tiltakozás eredménytelen. A javítóvizsgákat az udvaron tartották. Ez utóbbiról így írtak az évkönyvbe: "Igazán kár volt fonográfban meg nem örökíteni ezt a harsány vezényszóval és a kaszárnyastílus virágaival tarkított pedagógiai csodát." Nem véletlen, hogy így összegzik az évet: "Nehéz, küzdelmekkel telt esztendőt zártunk le. A

nehezedő anyagi gondok nemcsak az ország létét támadják meg, de pusztulással fenyegetik főképpen azokat az intézményeket, melyeket másodrangú kérdésnek minősítenek. Sajnos ilyennek tekintik nálunk a közoktatás ügyét, és ennek keretében méginkább a mindig mostohagyermekként kezelt polgári iskolát. Magunk szűk körében nehézségek tömege halmozódott fel. A katasztrófa szinte elkerülhetetlen." 102

Az iskola felszereltségét jellemzi az az öröm, mellyel az 1924-25-ös tanévben leszállított 24 db új padot fogadták. A tanulóknak így nem kellett tovább a tornapadokon, vagy otthonról hozott székeken görnyedni. A javuló gazdasági helyzet eredményeként átmenetileg ismét gyorsabb ütemben fejlesztik az iskola bútorzatát, szemléltető eszközeit. Most is kiemelt figyelmet fordítottak a könyvtár állományának folyamatos növelésére, a földrajz és természetrajz szertár fejlesztésére. A fejlesztés ellenére sem tudják pótolni a korábbi károkat, hisz az 1928-29-es tanév után már ismét csökken beszerzési mennyiség, ami jól érzékelteti a gazdasági válság oktatásügyre gyakorolt negatív hatását.

Ugyanez jellemzi a II. világháborús évek beszerzéseit. Két tanterem új padokat kapott, szerény mértékben gyarapodott a könyvtár, illetve a szertári állomány. Az iskola felszereléseinek értéke az 1943. december 31-i

leltári záráskor a következő volt: bútorzat 7793 P, tanári könyvtár 10366 P, ifjúsági könyvtár 2462 P, történelem szertár 117 P, földrajz szertár 693 P, mennyiségtan szertár 204 P, természetrajzi szertár 1781 P, fizika szertár 4026 P, vegytan 578 P, rajz 437 P, kézimunka 128 P, tornaszertár 617 P, a felszerelések összes értéke 26.744 pengő volt. A gazdasági gyakorlókert 4632 P értékű felszereléssel rendelkezett. A szertári felszerelések, anyagok értékéből a nehezebb körülmények között is jól lehet következtetni a gyakorlati irányú képzés elsődlegességére, a tanórán kívüli ismeretszerzés igénylésére.

A szovjet hadsereg 1944. október 30-án szabadította fel Nyíregyháza városát. Az iskolában a harcok közeledtével október 15 és november 20 között teljes tanítási szünetet tartottak, majd hozzákezdtek az iskola ideiglenes rendbehozásához, hogy a tanévet folytatni lehessen. Az 1945-46-os tanévben fejezték be a gyakorlókert erősen megrongálódott épületének helyreállítását. Az iskola bútorzatát házilag hozták rendbe és elérték, hogy a tanulók mindegyike padban ülhetett. E tanévhez fűződik a polgári iskola megszűnésének kezdete, ugyanis az ideiglenes nemzeti kormány 6650/1945. ME. sz. rendelete értelmében a polgári iskolai első osztály helyett már az általános iskola 5. osztálya indult. A következő,

1946-47-es tanév még mindig az újjáépítés jegyében telt el. Tanárok, tanulók, szülők közös munkával állították helyre a megrongálódott épületrészeket, "rombútorzatból" újakat készítettek, házilag gyártott szemléltető eszközökkel pótolták a hiányzókat. Az iskolaépület belső és külső tatarozást kapott - lemeszelték a falait. Az elkorhadt deszkakerítést új, téglakerítés váltotta fel. Az iskola udvarán 13.268 Ft értékben új, mélyfúrású kút készült, megoldva az egészséges ivóvízellátás igényét.

1947. június 30-án megtartott leltár a megmaradt iskolai felszerelések értékét a következők szerint regisztrálja: iskola bútorzat 9799 Ft, tanári könyvtár 8308 Ft, történelmi szertár 50 Ft, földrajz szertár 211 Ft, emennyiségtan 103 Ft, természetrajz 764 Ft, természettan 1740 Ft, vegytan 414 Ft, rajz 353 Ft, tornaszertár 477 Ft, gyakorlókert 3465 Ft, ifjúsági könyvtár 1046 Ft. A háborús károk jól érzékelhetők, ha összevetjük a fentieket az 1943. évi leltár értékeivel. Erősen megrongálódott, illetve eltűnt a természettudományi tantárgyak szertári állománya, jelentősen csökkent (megrongálódás, eltulajdonítás miatt) a könyvtári kötetek száma. Ez utóbbit nagyban elősegítették a kötelezően elrendelt selejtezések, melyek nyomán olyan

könyvek is süllyesztőbe kerültek, melyek ma könyvritkaságnak számítanak, és igen nagy pedagógiai értékkel bírnak. Meg kell állapítanunk, hogy a megmaradt érték kellő alapot biztosított a folyamatosan belépő általános iskola megalapozásához. ¹⁰³

Az 1947-48-as tanévvel fejezik be tanulmányaikat a polgári iskolák utolsó, negyedik osztályos tanulói. Az általános iskola 1-8 osztályának kiépítése új fejezetet nyitott az iskolák történetében. A Jókai Mór Községi Polgári Fiúiskola épületében jelenleg is általános iskola működik. A Gróf Apponyi Albert Községi Polgári Leányiskolában felszabadulás után az V. sz. Általános Iskola kapott helyet, az épületet 1972-ben a városközpont rendezése miatt lebontották, helyét körút épült. Az intézmény jogutódja a Sarkantyú utcán létesült új V. sz. Általános Iskola. A Kávineum épületében a Bethlen utcán leánykollégium és gyors- és gépíró iskola található, a Búza utcán pedig a Pedagógus Továbbképző Kabinet működik.

Tanulók felvétele, származásuk szerinti kategorizálás

A polgári iskolába való beiratkozást feltételekhez kötötték, melyek az alábbiak voltak: első osztályba azok a tanulók nyerhettek felvételt, akik 9. életévüket betöltötték és az elemi iskola 4. osztályát sikerrel elvégezték. Felvehető volt az is, aki 4. osztályos követelményekből felvételi vizsgán megfelelt.

A lehetőség megvolt a 2., 3., 4. osztályokba történő beiratkozásokra is. Az elemi iskola 5. és 6. osztályából átiratkozók különbözeti vizsgát voltak kötelesek tenni, melyek a felsőbb évfolyamokban komoly követelményeket jelentettek. A gimnáziumból lényegesen kevesebb nehézséget jelentett az átiratkozás, bár 3. és 4. osztályokban itt is különbözeti vizsga volt kiírva. Az iskolában magántanulóként is lehetett tanulmányokat folytatni.

A beiratkozási díj 2 korona volt. Külön 2 koronát kellett fizetni a könyvtár használatáért. A tanulók kötelesek voltak tandíjat fizetni, melynek összegét 1906-ban 60 koronában állapították meg, ezt később 1908-ban 40 koronára mérsékeltek. A tandíj és a felvételi díj összege a későbbiekben is többször változott, függvényeként a város, illetve az iskola gazdasági helyzeté-

nek. 1920-ban például 140 koronában határozták meg a tandíj és 20 koronában a felvételi díj összegét. A felemelt összeg a tantestület tiltakozását is kiváltotta, iskolaszéki ülésen állást is foglaltak ez ügyben: "A tandíj nagymértékű felemelése miatt attól lehet tartani, hogy a szegényebb sorsú polgárság a nehéz megálhatési viszonyok között nem lesz képes gyermekeit taníttatni s el lesz zárva az iskolától. Már pedig a polgári iskola növendékei legnagyobb részben a szegényebb, de törekvő néposztály gyermekei közül kerülnek ki." 104

Az 1934-35-ös tanévben tovább differenciálják a befizetendő összeget. A magántanulók tandíja magasabb összegben volt megállapítva. Az anyagi kötelezettségek a következők szerint oszlottak meg: 105

Díjak	Nyilvános tanulók	Magán tanulók
1. Felvételi díj	2,50	2,50
2. Járulékok	1,70	1,70
3. Tandíj 10 havi részl.	44,-	56,-
4. Kérvénykezelési díj	-	1,50
5. Elnöki díj	-	6,50
6. Magánvizsgálati díj	-	40,-
7. Filmdíj a tandíj 3 %-a	1,20	
Összesen:	49,40 P	108,20 P

A felvételhez szükséges díjak befizetése jelentős anyagi terhelést jelentett a szülőknek, s az anyagi gondok több esetben szinte lehetetlenné tették volna az iskolába való beiratkozást. Igazolja ezt a városi képviselőtestület döntése is, mely szegénysorsú tanulók támogatására tanulmányi ösztöndíjat létesített: a 15134-1908. sz. határozat e célra osztályonként 100-100 korona összeget tervez, legnagyobb ösztöndíj 30 korona lehetett. A tanulmányi eredmény alapján a tantestület javaslatára ítélték oda a támogatást, melynél figyelembe vették a család vagyoni helyzetét.

Külön alapítványt létesített az izraelita hitközség, melynek kamatából 200 korona összeget két szegénysorsú, szorgalmas, jó előmenetelű izr. vallású tanulóknak adományoztak.

Aránylag nagyobb segítséget jelentett a tandíjmentesség különböző formája. Az 1909-10-es tanév 168 tanulója közül 112 fizetett teljes összegű tandíjat, a többiek fizetése az alábbiak szerint alakult: ¹⁰⁶

Tandíjmentesség:	egész	7 tanuló
	háromnegyed	8 tanuló
	fél	23 tanuló
	negyed	18 tanuló

A szülők anyagi helyzetének rosszabbodása jól nyomonkövethető a tandíjkedvezmények összegében, melyet természetesen az iskola és a város gazdasági helyzete is szorosan behatárolt. Az 1931-32-es tanévben már 69 tanuló kapott teljes tandíjmentességet és további kedvezményt 82 fő, összesen 2200 P értékben.

A beiratkozás mellett külön anyagi nehézséget jelentett a polgári iskola által igényelt tankönyvek megvásárlása. A gazdasági helyettől függően a tanulók 8-15 %-a évenként tanszersegélyben részesült, melyet adományokkal még fokozni tudtak. Ezen adományokat minden évben rendszeresen megkapták a különböző cégektől, hivataloktól. Rendszeresen és nagyobb összeget folyósított a takarékpénztár. Egyes magánkereskedők a tanulók vásárlásától függően kedvezményeket biztosítottak. A város egyszerűbb lakói az iskolához és a tanulókhoz fűződő érzelmi kapcsolat megnyilvánulásaként egyéni, alkalmoszerű adományokkal támogatták az intézményt. Ilyen volt többek között Balogh Lajos zenész felajánlása is, aki 1924. április 29-én egy táncmulatság 61.000 koronás bevételeit adományozta a szegénysorsú gyermekek segélyezésére, igazolva ezzel az iskola népszerűségét, a végzett munka megbecsülését.

Az iskola elsősorban városi igényeket elégített ki,

de beiratkoztak tanulók Szabolcs megye, sőt más megyék területéről is. A lakóhely szerinti beiskolázás arányát a következő táblázat tükrözi, melyek az 1909-10-es tanév statisztikai adatait tartalmazzák: ¹⁰⁷

Területi megoszlás	1. o.	2. o.	3. o.	4. o.	Összesen
Helybeli tanuló	46	36	32	24	135
Szabolcs megyéből	4	3	3	4	14
Más megyéből	4	1	2	-	7

Az iskola vonzásköre a tanulólétszám növekedésével párhuzamosan egyre növekszik. Nagyobb számban iskoláz be főleg Szabolcs-Szatmár megye területéről. Vonzáskörének növekedéséhez hozzájárul, hogy 1911-ben megszűnik a kiskisvárdai polgári fiúiskola, így a megye egyetlen polgári fiúiskolájává válik. Nagyobb számban keresik fel távolibb megyékből is. Vonzáskörét érzékeltet a 8. számú melléklet, amely a Polgári Fiúiskola 1908-09-es, 1915-16-os, 1916-17-es évek anyakönyvi adatait tartalmazza. ¹⁰⁸

Figyelemre méltó a polgári leányiskolák széleskörű beiskolázási területe is, A Községi Polgári Leányiskola elsősorban városi igényeket elégít ki, de számos vidéki tanuló is otthont kapott falai között. Az iskola 1906-08-es tanévi anyakönyvébe beírt 256 tanuló közül 189 fő nyíregyházi, 67 fő (25,9 %) vidéki lakos volt. ¹⁰⁹

A Kálvineum Polgári Leányiskolájában igen jelentős volt a vidéki tanulók száma. Jól tükrözi ezt az 1938-39-es tanév kapcsolatos kimutatása: ¹¹⁰

	I.	II.	III.	IV.	Össz.
Az iskola székhelyén	30	26	34	31	121
Szabolcs m. más község	12	30	21	16	70
Csánka M. orsz. más megye	7	11	9	17	45
Jász-Nagykun-Szolnok megye	-	1	1	2	4
Szatmár megye	1	3	4	6	14
Hajdu megye	-	-	1	1	2
Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.-.	-	-	1	2	3
Borsod megye	-	1	-	1	2
Zemplén megye	3	4	1	3	11
Bihar megye	1	1	-	2	4
Bereg megye	1	-	1	1	3
Abaúj-Torna megye	1	1	-	1	3
Összesen:	49	67	64	65	245

Az 1938-39-es tanévben 47 % volt a vidéki tanulók aránya, az iskola internátusában jó körülményeket biztosítottak a leánytanulók bentlakásához. Szintén az internátusban helyezték el a lelkészárvékat, illetve számba kell venni a Kálvineum vallási vonzását is.

A tanulók jelentős része az elemi iskolák 4. osztályából került az iskolákba, de találkozunk átiratkozásokkal is. Jól érzékelhető a polgári fiúiskola 1909-10-es év statisztikai adataiból, mely az első 4 év beiratkozásait összegzi. ¹¹¹

	1.	2.	3.	4.	Össz.
1. Nyilvános tanulók száma	56	41	41	30	168
2. Kimaradt	2	1	2	2	7
3. Kizáratott	-	-	2	-	2
4. Elemi iskolából jött					
a. helybeli	35				
b. vidéki	15				
5. Más polg. iskolából	-	-	3	1	4
6. Gimnáziumból jött	6	4	2	2	12
7. Felvételi vizsg. tett	-	7	2	2	11

A fenti táblázatban megfigyelhető, hogy átiratkozásoknál a kevesebb nehézséget jelentő gimnáziumi átiratkozások dominálnak, természetesen hozzájárul ehhez, hogy a kezdetben nagyobb terhet vállaló kispolgárság gyermekei később a gyakorlatibb területet választják. Az 1908-09-es tanévtől kezdve lehetőséget adtak a magántanulóként való iskolabajjárásra is. Ez zömében a várostól távolabb lakó szegénysorsú - elemi iskolát végzett tehetséges tanulók - középfokú művelődését biztosította. E tanulók szülei anyagilag nem tudták fedezni gyermekeik városi elhelyezését, s a tanítás egyéb költségeit. A magántanulók között kevesebb számba találkozunk kényelmi szempontokkal is, illetve nyilvános tanulók átiratkozásával, melynek zömében anyagi okok játszottak szerepet. Az iskola tanulólét-

Száma dinamikusan növekszik, igazolva az iskolatípus életképességét, melyet a melléletben szereplő, tanévenkénti létszámösszesítés jól tükröz. ¹¹² (9. számú melléklet)

Az iskola fejlődését az is jellemzi, hogy az első 4 évben már 168 fő volt a végzett nyilvános tanulók száma. Az első világháborút követően az iskola tanulólétszámának ugrásszerű megnövekedése érzékelteti a Horthy-rendszerben erőltetett "Kulturális fellendülés" országos irányzatát. Hasonlóan magas a tanulólétszám a gazdasági válságot követő fellendülés, illetve a második világháborús években. A magántanulók száma is főleg ez időben növekszik ugrásszerűen, igazolva a szociális problémák növekedését.

A polgári iskola társadalmi funkciójának megítélését a létesítés célja és atantervi célkitűzések határozzák meg. Csengery Antal szerint a polgári iskola a "művelt polgári középosztály" iskolája. Az 1879-es polgári iskolai tanterv célmeghatározása: az iskolának olyan általános műveltséget kell nyújtania, amelyekre a tudományos pályákra nem törekvő minden "jobb módú" magyar állampolgárnak szüksége van. ¹¹³

A célkitűzések később kiegészülnek a praktikus ismeretek tanításának igényével, a vállásos és nemzeti szellemű nevelés szükségességével és a "jobb módú" állampolgárok meghatározás a kispolgárság szintjéig süllyed, amely

szerint a polgári iskola az iparosok, kereskedők, gazdálkodók iskolája. A "polgári" meghatározást mai szemmel is fenntartással fogadjuk. Kifejezője az anyagi feltételek jobb szintjének, a kispolgári tudat pedig világnézeti, politikai nevelés szempontjából nem lehet közömbös. Érdekes megvizsgálni, hogy a beiratkozott tanulók származás szerinti megoszlása milyen szinten feltételezi ezt. Az iskola 1909-10-es tanévének statisztikai adatai ezzel kapcsolatban a következőket tartalmazzák: 114

S z á r m a z á s		1.	2.	3.	4.	Össz.
őstermelő	nagybérló	-	-	-	2	2
	középbirt.	1	2	-	-	3
	kisbirt.	4	3	2	-	9
	gazd.tisztviselő	1	-	1	-	2
iparos	nagyiparos	-	-	-	-	-
	kisiparos	24	9	10	8	51
	előmunk.-munkás	-	1	1	1	3
kereskedő vállalkozó	nagykereskedő	-	2	1	-	3
	kiskereskedő	5	2	4	4	15
	keresk.tisztv.	2	1	1	1	5
	altiszt v.szolga	5	4	9	2	20
közszolg.v.	állami tisztv.	3	5	3	1	12
más értelmiségi	önálló értelmiségi	-	-	-	2	2
	közhiv.alk.altiszt	1	6	3	-	10
napzámos		1	-	-	-	1
nyugdíjas v. más jövedelemből él		4	3	1	1	9
magánzó		3	1	-	2	6

A statisztikai adatokból szinte lehetetlen következtetni a tényleges vagyoni viszonyokra. A kisbirtokos kategória például olyan rétegeket foglalt magába, amelyek tár-

sadalmi és gazdasági helyzetük alapján más-más társadalmi osztályba tartoznak. E kategória összegzi a 0-5 kat. holddal, vagy a 90-100 kat. holddal rendelkező földtulajdonosokat. A statisztikai adatok félrevezető összesítéseit Földes Ferenc (1941.) nagyszerűen igazolta a "Munkásság és parasztság kultúrális helyzete Magyarországon" című művében. Az ismertetett táblázat is jelzi azonban, hogy az iskola tanulóinak zömét már kezdetben is a kevésbé tehetős polgárság gyermekeit alkották.

Az iskolai anyakönyvek valóságosabb képet tükröznek, melyekbe bemondás alapján jegyezték fel a szülők konkrét foglalkozását. A "bemondást" - bár nem hivatalosan igazolt adat - reális tényként fogadhatjuk el, alapozva a tanárok és szülők közvetlen kapcsolatára. Erre utalnak a bejegyzésekben történt változások is, ugyanis egy-egy szülő foglalkozásának megváltozását az anyakönyvben is átvezették.

A származás szerinti arányokat így világosabban tükrözi az 1915-től 1920-ig terjedő időszak anyakönyvi adatainak összesítése, amely 1191 tanuló adatait tartalmazza sajátos csoportosításban. 115

Vizsgált tanévek	1915-16.	1916-17.	1917-18.	1918-19.	1919-20.
Tanulók létszáma	197	226	241	254	273
<u>I. Jómódú szülők</u>					
nagybirtokos-bérlő	7	6	4	4	4
köz. birt. - köz.bérlő	6	2	11	6	5
nagyiparos	-	-	-	1	-
nagykereskedő	1	3	3	-	3
Összesen:	14	11	18	11	10
<u>II. Kispolgárság</u>					
kisbirt.-kisbérlő	6	23	23	32	32
gazd.tisztv.	5	13	13	14	9
kisiparos	80	59	56	59	79
kiskeresk.-vállalkozó	17	36	38	33	36
ipari tisztv.	3	3	2	2	4
vasút, posta, kr.tisztv.	-	1	6	3	2
köztisztv.	11	3	4	7	5
pap, tanár, tanító	1	5	5	4	5
másféle értelmiségi	2	2	1	1	2
katona altiszt	-	2	1	3	7
nyugd. tisztv.	2	4	6	5	3
háztulajdonos	-	-	1	-	2
Összesen:	127	161	156	163	186
<u>III. Egyéb jövede-</u> <u>lemből élők</u>					
mezőgazd.napszámos	1	-	1	7	3
gazd. cseléd	-	1	-	1	-
előmunk.-ipari munk.	10	6	3	8	6
házaló, piaci árus	-	2	2	8	3
vasút, post.ker.tisztv.	28	32	30	27	28
ker.v.közl.munk.	-	-	9	2	4
közhiv.alk.v.szolga	8	14	11	14	13
napszámos	1	1	-	2	-
nyugd.altiszt v.szolga	3	2	8	3	5
eltartásos, v.magánzó	3	4	3	8	5
Házi cseléd	-	1	-	-	-
Összesen:	56	53	67	80	67

A különböző foglalkozások sajátos összevonása, pl. vasúti-postai altiszt, vagy a kisiparosok, kiskereskedők ösz-

szegzése sem tükrözi teljes hitetlenséggel az eltérő foglalkozási ágakat, feltételezhető anyagi viszonyokat. A kategorizálást nehezíti, hogy az egyes osztályok, rétegek a nyilvántartásokban szinte a felismerhetetlenségig össze vannak keverve. Az egyes kategóriákba való besorolást is differenciáltan kell értelmeznünk, mivel az ipari munkások tuati tényezői, esetenként anyagi viszonyai eltértek a vasútnál vagy postánál dolgozó altiszteketől, azonban több jellemző vonásban hasonlítottak is. E sajátos csoportosítás viszont lehetőséget ad a szociális összetétel főbb jellemzőinek vizsgálatához. Az adatokból megállapítható, hogy a vizsgált időszak alatt a tanulók szüleinek 5 %-a tartozott a módosabb rétegek közé és jelentős többséget, 66 %-ot a kispolgárság képviselt. 29 %-ra tehető a különböző munkaterületeken, fizikai munkában foglalkoztatott altisztek, hivatalszolgák, munkások, napszámosok, vagy eltartottak száma. Dobos László: Az egykori Polgári iskola szerepe iskola-rendszerünkben című tanulmányában megállapítja, hogy még az elmúlt század hetvenes, nyolcvanas éveiben a vagyonukból élő szülők gyermekei országosan kétharmad többségben választották a polgári iskolát, a századfordulón arányok 35,8 %-ra csökkentek. Ez a csökkenő tendencia jól érzékelhető a vizsgált évek összegzésében. A vagyonos szülők egyre inkább a magasabb műveltséget nyújtó, továbbtanulási

lehetőséget biztosító gimnáziumba iratják be gyermekeiket, így a polgári iskola valóban a kispolgárság iskolájává válik.

A kispolgárság látszólagos anyagi biztonsága felszínesen ítéelhető meg, ha csak a statisztikai adatokra támaszkodunk. Az 1915-16-os tanévben járt iskolai tanulók anyakönyvének vizsgálata igazolja azt a feltételezést, hogy az évek arányában szinte a legnagyobb létszámot adó kisiparos-kisiparreszkedő vállalkozó szülők gyermekeinek anyagi biztonsága több esetben nem volt megalapozott. A jelzett tanév első osztályába járó 21 kisiparos szülő foglalkozása a következők szerint oszlik meg: 4 fő borbély, 2 kovács, 2 szabómester, 2 hentes, 2 kerékgyártó, 2 gépész, ácssegéd, molnár, kéményseprő, varrónő, szülésznő, fuvaros, 1-1 fő. Hasonló az arány a második osztály 25 fő kisiparos származású tanulójánál is. A szülők foglalkozása itt a következő: cipész, csizmadia 4 fő, cipőfelsőrész-készítő 1 fő, kőműves 2, asztalos 3, kerékgyártó 2, ácsmester 2 fő, szabó 1 fő, varrónő 1 fő, kazánkovács 1 fő, gépész 1 fő, vasalómester 1 fő, bérkocsis 1 fő, pékmester 1 fő, vasöntő 1 fő, mészáros 2 fő, szeszfőző gépész 1 fő. A fenti foglalkozásokat vizsgálva megállapítható, hogy több esetben a tisztas megélhetés biztosítása is gondot okozott.

Az ellenforradalmi korszak általános jellemzője volt, hogy a kisipar aránytalanul nagyobb részt képviselt az i-

par egészén belül. Az ipartelepítési politikának különösen elhanyagolt területe volt Szabolcs-Szatmár megye - ezen belül Nyíregyháza városa. A szülők foglalkozásai sajátosan vetítik elénk a város társadalmi összetételének, ipari fejlődésének jellemzőit, igényeit. A harmincas években a város még nem rendelkezett jelentősebb ipari üzemmel, így a lakosság foglalkoztatása főleg a vasút, a kereskedelem, a földművelés, a kisipari területekre, illetve a különböző közhivatalokra, honvédségre összpontosult. A kisipar konzerválódása elősegítette a polgári iskola gyorsabb fejlődését. Gyermekserege azonban tovább differenciálódik. Az 1931-32-es, valamint az 1935-36-os tanévek anyakönyveinek vizsgálatánál már jól nyomon követhető az a folyamat, melyben a jobb módú városi és falusi középosztálynak szervezett intézmény egyre inkább helyet biztosít a művelődésben magasabb szintre törekvő városi ipari munkásság és falusi parasztság gyermekeinek. 116

A két tanévben vizsgált 425 szülő 165 foglalkozási ágban dolgozott. 117 A foglalkozások elemzésénél megállapítható, hogy lényegesen csökkent a vagyonukból élő módosabb szülők gyermekeinek száma. Összesen 3 szülő (2 bornagykereskedő és 1 földbirtokos) iratta be gyermekét az iskolába.

Továbbra is meghatározó az önálló iparral, műhellyel rendelkező szülők - 75 fős - számaránya. A jövedelmi vi-

szonyokról itt is sokat elárul a foglalkozások vizsgálata, mely inkább a szűk és kis műhelyekben egyedül, vagy esetenként segéddel dolgozó kisiparosok felé tolódik át. A 75 főből 14 cipész, 12 szabó, 6 hentes, 6 kőműves, 5 kovács és 4 fő asztalos mesterséggel foglalkozott. Hasonlóan szerény jövedelmi feltételekre mutatnak a: bérkocsis, taligás, fodrász, kútfúrómester, szíjgyártó, kerékgyártó szakmák, melyekkel a fennmaradók foglalkoztak.

A kispolgárságon belül külön réteget képviseltek a kereskedelemmel, vendéglátással foglalkozó szülők, számszerint 34 fő, akik fűszer-, tej-, baromfi-, liszt-, termény-, fa-, rőfös üzletekkel rendelkeztek. A kocsmáros és vendéglős szülők száma 6 fő volt, akik többségében vidékiek voltak.

A mezőgazdaságban való foglalkoztatottság jellemzője a városnak. A környező bokortanyák lakóinak egyetlen jövedelmi forrása volt ez és a szülők nagy számban iratták be gyermekeiket a polgári iskolába. A vizsgált időszak 53 mezőgazdaságban dolgozó szülője között 3 kisbirtokos található. A földművelés és gazdálkodó foglalkozást 40 fő jelezte, tovább 4 fő bérlőként, 3 gazdasági ispánként és 3 fő gazdatisztként szerepelt. A földműves és gazdálkodó foglalkozásból nem lehet következtetni az anyagi feltételekre, viszont megbízható adatokat kaphatunk a város hely-

történeti kutatásaiból. A várost környező bokortanyák sajátos etnikai egységet képviseltek, lakóikat a korábban bevándorló szlovákokat gúnynevükön tirpákoknak nevezték. A családokat bizonyos fokú zártság jellemezte, akik ügyes gazdálkodással és igen következetes takarékossgal többségében rendezett anyagi feltételek között éltek. Igen kíméletlen, szinte önsanyargató munkát végeztek a megszerzett vagyon megtartásáért, további gyarapításáért és életvitelükben e célnak rendeltek alá mindent. E folyamat egyenes következménye volt, hogy egyes családok elszegényedtek, a még megmaradt néhány hold földön gazdálkodtak, s jövedelmüket bér munkával egészítették ki. A polgári iskola tanulói többségében az utóbbi szülők gyermekei voltak.

A város másik jellemzője volt, hogy jelentős létszámú katonaság nyert elhelyezést falai között. A polgári iskola így társadalmi rangot jelentett az itt tevékenykedő katonák, csendőrök, rendőrök és fogházőrök gyermekei számára. A 46 fős szülői számarány jelentős. Jellemző azonban az összetételre, hogy a legnagyobb rangfokozatú szülők főtörzsőrmesterek voltak, összesen 7 fő. Szerény számarányt képviseltek a postánál, banknál, bíróságnál, járási, illetve vármegyei hivataloknál tisztviselőként dolgozók (9 szülő). Ugyanezen intézményeknél altisztként, hivatal- vagy iskolaszolgaként viszont 24 szülő dolgozott. Az értelmiséget 1 állatorvos és 4 tanító szülő jelentette.

A vizsgált időszakban igen vonzó foglalkozás volt a vasút szolgálatába lépni. A rendszeres havi fizetés, a nyugdíj viszonylag nyugodt megélhetést biztosított. A jelentkezők közül a MÁV válogatott, így a szakmai képzettség, vagy a magasabb iskolai végzettség előnyt jelentett. Nem véletlen, hogy az iparilag fejletlen város lakosságából igen sokan szerettek volna a vasútnál elhelyezkedni. Az ott dolgozó szülőknek társadalmi felemelkedést, vagy szinttartást jelentett, ha gyermekeik a polgári iskola elvégzése után a vasútnál kaptak beosztást. Ez megmutatkozott a vasutas szülők számában is, amely a vizsgált időszakban 73 fő volt. A vasutas szülők gyermekei a viszonylagos anyagi biztonság ellenére sem sorolhatók a nyugodt körülmények között tanuló gyermekek közé. A 73 főből 6 fő mozdonyvezetőként, 7 fő mozdonyfűtőként, 8 fő pályórként dolgozott. A többiek kalauz, váltókezelő, vonatfékező, pályélőmunkás, portás és gépészeti segédmunkás munkakörökben tevékenykedtek. Kiemelkedő a 18 fős MÁV altiszti létszám, ahol a bejegyzésekből csak 2 esetben lehet következtetni a végzett munkakörre, akik vonatkísérő altisztek voltak. A felsorolt foglalkozások csaknem mindegyike fizikai munkát igényelt - napjainkban is e kategóriába tartoznak.

Mai értelemben vett munkáskategóriába 40 szülő sorolható, akik a nyomdánál, villanytelepnél, malomnál és a faraktárnál dolgoztak. A kétkezi munkából élők sorát gyarapították a kisiparosoknál dolgozó segédek (6 fő), a 7 fő mezőgazdasági és tovább 8 fő hadirokkant napszámos. 13 szülő hadiözvegyként, vagy egyedülállóként nevelte gyermekét, 2 fő mint hadirokkant munkát sem tudott vállalni. Találkozhattunk, ma már kevésbé ismert foglalkozásokkal is, mint pl. gk. egyházfi, kóserliba-kimérő.

A vizsgált időszak igazolja, hogy a korábban kispolgárinak ítélt iskola egyre inkább balra tolódik, demokratizálódik. Helyet kapnak benne a feltörekvő munkás- és parasztgyermek, akiknek egyedül a polgári iskola biztosította a középfokú műveltséget, a reményt, hogy magasabb iskolatípusba is eljuthatnak. A szülői foglalkozások igazolják, hogy egyre inkább a szegények iskolájává válik és a Horthy-korszak legdemokratikusabb iskolatípusa a polgári iskola. E folyamat jól érzékelhető, ha összehasonlítjuk az 1915-20-as évek, illetve az 1935-36-os tanév szülői foglalkozásait. (10. számú melléklet) A tanulók szociális összetételének ilyen irányú alakulása ebben az időben azt mutatja, hogy a polgári iskola felszabadulást megelőző évtizedekben fontos szerepet töltött be a proletariátus művelődési harcában is. 118

A szociális összetétel megváltozott arányát támasztja alá, ha összehasonlítjuk a felszabadulás utáni 1946-47-es

tanévben a beírt 168 fő általános iskolai tanuló és a még meglévő 200 fő polgári iskolás szülőinek foglalkozását. 119

Szülők foglalkozása	Ált. isk. tanulók	Polg. isk. tanulók	Összesen fő
kisbirtokos	32	61	93
birtokos napszámos	9	2	11
egyéb őstermelő	4	1	5
gazdasági tisztv.	1	-	1
földműves napszámos	6	2	8
kisiparos	40	39	79
ipari segédszemély	11	14	25
ipari napszámos	1	4	5
kereskedő, árus	8	6	14
keresk. tisztv.	1	-	1
keresk. segédszemély	4	5	9
keresk. napszámos	1	1	2
közl. segédszemély	16	19	35
közl. napszámos	2	1	3
pap	-	1	1
más értelmiség	7	1	8
közhivatali altiszt	11	12	23
katona altiszt	-	1	1
nyugdíjas köztisztv.	6	1	7
egyéb nyugd. tisztv.	6	11	17
napszámos	-	7	7
ismeretlen foglalkozás	3	4	7

Az összehasonlításakor figyelembe kell vennünk, hogy az általános iskolás tanulók a felszabadulást követően iratkoztak be, és kötelező jellegénél fogva a szülői foglalkozások tükrözik a korabeli városi lakosság társadalmi összetételét. A polgári iskola tanulói viszont a felszabadulást megelőzően nyertek felvételt. Az összehasonlításnál valóban

szembetűnően több polgári iskolába beiratkozott kisbirtokos szülők gyermekeinek száma. E számarány viszont nem jelenthet reális összehasonlítási alapot. Míg az általános iskolák csak a város területéről vettek fel tanulókat, addig a polgári iskolába a vidéki, földműveléssel foglalkozó szülők gyermekei is bekerültek. A kisbirtokos megjelenés egyébként is igen változó anyagi biztonságot takart. A kisiparosok, kereskedők, értelmiségiek, tisztviselők, tehát a feltételezett jobb anyagi körülményekkel rendelkezők számaránya az általános iskolai tanulóknál jobb. A különböző foglalkozási ágak napszámosainak, segédszemélyeinek nyugdíjas tisztviselőinek aránya - a szerényebb anyagi körülmények között élőké - a polgári iskolára jellemző. Az összehasonlításból kitűnik, hogy a polgári iskolába nagyobb számarányban kerültek be szegényebb sorsú gyerekek, mint az általános iskolába. Ez utóbbi érthető, hisz kötelező jellegénél fogva nem adott választási lehetőséget, egyenlő művelődésifeltételeket nyújtott a társadalmi osztályok számára, míg a felszabadulás előtt a szülőknek választási lehetőségük volt a polgári iskola és a nagyobb műveltséget nyújtó gimnázium között. Az adott tanév tanulóinak szociális megoszlása is alátámasztja, hogy a polgári iskola a felszabadulást megelőző évtizedekben a valóságban már nem volt "polgári".

Mindkét leánypolgári iskola tanulóinak szociális összetétele fő vonásaiban hasonlít a polgári fiúiskoláéhoz. Rövid időszakon belül is jól megfigyelhetők a szülői foglalkozások a Leánykálvineum Polgári Iskolájában. 120

Szülők foglalkozása	1937-38.	1938-39.	1939-40.	Össz.
Középbirtokos	2	-	2	4
kisbirtokos	32	28	36	96
egyéb önálló ősterm.	4	1	-	5
gazdasági tisztv.	3	2	3	8
egyéb gazd.segéd szem.	4	4	-	8
kisiparos	33	29	33	95
egyéb ipari segéd szem.	1	2	3	6
kiskereskedő	18	19	20	57
keresked. tisztv.	1	1	4	6
egyéb keresk.segéd szem.	1	2	4	7
közl. kisváll.	1	1	-	2
közl. tisztv.	14	10	7	31
egyéb közl.segéd szem.	13	20	16	49
köztisztviselő	17	16	19	52
pap, tanár, tanító	31	35	38	104
más értelm.orvos-ügyvéd	11	11	12	34
közhiv.alk.altiszt	4	3	6	13
nyugdíjas köztisztv.	1	14	11	26
egyéb nyugd.tisztv.	19	3	5	27
házi cseléd	11	11	3	25
egyéb ismeretlen fogl.	10	3	9	22
árvaházi, szeretetházi tan.	3	2	1	6
katonatiszt	-	2	1	3
katona altiszt	-	21	8	29

Az évkönyvek statisztikai adataiból foglalkozásokra, vagyoni viszonyokra utaló pontos következtetést nem vonhatunk le. A Községi Polgári Fiúiskolához viszonyítva aránytalanul magasabb az értelmiségi származású szülők száma. Ennek elsősorban az intézmény református jellege az

oka, de az is szerepet játszhatott, hogy ebben az időben már jóhírű intézménynek számított a Leánykálvineum Polgári Iskolája. A szerényebb, de a módosabb anyagi viszonyok között élő értelmiségi szülők igényeit is kielégítette, ha leánygyermekük polgári iskolai végzettséget szerzett. Egyértelműen érvényesül a polgári iskolai jelleg. A kisbirtokos, kisiparos, kiskereskedő szülők mellett a társadalom alsóbb rétegeinek gyermekei is igénylik ezt az iskolát.

Jobb összehasonlítási alapot képez a Gróf Apponyi Albert Községi Polgári Leányiskola 1906-07-es, illetve az 1916-17-es tanévek anyakönyvi adatainak elemzése. E két tanévben 257, illetve 391 szülő foglalkozásának adatait elemeztem a fiúiskolánál is alkalmazott sajátos csoportosításban, külön zárójelben téve a rangsorolt foglalkozásokat.¹²¹ A szülői foglalkozásokat ismerve már bizonyos mértékig következtetni lehet a vagyoni viszonyokra is. Gondot jelentett, hogy az 1906-07-es tanév anyakönyvében a foglalkozásokat nem jelölték konkrét megnevezéssel, csak általános néven, pl.: kisiparos, kiskereskedő, stb., a hivatalnokoknál, tisztségviselőknél már pontosabban jártak el. Az általános foglalkozás jelölés az 1916-17-es évben is tapasztalható, bár a foglalkozások köre már jóval differenciáltabb. Az 1906-07-es évben

62 főfoglalkozás található. A kategorizálást itt is nehezíti, hogy egyes foglalkozások vagyoni vonzatára igen nehéz következtetni, nehéz felismerni a fizikai dolgozókat és az értelmiségieket. E kategorizálási gondok ellenére is jól megfigyelhető e foglalkozások "polgári" irányba való eltolódása.

Vizsgált tanév	1906-07. 1916-17. össz.		
Tanulók létszáma	257	391	648
<u>I. Jómódú szülők</u>			
nagybirt.bérlő (földbirt.)	2	13	15
Középbirt.középbérlő	-	-	-
nagyip.(vasgyáros,malom tul.)	2	2	4
nagyker.	-	-	-
<u>Összesen:</u>	4	15	19
<u>II. Kispolgárság</u>			
kisbirt.gazd.bérlő(földműv.)	19	15	34
<u>kisiparos:</u> építőmester,füzdős, vállalkozó,gyógykovács,arany- műves,szabó,fordrász,cipész, kalapos,órás,mészáros,kocsi- gyártó,ács,kovács,kárpitos,szűcs, bádogos,temetkezési vállalkozó, kályhás,kelmefestő,géplakatos, asztalos,szobafestő,kőműves,ké- ményseprő,pék,gépész.	56	97	153
<u>kiskereskedő:</u> vendéglős,kanti- nos,fűszerker.,borker.,sörrak- táros,üzletvez.,kocsmáros, term.kereskedő,vasker.,szík- vízgyáros,képkér.dohányárusító, ecetgyáros.	41	72	113
<u>ipari tisztviselő:</u> gyárvez., sörgyárig.,szeszgyári üzletvez. műszaki ellenőr,műszaki ta- nácsadó,dohánybeváltó felü.	-	8	8

Vizsgált tanév	1906-07.	1916-17.	Össz.
<u>vasút, posta, keresk.,</u>			
<u>tisztv.: állomásvezető, va-</u>			
<u>súti ellenőr, előljáró, pos-</u>			
<u>tamester, postafelü., posta-</u>			
<u>tiszt, bankhivatalnok, iro-</u>			
<u>datiszt, pénztáros.</u>	5	13	18
<u>tisztviselő: hivatalnok,</u>			
<u>pénzügyi titkár.</u>	26	13	39
<u>köztisztviselő: törv.sz.ír-</u>			
<u>nok, jegyző, főjegyző, megyei</u>			
<u>hiv., törv.kiadó, adóvégrehaj-</u>			
<u>tó, áll.előljáró, tollnok,</u>			
<u>könyvelő, telekkönyvvez.,</u>			
<u>szegényházi gondnok, vámos,</u>			
<u>árvaszéki eln., ülnök, áll.</u>			
<u>felvigy., városi földmérnök,</u>			
<u>tanácsos, adótiszt, városgaz-</u>			
<u>da, közszolgabíró, kórházi</u>			
<u>gondnok.</u>	15	18	33
Pap - tanár - tanító	24	22	47
Másféle értelmiségi: orvos,			
általános ügyvéd, gyógyszer-			
rész.	7	7	14
katoná, csendőr, rendőr, tűz-			
oltó, fogházi altiszt	2	9	11
katonatiszt(alezr.százados)	2	1	3
nyugdíjas tisztv.: adótárnok,			
járásbíró, hivatalnok, pü.			
szemlész.	3	4	7
háztulajdonos	-	1	1
<u>összesen:</u>	<u>203</u>	<u>286</u>	<u>489</u>
<u>III. Egyéb jövedelemből élők</u>			
mezőgazd.napszámos	-	-	-
gazd. cseléd	-	-	-
ipari munkás(gyárimunkás)	-	1	1
házaló, piaci árus	-	-	-
Vasút, posta, keresk.alkal-			
mazott vagy altiszt: pos-			
takezelő, vasúti raktárnok,			
MAV szertárgelügyelő, kiadó-			
őr, vasutas, postás, segédel-			
lenőr, zenész.	2	20	22

Vizsgált tanév	1906-07.	1916-17.	Össz.
Vasúti munkás: pályaőr, hor- dár, pályafelvigyázó, kalauz, kézbesítő, váltókezelő, moz- donyvezető.	4	11	15
keresked.vagy közl.munkás: bérkocsis, fuvaros, szállító hivatali alk.munkás v.szolga: ápolónő, vármegyei kapus, út- biztos, ratkáros.	4	1	5
özvegy, háztartásbeli	2	9	11
napszámos	-	21	21
magánzó	-	1	1
ügynök	29	23	52
összesen:	9	2	11
	50	90	139

A jómódú szülők számaránya kevesebb a polgári fiúis-
kolánál, különösen akkor, ha az 1916-17-es év 13 földbir-
tokos megjelölésnél számolhatunk azzal a tévedéssel, hogy
a kisebb földtulajdont is földbirtoknak ítélték és jegyez-
ték be. A jómódú lányos szülők a "jó parti" reményében in-
kább az előkelőbb iskolákba iratták be gyermekeiket.

E kimutatásból is kitűnik, hogy az iskola valóban a
kispolgárság iskolája volt, ahol jelentős számarányt kép-
viseltek a kisiparosok és kiskereskedők gyermekei. A va-
gyoni feltételekre jól utalnak a zárójelben lévő foglalko-
zások, ahol több esetben a tisztos szegénység is elképzel-
hető.

Feltűnő, hogy a mezőgazdasággal foglalkozó (napszá-
mos, gazdasági cseléd) szülők közül senki sem iratta be

gyermekét a vizsgált két évben a leány polgári iskolába. Ennek kétségtelenül anyagi okai voltak, illetve "haszon-
talanságnak" is ítélték a leánygyermek taníttatását. A leánygyermek intézményes nevelése-oktatása mindig szoros összhangban van a társadalom igényével. A szerényebb jövedelműek elsősorban a fiúgyermek taníttatását tűzték ki célul, a lányok háttérbe szorultak. Kivételt képeztek a rendszeres állami fizetéssel rendelkező vasutasok, ill. a világháborús években az özvegyi nyugdíjból élők. A világháborús évek fellendítették a női munkaerő iránti keresletet és a szülők a leánygyermek taníttatásakor a társadalmi ranglétrán való felemelkedést is várták.

Továbbtanulási lehetőség, pályaválasztás

Az iskola tanulóinak pályaválasztása szorosan összefügg a tanulók szociális összetételének változásaival. A továbbtanulási lehetőségeket vizsgálva bizonyos zártság tapasztalható. A tanítóképzők és felső kereskedelmi iskolák kivételével a többi felsőfokú intézmény zárt kapukkal fogadta a tanulókat. Bejutásuk roppant nagy erőfeszítést igényelt ezektől a tanulóktól, így kevesen vállalkoztak rá. Egyre inkább előtérbe kerül a gyakorlati életpályák választása.

A polgári iskola három, esetleg két osztályát sikerrel végzett növendék átléphetett: ipariiskolába (fém, fa, szövőipari), ipari szaktanfolyammal kapcsolatos felső népiskolába, földműves, rétmesteri és vincellériskolába, bányászati iskolába, valamint a cs. és kir. alreáliskolák megfelelő tagozatába.

A 4. osztály elvégzése után továbbtanulásra a következő lehetőségek adódtak: Felső kereskedelmi iskola, tanítóképző intézet, budapesti állami középipariskolák (építészet, gépészet, vegyészet, vas- és faipari szakosztályok), budapesti állami felső építőiskola, gépészeti- bányászati-mechanikai, elektrotechnikai, iparművészeti iskolák, cs. és kir. haditengerészet, hadapródiskola, postai, táviradai, segédtisztai tanfolyamok.

Akik a polgári iskola elvégzése után munkába kívántak állni, többek között az alábbi munkaterületeket választhatták: pl. postánál: altiszt, postamester, kiadó, fogyasztási hivataloknál: adószedő, ellenőr, lehetettek állami vagy törvényhatósági hivatalnokok, irodatisztek, bekerülhettek a már ma nevetségesen hangzó sóhivatalba ellenőrnek, vagy sótárnoknak. 122

A polgári iskola gyakorlati irányú képzését mutatja az a pályaválasztási felmérés, melyet az 1910-es év elején végeztek. A tanulók igényei zömében egybeesnek a re-

ális lehetőségekkel. Azért is érdekes e felmérés, mivel a gyermekek igényei 9-14 éves korban nem mindig kellően megalapozottak, találkozunk irrealistással, fantáziával, legnagyobb részük általában a szülők igényeit, elképzeléseit tükrözik. ¹²³

Választott pálya	1.o.	2.o.	3.o.	4.o.	összesen
vasutas	7	10	9	2	28
iparos	7	5	8	7	27
hivatalnok	3	5	4	6	18
katona	9	2	5	2	18
tengerész	4	2	1	2	9
kereskedő	4	2	1	1	8
gazdálkodó	-	3	-	3	6
tanító	2	1	2	1	6
tanár	2	-	-	2	4
vadász	1	-	1	1	3
orvos	-	-	1	1	2
jegyző	-	-	1	1	2
pap	1	1	-	-	2

A legjobban megbízható képet a IV. osztály felmérése mutatja, hiszen ők már közel álltak a végleges döntéshez. Érdekes például megfigyelni a "hivatalnok és katona" választott pályákat, ahol ellentétes növekedés, illetve csökkenés tapasztalható. Hol tanultak, illetve hová mentek dolgozni a polgári iskolát végzett tanulók? Az 1910-11., az 1911-12., illetve az 1916-17-es polgári iskolai évkönyv

részletezi a végzős tanulók pályaválasztását, melyet az alábbi táblázat foglal össze:

	1910. 1911.	1911. 1912.	1916. 1917.
ipari pályára lépett	4	10	6
kereskedői pályát választ.	4	3	4
pénzügyhöz ment	3	-	-
hivatalban alkalmazott	2	3	-
vasutas	1	5	6
katonai főreálisk.tanul	1	1	1
ipariskola	-	3	-
kereskedelmi iskola	7	5	5
tanítóképző	4	-	3
posta	-	1	-
fémipari szakiskola	-	-	2
kereső pályára lépett	-	-	2
gimnáziumban tanul tovább	-	-	5
katonának soroztatott	-	-	2
évet ismételt, otthon van	1	3	6
Összesen:	27	34	43

A végzett tanulók pályaválasztása szinte egyértelmű gyakorlati irányultságot mutat. Mindez igazolja, a társadalmi igényt, hogy az iskolának kell felkészíteni a tanulókat a gyakorlati életre. A tanítóképző, a gimnáziumi továbbtanulás és a katonai iskola kivételével mindhárom évfolyam tanulói azonnali vagy rövidebb távon jövedelmet hozó foglalkozást választottak.

E pályaválasztás szorosan összefüggött a társadalmi viszonyokkal. A szegényebb származású gyermeknek társadalmi emelkedést jelentett a polgári iskola elvégzése, mely

képesítette őt egy anyagilag viszonylag stabilabb életpályára. A kispolgárok gyermekei zömében szüleik vagy ahhoz hasonló életpályát választottak, így igen kevesen vállalták a továbbtanulás nehézségeit. A tanulók szüleinek jelentős részénél a pályaválasztásban elsősorban a szociális szempontok döntöttek, bár a tanulmányi eredmény sem volt mellékes.

Az 1920-as években már a köztudatban is jobban tisztázódott a polgári iskola funkciója. Az 1900-as évek hivatalnokképző jellege átadja helyét a gyakorlati életpályákra való felkészítésnek. A tanulók pályaválasztásával tudatosan foglalkozott az iskola nevelőtestülete is. Erről az 1913-14-es tanév évkönyvében így írnak: "Az iskolának kötelessége, hogy egészséges és jó tanácsokat adjon a praktikus pályák felé irányításra. E tekintetben teljesítjük kötelességeinket, rámutatunk a gyakorlati pályák boldogulási lehetőségeire, a szellemi pályákon való túltermelésre." 124

A továbbtanulási lehetőséget biztosító intézmények az iskolán keresztül minden tanévben tájékoztatták a tanulókat az adott intézménytípus jellemzőiről, követelményeiről, a munkába állás lehetőségeiről. A Tanítóképző Intézet igazgatója évenként felhívta a figyelmet a tehetséges tanulók pályairányítására, elsőbbséget biztosítva

az iskola által javasoltaknak. A kiadványok azt igazolják, hogy az 1920-as éveket követően a polgári iskolát végzett tanulók pályaválasztása, pályairányítása országos szinten is jól szervezett volt. ¹²⁵

A tanulók továbbtanulását azonban döntően behatárolták az adott időszakra jellemző társadalmi, gazdasági feltételek. Jól megfigyelhető, ha összehasonlítjuk az 1927-28-as tanév, illetve a második világháborús évek pályaválasztási adatait. ¹²⁶

	1927. 1928.	1940. 1941.	1942. 1943.
	t a n é v e k		
<u>I. Továbbtanulók</u>			
A 4. osztályt megismétli	-	1	4
Gimnáziumban	9	-	1
mezőgazd.középiskolában	-	1	-
felső mezőgazd.iskolában	-	-	1
ipari középiskolában	-	-	1
felsőkeresk.iskola vagy			
keresk. középiskolában	18	31	35
líceumban	10	5	10
gazdasági,ipari,vagy más			
szakisk.vagy tanfolyam	1	-	-
katonaiskolában	1	4	-
fémipari szakiskolában	-	2	2
Gépipari szakiskolában	-	12	-
bányászati szakiskolában	-	2	-
<u>II. Kereskedő pályára léptek</u>			
mezőgazdasági pályára	3	-	3
ipari pályára	17	1	18
kereskedelmi pályára	6	4	5
vasúthoz	2	22	2
otthon maradt	-	3	-
egyéb: Amerika	-	3	-

A családok anyagi lehetőségei elsősorban a rövidebb időtartamú, kevesebb költséggel járó továbbtanulásra ösztönöznek. A tanítóképző még mindig vonzó. A város kereskedelmének és iparának lassan bontakozó fejlődését igazolja, hogy a tanulók egyre növekvő számban választják az ezekre felkészítő közép- vagy szakiskolákat. A nehéz megélhetési feltételek miatt ugrásszerűen megnőtt a kereső pályára lépők aránya.

A fiú és leány polgári iskolák működésének összehasonlításakor egyik legnagyobb eltérést a továbbtanulás területén érzékelhetjük. A leánytanulók jelentős többsége a polgári iskola elvégzésével befejezte tanulmányait és ott-hon maradt. A továbbtanulási igényt és lehetőségeket már a leánynevelés célja is meghatározta: "Nagy súlyt helyezett tantestületünk a növendékek nevelésére is, azt az elvet vallva, hogy a nőt nem annyira a nagy tudás, hanem lelkének nemessége képesíti női hivatásának áldozatos betöltésére" ¹²⁷ - írják a polgári leányiskola évkönyvébe. Mire is jogosította a leányokat a 4 polgári elvégzése? Továbbtanulhattak a leánygimnázium V. osztályában, a felsőkereskedelmi iskolában, óvónői és tanítóképző intézetben, az országos női ipariskolában és mintarajziskolán. Elvégezhettek a postai, távirdai, vasúti, és női kézimunka tanfolyamot, a m. kir. zeneakadémia zongora-tanítónői tanfolyamát. Tehettek állam-számviteli vizsgát, alkalmaz-

hatták őket a közigazgatási és egyéb hivatalok segéd- és kezelőszemélyzetként. ¹²⁸ Megállapíthatjuk, hogy ezek jóval szerényebb lehetőségek, mint a fiú tanulóké. A leányok továbbtanulási kedvét, illetve irányát mutatják az 1940-41-es év és az 1942-es tanévek továbbtanulási adatai. ¹²⁹

	1940-41.	1941-42.
<u>I. Továbbtanul</u>		
Kereskedelmi iskola	3	8
Líceum	5	11
Női kereskedelmi tanfolyam	15	13
Gépíró tanfolyam	-	1
<u>II. Kereső pályára lép</u>		
Ipari pálya	9	3
Közzszolgálat	3	1
Egyéb pálya: irodai gépíró	3	-
Otthon maradt	18	31
Összesen: (I., II.)	58	68

Nem véletlen, hogy a Leánykálvineum Polgári Iskolája intézményen belül kívánt egy befejezett egészet nyújtani. Sokan tanultak tovább a Kálvineum testvérintézményében a tanítóképzőben, illetve végezték el az intézmény továbbképző tanfolyamát. Ilyen jellegű képzést az ország egyetlen polgári iskolájában sem végeztek. Az egyházkerület véleménye a tanfolyamról a következő volt: "Ez a továbbképző nagyon célszerű, főleg azoknak a gyermekeknek, akik sem tudományos pályára nem valók, sem a nagylányok sorá-

ba nem kívánkoznak idő előtt soroztatni." ¹³⁰ Igen érdekes kezdeményezése volt ez a Leánykálvineumnak. A tanfolyamon részt vevők óratervek szerint készültek, s nagy gondot fordítottak a gyakorlati irányú képzésre. A tanfolyam időtartama 2 év volt, úgy tűnik, mintha a 6. osztályos polgári iskolai elképzelés realizálása jelent volna meg más köntösben. Az 1929-30-as évben már határozott tanterv szerint dolgoznak, tantárgyaik: "Magyar irodalomtörténet, Német nyelv kezdőknek és haladóknak, Művészet-történet, Neveléstan, A kettős könyvvitel alapja, Gép- és gyorsírás, Konyhai gyakorlat, kertészet." A zene és a francia nyelv, mint fakultatív tárgyak külön díjazásért oktathatók. A délutáni órákban felváltva az egyik évfolyam felsőruha szabást és varrást, a másik fehérnemű készítést tanult iparilag képzett mesterektől. ¹³¹ A tanfolyam sikerét látva az Egyetemes Konvent határozatot hozott: "A továbbképző tanfolyam egyedülálló kezdeményezés országszerte. Az Egyetemes Konvent a 172-1929. sz. határozatával hívta fel az egyház kerületeket, hogy állítsanak fel továbbképző tanfolyamokat... 2. A tanulmányi anyag két részből álljon: I. a műveltség fejlesztéséért, mélyítésére, II. A gyakorlati készség elsajátítására alkalmas tárgyakból ..." ¹³²

1933-ban már 6 növendék tett ipari vizsgát és kapott munkakönyvet. A tanulók gyakorlati foglalkozásokon is részt vettek. Igen népszerűvé vált a szülők körében, akik "menyasszonyképzőnek" nevezték. 1939-ben új iskola-típust vezettek be, a líceumot. Az érettségi vizsga csábítóbbá vált, mint a gyakorlati nevelés, az ipari munkakönyvet ígérő iskola. A tanfolyam létszáma egyharmadára csökkent. Az újabb elképzelések megvalósítására már nem került sor.

Tanulmányi munka

A város polgári iskolái az 1879-es tanterv alapján kezdték meg munkájukat. E tanterv célja a közéletre tartozó olyan általános műveltség nyújtása, amelyre a tudományos pályákra nem törekvő minden jobb módú magyar állampolgárnak szüksége van. A követelmények sorában különösen a gyakorlati képzés hangsúlyos. A számtan és mértan tanítás célja "biztosság és ügyesség a számolási műveletek végrehajtásában, jártasság a polgári életben előforduló mindenféle körülményekhez alkalmazott szám- és mértani fogalmak, feladványok megfejtésében." ¹³³ A könyvitelt elméletben és gyakorlatban tanítják. A természeti törvényeket kísérletek útján kívánják megismertetni, kiemelve a tanult ismeretek gyakorlatban való alkalmazását. Az 1879-

első három tanév óraterve mégis erre épül, bár némi változtatás itt is megfigyelhető. A német nyelv tanítását első osztálytól kezdve heti 1 órában bevezették, valamint osztályonként és hetenként 1-1 óraszámot kapott a testnevelés és ének tantárgy. A szabadkézi rajz óraszámát a második osztályban eggyel növelték. Az iskola sajátosságainak megfelelően királyi tanfelügyelői engedéllyel a községi polgári leányiskolában is elvégezték a tantervi korrekciót. Ők a számtan tanítására III. és IV. osztályban, németre IV. osztályban heti 1-1 órával többet, a háztartástan tanítására IV. osztályban heti 1 órával kevesebbet fordítottak. ¹³⁴

A tanulók harmonikus fejlődése érdekében a tantestület foglalkozott az egyes tanítási tárgyak módszerének kérdésével, bírálták a minisztérium által kiadott tantervet. Kritikusan állapítják meg, hogy a 3 évtizeddel korábban kiadott tanterv nem számolt azzal a fejlődéssel, melyen a polgári fiúiskolák átmentek, s ezért nem felelt meg a jelenlegi közszükségleti igényeknek sem. A tantestület változásokat javasolt, melyet a felsőbb tanügyi igazgatóság elé terjesztett. A felterjesztés egyes tantárgyak óraszámának növelését, a tananyag tartalmának átrendezését, illetve a kor követelményének megfelelő kiegészítését, bővítését tartalmazta. A javasolt és az egyben az 1909-10-es tanévben a felsőbb tanügyi hatóság ál-

tal jóváhagyott óraterv a következő: 135

Tantárgy	I.	II.	III.	IV.	Az 1879-es óra tervhez viszony. csökk. növ.	
Vallástan felekezetenként	1	1	1	1	-	-
Magyar nyelv és irodalom	5	5	4	3	-	-
Német nyelv	2	2	3	3	-	4
Számтан	3	3	2	2	-	-
Mértan	2	2	2	2	-	-
Természetrajz	3	3	3	-	-	-
Fizika	-	-	-	3	-	-
Mértani rajz	2	3	2	2	-	-
Szabadkézi rajz	3	3	2	3	-	1
Szépírás	1	1	1	-	-	-
Testgyakorlás	2	2	2	2	-	6
Ének	1	1	1	1	-	2
Történelem	-	-	3	3	-	1
Földrajz	2	2	2	2	-	-
Összesen:	27	28	28	27	-	14

Lényegesen emelkedett a német nyelv tanítási óraszám. A testület határozataként első osztálytól kezdve direkte módszer alapján kívánták tanítani. A javaslattevők valószínűleg azzal a céllal tették ezt, hogy ellensúlyozzák a gimnáziumok idegen nyelvtanítási elsőbbségét, valamint megkönnyítsék a gimnáziumba különbözettel átmenők dolgát. A különbözeti vizsgákon ugyanis lényeges akadály volt a polgáristák gyenge idegen nyelvtudása. 136 Az órák számszerű változása mellett az igazi korszerűsítést a tanítandó ismeretek tantervi átrendezése és az újabb ismeretanyag be-

vonása jelentette. Jól megfigyelhető az a törekvés, melyben az 1879-es óraterv 6 osztályra tervezett ismeretanyagát a megmaradt 4 osztály keretei közé igyekeztek beilleszteni. Pl.: történelemből a korábbi harmadik osztály 2 óraszámát 3 órára növelték. E tantárgy keretében kívánták megoldani a közéletben oly szükségesnek tartott alkotmánytani fogalmak (korábban az 1879-es óraterv V. osztályának anyaga) megismertetését.

A természettudományi tantárgyakat a természetes fejlődésnek és a pedagógiai követelményeknek megfelelően tanítják, így I. osztályban leíró állattan, II. osztályban növénytan, III. osztályban ásványtant tanítanak kémiai alapon. (A vegytan korábban az V. és VI. osztály anyaga volt.) A VI. osztályos természettan keretében fizika tanítására került sor. Mértani rajz keretei között II. osztályban ábrázoló geometriát tanítottak. A testnevelést heti 1 órától 2 órára emelték.

A gyorsírást - feltétlen fontosságára való tekintettel - felvették a rendkívüli tárgyak közé (heti 2 órában önként jelentkezők részére tanították, akikkel kezdők és haladók csoportbontásban foglalkoztak). Ezt elsősorban a tanulói munkábaállítás miatt szorgalmazták.

A változásoknál igen körültekintően jártak el, pl. a természettudományos tantárgyaknál figyelembe vették több

fővárosi és vidéki fiúiskola azon irányú tapasztalatát, mely szerint e tárgyak a felsőipari iskolában folytatandó továbbtanulás esetén igen hasznosak. Az előbbi tárgyakat a későbbiekben is különös figyelemmel tanították. A gyorsírás tanítására anyagi problémák miatt Tamáska Endre és Beregi Ernő külön díjazás nélkül vállalkozott. Mindenképpen elő akarván segíteni a rászoruló tanulókat gyakorlati ismeretszerzési lehetőségeit könnyebb elhelyezkedésük érdekében.

A két óraterv összehasonlításakor megfigyelhető a korszerűsítési törekvés, mellyel a kor haladóbb pedagógiai irányzatainak igyekeztek eleget tenni. Arra törekedtek, hogy a négy osztályos polgári iskola művelődési anyaga befejezett egésznek alkosson.

Az 1912-13-as tanév nevelőtestületi megbeszélésein ismét elégedetlenségüket fejezik ki a polgári iskolák 1879 óta érvényes tantervével kapcsolatban, melyet "kriptaszagú tantervnek" és intézkedéseit "özönvíz előtti intézkedésnek" nevezték. Így érzékelhető az egyre élesebb összeütközés a társadalmi elvárások, illetve a tanterv adta lehetőségek között. Pl. Magyarország történelmét III. osztályban heti két órában tanítják, ugyanakkor gimnáziumban III-IV. osztályokban heti 3-3 órában foglalkoznak vele.

fővárosi és vidéki fiúiskola azon irányú tapasztalatát, mely szerint e tárgyak a felsőipari iskolában folytatandó továbbtanulás esetén igen hasznosak. Az előbbi tárgyakat a későbbiekben is különös figyelemmel tanították. A gyorsírás tanítására anyagi problémák miatt Tamáska Endre és Beregi Ernő külön díjazás nélkül vállalkozott. Mindenképpen elő akarván segíteni a rászoruló tanulókat gyakorlati ismeretszerzési lehetőségeit könnyebb elhelyezkedésük érdekében.

A két óraterv összehasonlításakor megfigyelhető a korszerűsítési törekvés, mellyel a kor haladóbb pedagógiai irányzatainak igyekeztek eleget tenni. Arra törekedtek, hogy a négy osztályos polgári iskola művelődési anyaga befejezett egészet alkosson.

Az 1912-13-as tanév nevelőtestületi megbeszélésein ismét elégedetlenségüket fejezik ki a polgári iskolák 1879 óta érvényes tantervével kapcsolatban, melyet "kriptaszagú tantervnek" és intézkedéseit "özönvíz előtti intézkedésnek" nevezték. Így érzékelhető az egyre élesebb összeütközés a társadalmi elvárások, illetve a tanterv adta lehetőségek között. Pl. Magyarország történelmét III. osztályban heti két órában tanítják, ugyanakkor gimnáziumban III-IV. osztályokban heti 3-3 órában foglalkoznak vele.

Az 1917. év végén megjelent miniszteri rendelet alapján a IV. osztály második félévétől bevezették az egészségtan tanítását. A hadipedagógia több gyakorlatot és kevesebb elméletet kívánt az iskolától.

A háborús évek komoly kihatásai mellett - hangnemben visszafogottan - az új tanterv megjelenésére várakozva újra napirendre kerül a polgári iskolák helyéről és szerepéről szóló vita. Reménykedtek, hogy az új tanterv a gyakorlati életnek a polgári iskolák felé közvetített igényeit kielégíti. Gyakorlati színezetű, de minden egyoldalú szakszerűségtől mentes, a maga egészében kellő általános műveltséget adó iskolává teszi. Az új tanterv 1918. április 30-án jelent meg, amelynek óraterve a következő volt: ¹³⁷

Tantárgyak	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Össz.
Hittan	2	2	2	2	2	2	12
Magyar nyelv	5	4	4	3	3	3	22
Német nyelv	3	3	3	3	3	3	18
Történelem	-	2	3	3	3	3	14
Földrajz	3	2	3	2	2	2	14
Számtan-mértan	4	4	4	3	4	3	22
Könyvvitel, levelezés	-	-	-	-	1	1	2
Növény-és vegytan	3	3	-	-	-	2	8
Ásvány-és vegytan	-	-	-	3	-	4	7
Természettan	-	-	3	-	4	-	7
Élet-és egészségtani ismeretek	-	-	-	2	-	1	3
Közgazd.jogi ism.	-	-	-	2	-	1	3
Mezőgazd.és ipari ismeretek	1	1	1	1	1	2	7

Ének	1	1	1	1	1	1	6
Testgyakorlás	3	3	2	2	2	2	14
Rajz	3	3	3	2	2	2	15
Kézimunka	2	2	1	1	1	1	8
Összesen:	30	30	30	30	31	31	182

E tanterv már figyelembe veszi a fejlődés szükségleteit, a gyakorlati életre való felkészítést, illetve a szakiskolákba való továbbtanulás igényeit. Művelődési anyaga 1-4. osztály viszonylatában is egészet alkot, mely törekvés korábban jól megfigyelhető volt a fiú iskola 1909-10. évi sajátos óratervében, megelőzve ezzel az új tantervet.

Véget ért a világháború. A tanítást 1918. szeptemberében I. osztályban már az 1918. évi új tanterv alapján kezdik meg, a többi osztályban a régi tanterv szerint haladnak. Az első osztály tanmenetét részletesen és gondosan előre feldolgozta a tanári kar, melyet a minisztérium is jóváhagyott. A tananyagot nem tudták elvégezni, mivel a tanév az év eleji spanyol járvány, az őszirózsás forradalom eseményei, illetve a Tanácsköztársaság bukását követő román megszállás miatt csak 140 nap volt. A vármegyei direktórium - az országos intézkedést megelőzve - 1919. április 7-től megszüntette a vallásoktatást, s ez a szünetelés április 27-ig, a román megszállásig tartott. A vallástán helyett világi erkölcsant tanítottak, mely

mely egyezett a Magyar Tanítók Szakszervezetének országos szintű reformjavaslatával.

A Magyar Tanácsköztársaság közoktatása a nyolcosztályos általános népiskola bevezetése mellett foglalt állást, ami gyakorlatilag a polgári iskola megszűnését jelentette volna. A polgári iskolák tanárai számára, e kétségtelenül kedvezőtlen állásfoglalás nem tudatosulhatott az iskolában és feltehetően ennek köszönhető, hogy a konzervatívabb szemléletű tanárok, ha közömbösek is maradtak a Tanácsköztársaság helyi eseményei iránt, viselkedésük nem volt ellenséges, sőt szimpátiával nézték azt. A tanács hatalom alkotó munkája országosan is számos polgári iskolai tanárt aktivizált. Az iskola életében erre Vajda Emil személye is konkrét példa.

A Magyar Tanácsköztársaság eltiprását követő román megszállás számos, szinte pótolhatatlan károkat okozott az iskolának. Előlről kellett a munkát kezdeni, s ehhez nagy segítséget jelentett az iskola nevelőtestülete által felhalmozott gazdag tapasztalat.

A proletárdiktatúra megdöntése utáni fehérterror, az országosan bizonytalan gazdasági és politikai helyzet, nem tette lehetővé, hogy a művelődésügyben lényeges változások következhessek be. "A fehérterror kultuszminiszterei második vonalbeli politikusok, s mint

kultuszminiszterek sem képviselnek önálló s eredeti kultúrpolitikai koncepciót." ¹³⁸ Ez a személyi szürkeség pontosan tükrözi azt a helyzetet, amelyet a kultúrpolitika a fehérterror rendszerében elfoglalt.

A polgári fiúiskola tanulmányi munkájában is jól érzékelhető az országos helyzet bizonytalansága. Az 1919-21. között két tanévet a helyi gondok - határozott elképzelés nélküli - megszüntetésére való törekvés jellemzi. A tanulmányi munka szervezése már az első három osztályban az új tanterv szerint történt. Eredményessége nem mérhető, mivel a tankönyvek, füzetek hiánya, írószerek drágasága, rajzeszközök beszerezhetetlensége erősen gátolja a munkát.

1920. szeptember 30-án jelent meg a közoktatási miniszter 71306. sz. rendelete, mely lehetőséget biztosít a polgári iskolák gazdasági középiskolává való átszervezésére. E rendelet érdeklődést vált ki a nevelőtestületben, mivel bevezetése esetén engedélyt ad az V. osztály beindítására. Megállapítják, hogy Nyíregyháza város, mint nagy, gazdag vidéknek a gazdasági középpontja az első sorában számíthat az új típusú középiskolára. A testület álláspontja a realitás talaján maradt: Megállapodtak, hogy figyelemmel kísérik e lehetőséget, de

új osztályt nem indítanak. 139

Az ország politikai, gazdasági helyzete lassan stabilizálódik és ez a közoktatásban is éreztetni hatását. Az 1923-24-es tanév során új tanügyi reformok életbelépését várják. A remények részben valóra is váltak. "Az áttekinthetetlenül sok rendelet, utasítás, szokásjog által irányított gyakorlatot az 1924-ben életbe léptetett Rendtartási Szabályzat összefogja, és az iskola tanulmányi, nevelési, fegyelmi és adminisztrációs ügyét egységesíti. A Rendtartás lényegében a középiskola alsó négy osztályával azonos szabályozásra törekszik." 140

Az 1924. június hó 2-án megjelent Rendtartásról a következőket írják az iskola évkönyvébe: "Az örömből jutott a polgári iskolának is: amely a kultúra palotájának egyik sötét kuckójában szemelgeti a nemismerés, félreismerés, az írigység és rosszakarát szürke hamujából a közművelődés tiszta búzáját. Megkapta végre ő is a Rendtartás formás cipellőjét, melyben mostohatestvérei már évek óta páváskodnak." 141

Élénken foglalkoztatja a nevelőtestületet, hogy országos szinten is szóba került a polgári iskolák további sorsa, fejlesztésének koncepciója. 1926-ban szülői aláírásokat gyűjtenek tiltakozásul a várható tör-

vényjavaslat ellen, felzárkózva ezzel az országos tiltakozó akcióhoz. Az 1927. XII. tc. megjelenése már kész tények elé állította a nevelőtestületet. A tantesület korábbi években végzett körültekintő és előrelátó munkáját is igazolja az évkönyvben szereplő összegzés: "Örömmel állapította meg a tanári kar, hogy az utasítás rendelkezéseinek legnagyobb részét már meg is valósítottuk az iskolánkban, mert a középfokú iskolák számára kiadott utasításokat mindig figyelemmel kísértük és ha valamit hasznunkra fordíthattunk, azonnal igyekeztünk azt gyakorlatba venni." ¹⁴²

Az új törvény 1 paragrafusa meghatározza a polgári iskola feladatait, mely szerint a növendékeket "valóságos, erkölcsös és nemzeti szellemben, gyakorlati irányú általános műveltséghez" kell juttatni oly célból, hogy őket a "gyakorlati életre, vagy pedig középfokú szakiskolákra előkészítse". ¹⁴³ E célkitűzés hiányzott a régi törvényből, s ez megújuló vitákra adott alkalmat. Csengery szerint a polgári iskola feladata az, hogy magasabb műveltséghez juttassa azokat, akik felsőbb oktatásra nem törekszenek. "A műveltséget - szerinte - kellő mértékben csak mindazon humanisztikus és reális ismeretek összehangzó oktatása oldhatja meg, amelyeket a polgári iskola egész tanterve felölel." ¹⁴⁴ Ezért tilta-

kozott az ellen a terv ellen is, hogy polgári iskolák felsőbb osztályai gazdasági vagy ipartani ismeretek árán szakiskolákká alakuljanak át. Ez szerinte olyan esztelen törekvés, mint~~ha~~ "valaki egyidőben akarná építeni az épület alapját és falait". 145

A 2. paragrafusa a tanítandó tantárgyakról intézkedik. A polgári iskolának az a feladata, hogy vallásos, erkölcsös és nemzeti szellemben gyakorlati irányú általános műveltséget adjon, és ennek megfelelően, ezzel közvetlenül életre vagy pedig a középfokú szakiskolákra előkészítsen.

A polgári leányiskolákban ehhez még egy feladat járult: A művelt, magyar polgári háziasszony nevelése. A polgári leányiskolák rendes tantárgyai a következők voltak: 146

Hit és erkölcstan	Magyar nyelv
Német nyelv	Történelem
Földrajz	Számтан és mértan
Növény és állattan	Ásványtan - vegytan
Élet-és egészségтani ism.	Természettan
Háztartási és nevelési ism.	Rajz
Szépírás	Női kézimunka
Ének	Testgyakorlás

A rendes tárgyakon kívül rendkívüli tárgyak (valamely élő nyelv, gyors- és gépírás, zene, stb.) is tanít-

hatók.

A régi törvény szerint "a polgári iskola négy évfolyama alatt, habár kimerítőbben, ugyanazon tárgyak tanítandók, melyek a középiskola 4 alsó osztályában. A többi tantárgy főleg a két utolsó évben adandó elő".¹⁴⁷ A négy osztályra csökkentett "csonka polgáriban" áthidalhatatlan nehézséget jelentett ennek megtartása. Az új törvény a régi tárgyak megtartására törekszik. A mértant és könyvvitelt egyesíti ugyan a számtannak, a statisztikát a földrajzzal, viszont új tantárgyként felveszi a kézimunkát. A tantárgyak ily módon való összezsúfolása a 10-15 éves tanulók túlterhelését eredményezte.

A törvény 3-8. paragrafusa szervezeti kérdésekről rendelkezik. Kimondja a 4 osztályra való lecsökkentést, szabályozza az iskolai felvétel előírásait, a tanulók heti óraszámát (I-II. osztály 26 óra, III-IV. osztály 28 óramelybe nem számít bele a testgyakorlás) a tanulócsoporthoz létszámát (50 fő). A tanárok heti kötelező óraszámát 22 órában határozza meg, érdekesség, hogy 24 óránál többre még külön díjazás esetén sem vállalkozhatnak a pedagógusok. Különösen az egyház részéről igen éles támadásban részesült a törvény 9. paragrafusának az a része, mely a tanárképzést, képesítést illetően felhatalmazza a minisztert, hogy az érvényben lé-

vő törvényektől eltérően rendeletileg szabályozhassa azt.

A törvény 11. paragrafusa a polgári iskolák felügyeletéről, a fenntartók személyéről, azok jogairól és kötelességeiről intézkedik. Az iskola nevelőtestülete nagy lelkesedéssel és bizakodással fogadta a 16. paragrafust, amely felhatalmazza a minisztert, hogy a megfelelő épülettel nem rendelkező polgári iskoláknak államsegélyt vagy kölcsönt adjon. 148

Az iskola nevelőtestülete - a pillanatnyi fellelkesedés mellett is - elvileg szembehelyezkedett az 1927. évi XII. t.c. szervezeti koncepciójával, véleményükkel szervesen kapcsolódnak a beindult országos tiltakozó mozgalomhoz. Kedvezőtlenül fogadták - bár gyakorlatban már régen megvalósult - a polgári iskola hat osztályról négyre való csökkentését. A törvény nem tisztázta a polgári iskolák helyét és szerepét a közoktatás egészében, ezért 21. paragrafusként a következőket szerették volna látni a megjelent rendeletben: "A vallás és közoktatásügyi miniszter felhatalmazást nyer arra, hogy ha szükségét és lehetőségét látja, a polgári iskolákat a német közoktatásügyi rendszerben már meglévő nemzeti középiskolává fejlessze." Küldöttségileg kérték az országgyűlési képviselőt, hogy e reális igényt indítványként

vesse fel. 149

A törvény végrehajtási utasításának kérése egyre inkább központi problémává válik. Súlyosbította a helyzetet, a 8 osztályos népiskola tervezete, illetve azon miniszteri rendelkezés, mely megszüntette az egyenlő elbírálás elvét a kereskedelmi iskolába lépő középiskolai és polgári iskolai tanulók felvételénél. Nem véletlen, hogy a következőket írták az 1929-30-as tanév évkönyvébe: "Az utóbbi néhány évben megnehezedett az idők járása a polgári iskolák felett. Mintha megirigyelte volna tőlünk a sors azt a kicsinyke verőfényt, mely a magyar tanügy európai látóköri vezérének és kiváló munkatársának jóvoltából osztályrészül jutott, most újra a megpróbáltatás rögzös útját jelölte ki számunkra." 150 A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus (1928. július 2-5.), tanácskozásain is igen komoly vita folyt a polgári iskolák labilis helyzetéről, az oktatás szervezésén belüli funkciójának tisztaságáról, az átmeneti szükségletek kielégítő szerepéről. 151 A polgári iskolákról szóló országos vitát, a helyi bizonytalanságot és nyugtalan-ságot a végrehajtási utasítás 1930-as megjelenése, valamint a gazdasági válság szinte elmosta.

A polgári iskolai nevelők kezdettől fogva önmagukkal szemben is komoly igényekkel léptek fel. Az iskolai

munka minden területén alkalmazták a korszerű pedagógiai, módszertani elveket. A tanulókkal szembeni elvárásaikban igényesek és következetesek voltak, Nem véletlen, hogy a városi polgárok az iskolát a későbbi években "Jókai Egyetem", illetve a leányiskolát "Apponyi Egyetem" néven említették. E neveknek a magas szintű munka elismerése mellett gunyoros visszacsengése is volt, ami a szegényebb sorsú tanulók "felsőbbfokú" képzését illette.

Ahhoz, hogy világosabb képet alkothassunk az iskola tartalmi munkájának korszerűsítési törekvéseiről, érdemes megismerkedni Beregi Ernő számtant tanító nevelő tanulmányával, amely a polgári iskola évkönyv 1909-10-es számában található. A tanulmány megírására egyik szakmai folyóiratban megjelent cikk ösztönözte, melyben a számtant tanító nevelő feladatául a tanulók módszeres gondolkodásának képzését jelölték meg. Vitába száll az egyoldalú céllal és saját módszerét írja le igen érdekes módon. Nem az elméleti, hanem a gyakorlati számtantanítást tartja fontosnak. Ő a tanítást konkrét tárgykörök köré csoportosítja, melyek megfelelnek a tanulók értelmi színvonalának. Fontosnak tartja a tantárgyi koncentrációt, pl. a haza földjére vonatkozó adatok feldolgozása legyen párhuzamban a földrajz tantárggyal.

A tanulói önállóságról, a tanár felkészültségéről, a tanítás technikájáról a következőket írja: "Csak akkor lesz eredményes a tanítás, ha a növendékek a tanul-
takat alkalmazni is tudják a feladatok megoldásában." Hiányolja a "mindennapi életre" való felkészítést. Szorosabb kapcsolatot kíván a gazdasági élettel: "... a polgáriskola növendéke ebből tanulja megbecsülni az élet értékét, a testi munkát, s az keltse fel a kérges kéz iránti tiszteletet". Saját módszerében igen fontosnak tartja a külső formát, de azt a belső tartalomnak rendeli alá. Híve a rendszeres ellenőrzésnek, "mely fáradtságos, de nem felesleges". A tanítási órák elején közösen oldanak meg feladatokat, a következtetést tanulókkal vonatja le: "Hadd mondják ki ők a szabályt, s ne könyvből tanulják meg szajkó módjára." Az óra hátralévő részében a növendékek önállóan dolgoznak. Súlyt helyez a gyengébbekkel való foglalkozásra is. Befejező gondolata: "Fő törekvésem volt értelmes, ügyes embereket nevelni, nem mások szava után induló bábokat, nem ismeretek felhalmozása, hanem lelkük művelése és értelmük fejlesztése lebegett szemem előtt. Ara törekszem, hogy ne erőszakoljam az ismereteket a gyermekekre a tekintély erejével, hanem szerezzék meg a tudást ő maga a saját gondolkodásával, mert csak így lesz az ismeret egészen a saját tulajdona, s csak így tudja majd a növendék azt alkalmaz-

ni és átalakítani." 152

Amit Beregi Ernő tanulmányában leírt, az mai szemmel is korszerű. Sok-sok megállapítása, pl. a tantárgyi koncentráció, a differenciált foglalkozás, a tanulói önálló munka, a rendszeres ellenőrzés, az alkotóképes ismeret nyújtása, stb. napjainkban is követelmények a számtant tanítók előtt, de más tantárgyakra vonatkozóan is.

Az 1912-13-as tanévben ismét foglalkozik a számtan tanításával. A gyakorlati igényt erősítették meg. Fontosabbnak tartják a számolási műveletek begyakorlását, mint az elméleti szabályok megállapításait. Különösen fontosnak ítélik a fejbeli számolások gyakorlását. A hazai és külföldi pénznemek ismerete érdekében pénztáblázatot készítettek. A házi dolgozatoknak szintén gyakorlati jelleget tulajdonítottak. A mértan tanításához mérőasztalt és tanulóeszközöket szereztek be. A határban lévő szabad területek mérésével is foglalkoztak. A szemléltetés érdekében az 1913-14-es tanévben minden tanterem falára négyzetmétert festettek, deciméterekre, centiméterekre osztották. Így teremttették meg a feltételeket az alkalmazóképes számtantanításhoz.

Az 1910-11-es tanév új vonása, hogy az érvényes tantervtől ismét eltérve bevezetik a slöjd-kézügyességi mun-

kák tanítását. E tantárgy tanítására Nandrassy D. Aurél szakképzett slöjdoktatót kértek fel, aki a svédországi Naasben szerzett szakképzettséget. A tanulók az alsóbb osztályokban agyag- és papírmunkát, a felsőbb osztályokban famunkát végeztek. Örömmel foglalkoztak e munkákkal és a tanév végén szép kiállítást rendeztek. Sajnos, egy éves próbálkozás után megszüntették a slöjd tanítását. Az iskola kérelmét - bár az Országos Kézügyesítő Egyesület igazgatója is támogatta - a miniszter fedezet hiányában elutasította, s a város sem vállalta a szükséges költségek biztosítását. Az érdeklődés felkeltése és a munkafoglalkozások megszerettetése mellett jelentős segítséget nyújtott a slöjd tanítás az iskolai szertárak és berendezések bővítéséhez. 153

A nevelőtestület meghatározta a magyar nyelv tanításával kapcsolatos feladatokat. Itt is érvényesíteni igyekeznek a gyakorlati életre való felkészítés elvét és az egységes nevelői eljárások megvalósítását. Fő gondot a helyesírás és fogalmazás tanítására fordították. Olvasmányok tárgyalásánál az iparral és kereskedelemmel foglalkozókat helyezték előtérbe. Az általános műveltség megfelelő biztosítása érdekében ügyeltek arra, hogy a követelmények tanulásánál a költő életével, munkásságával is megismerkedjenek a tanulók. Ismerve a versek szókincs-,

beszédkésztség- és jellemformáló hatását, az I. és IV. osztály számára 50 költeményből álló megtanulandó verssorozatot állítottak össze. Ezeket előre a tanulók tudomására hozták. A megtanulandó versek száma első osztálytól kezdve fokozatosan csökkent. Érdemes megvizsgálni egy-egy osztály követelménysorozatát. Első osztályban 16 költemény volt előírva, így: Arany János: Rege a csodaszarvasról, Nyalka Huszár, Petőfi Sándor: Tisza, Füstbe ment terv, Anyám tyúkja, Három fiú, Kölcsey Ferenc: Himnusz, Gyulai Pál: A vándor fiú, Hadnagy uram, Reviczki Gyula: A munka népe, Kisfaludy Károly: Szülőföldem szép határa című költemények. A versek számszerinti megállapításánál a mai álláspontunk szerint ugyan maximalizmus tapasztalható, tartalmuk azonban jól illeszkedett a tanulók életkori sajátosságaihoz. Közülük több vers a jelenlegi iskolai tanterv anyagában - hasonló életkorban - megtanulandó költeményként szerepel.

Megállapodtak, hogy az új olvasmányok és költemények tárgyalását mind a négy osztályban egy napon (szombaton) végzik, egyik héten olvasmányt, másik héten költeményt tárgyaltak meg.

Szabályzatot dolgoztak ki az írásbeli dolgozatok elkészítési idejére, sorrendjére, mennyiségére vonatkozóan

is, melyet a királyi tanfelügyelő jóváhagyott. Az írásbeli dolgozatok céljául a tanulói értelem és önállóság fejlesztését, s a helyesírási gyakorlást jelölték meg. A mai gyakorlatban is érvényben lévő kétféle formát választottak: házidolgozatot (a tanuló hazaviheti) és iskolai dolgozatot (a szülőnek évközben megmutatják). Nagy gondot fordítottak az írásbeli dolgozatok külsejére: tisztaság, rendes kivitel, szépírás volt a követelmény. Az egységes füzetvezetést (sorkihagyás, baloldali írás, jobboldali javítás) külön szabályozták.

Érdekesen szabályozták a dolgozatok tartalmi követelményét, melyet mindenkor a tantestület hagyott jóvá, figyelembe véve más szaktárgyat tanítók véleményét is. Rendkívül jó lehetőség volt ez a tantárgyak közötti kapcsolat, a koncentráció elvének érvényesítésére. A tervszerűség érdekében meghatározták a dolgozatok írásának időpontját is, így magyar nyelvű dolgozatot kéthetenként, német nyelvből havonként írtak. Minden hónap első és harmadik hete magyar, második hét német, negyedik hét szám-tan dolgozatírás időpontja volt. Mechanikus intézkedésnek tűnhet ez, pedig a tanulók egyenletes terhelését szolgálta, ami - hasonló eljárást alkalmazva - napjainkban is hasznos lenne.

Külön pontban szabályozták a dolgozatok előkészítésének, iratásának, javításának módját, melyek napjainkban szintén megfontolandó elvek lennének. Alapállásunk: "Mindен írásbeli dolgozatot elő kell készíteni. Az előkészítést ne az írásbeli órától vonjuk el, s a gyengébb tanulók szellemi képességeihez mértén alkalmazzuk. Már az olvasmány tárgyalásakor történjen meg az előkészítés."

A dolgozatok írásakor a nevelő jóindulattal viselkedjen, adjon útmutatást, irányítson, segítsen. A javítások módjára egységes iskolai jelhasználatot alkalmaztak. A helyes pedagógiai hatás érdekében kívánatosnak tartották, hogy a tanár mielőtt javítsa ki a dolgozatot. Újabbat adig nem lehetett iratni, míg az előző ki nem volt javítva. A tömegesen előforduló hibákat osztálytanításon beszéltek meg, de lehetőséget kerestek az egyéni korrigálásokra is.

Fontos szerepet szántak az írásbeli dolgozatoknak, a témájukat, feldolgozási módjukat a célnak megfelelően végezték. Pl. első osztály anyaga: A kis patak és a tenger (másolás), Lehel Kürtje (szótagolás), A pacsirta és fiai (szótagolás), A virág és a felhő (másolás), Egy- és többtagú szavak írása (diktálás után), tömondatok írása (diktálás után), A madarak haszna (olvasmány diktálás után), A tanterem, Az iskolaépület, Lakóház, A Duna (kérdések alapján). A vándor fiú, Füstbe ment terv (vers emlékezet-

ből), A nyúl és a teknősbéka (mesetartalom) Attila és Buda (diktálás után). Érdeemes megfigyelni az életkori sajátosságok messzemenő figyelembe vételét, a fokozatosság érvényesülését, a nyelvtani és irodalmi ismeretek arányát, a témák megválasztását. ¹⁵⁴

Az 1913-14-es tanévben kísérleteket tettek szabad-tárgyú dolgozatok írására. Véleményük szerint az ilyen dolgozat felbátorítja a tanulókat a gyors fogalmazásra, arra, hogy friss közvetlenséggel fejezzék ki gondolataikat. Irattak olyan dolgozatot is, amelynél csak a kezdő szót, vagy a bevezető mondatot adták meg, s a többit a tanulóra bízták. Pl. az egyik dolgozat bevezetője ez volt: Giling-galang. A másiké: Tegnap hallottam a barátomtól a következő érdekes történetet... Ha öt koronám volna, mire költeném el? Ezek a kísérletek a tanuló fantáziát, kreatív gondolkodást hasznosan fejlesztették, jól szolgálták az élettel való szoros kapcsolattartást. ¹⁵⁵

Hasonló szervezettség figyelhető meg a később beinduló leánykálvineum magyar tanításában is. Az 1934-35-ös tanév negyedik osztályában például a következő címet adták: "Miért szép a mi új iskolánk? (levél) Milyenek látta Petőfi a múltat, s jelent? (költemény alapján), Zrínyi Ilona átadja Munkás várát (képmagyarázat), Helyesen ítélt-e Kreon? (Sophokles: Antigoné című drámájából),

A Kádár Kata című népballada legtragikusabb alakja (költemény alapján), Önéletrajz.¹⁵⁶ A címek alapján ítélve ahhoz, hogy a növendékek értékes dolgozatokat készíthessenek széleskörű irodalmi és művészettörténeti ismerettel kellett rendelkezniük.

A német nyelv tanításával kapcsolatban elsődleges célként határozták meg, hogy a tanulók figyelemre méltó nyelvi képességekkel kerüljenek ki az iskolából. Ennek érdekében minden órán 6-10 új szót tanultak meg, szójegyzetek és ezeket minden tanítási óra elején számonkérték. Az előzetes tanulói felkészülést elősegítette az írásbeli dolgozatok témáinak tanév eleji megállapítása és közzététele. A tanítási órákon a beszéd gyakorlására fordítják a fő hangsúlyt. Kezdetől fogva teljes német nyelven folyt a tanítás, arra törekedtek, hogy az új német szó képzete ne a magyar szóhoz, hanem közvetlenül a tárgyhoz kapcsolódjon. E módszer megkívánta a szemléletes nyelvtanítást, melynek érdekében Balogh Sándor rajzszakos nevelő színes szemléltető képeket készített. A betűtanítás érdekében a szépírásórákat is igénybe vették.¹⁵⁷ A leánykálvineumban Nyulasiné Tóth Erzsébet a német nyelv tanításában gyakorlásként hanglemezt is felhasznált.

Vajda Emil kinevezésével új lendületet, korszerűbb irányvonalat vett a természettudomány tanítása. Az 1912-

-13-as tanévben elsősorban a feltételek megteremtésére fordítanak nagy energiát, ügyelve a gyakorlati ismeretek elsajátítására, gyakoroltatására, alkalmazására. Az épület udvarán iskolakertet létesítettek, ahol 90-100 db kis jelzett növény szolgált a természetrajz tanítását. A növényeket 20 cm-es négyzetes táblába helyezték el, közbeékelve egy-egy fűvel bevetett négyzetes területet. A kert gondozását a tanulók végezték. Az eleven szemléltetés iskolai feltételeit biztosították, ami napjainkban is alapvető követelménye a korszerűségnek.

Meteorológiai megfigyelő telepet létesítettek, hogy a tanulók megismerjék a műszereket, s ezek tartozékait. (Napóra, széljelző, szélerősségmérő, barométer, maximum-minimum hőmérő, esőmérő.) Mindezek a természet jelenségeinek megfigyelését tették lehetővé. Napjainkban is alapvető követelmény lehetne a helyes világszemlélet kialakítása érdekében. Sajnos csak töredékei találhatók meg ezeknek a jelenlegi iskolában, s a város 18 iskolája közül csak egy rendelkezik az akkorihoz hasonló felszereltséggel.

Téli időszakban vetített képekkel előadásokat tartottak, így Kardos István: A magyar Tengerpart és Észak-Olaszország, Tamáska Endre: Bécs, Németország témákkal. Az előadásokat a rajzteremben tartották meg és rendszerezíteni kívánták. Városi viszonylatban úttörő voltak az

audiovizuális eszközök iskolai hasznosításában. 158

Az 1913-14-es tanév újabb jelentős eseményeket hozott. Az iskola botanikuskertet továbbfejlesztették. Rácz Imre máramarosi polgári fiúiskolai igazgató 70 db különféle fenyőfát küldött, melyet elültettek.

Az iskolai botanikuskert maradványai 1978-ban

A növénytan tantermében virágokat és növényeket helyeztek el, a tanítási órák anyagának megfelelő aktualitással. Az iskola folyosóit virágokkal díszítették. A nö-

vények teleltetésére házilag üvegházat készítettek. Az állattan szemléletes tanítása érdekében Vajda Emil egy terráriumot és akváriumot készített. A bennük lévő állatokat (gyíkok, teknősök, halak, vízi bogarak, lepkék, rovarok) a tanulók élénk érdeklődéssel nézegették. Mindezekkel az volt a céljuk, hogy a tanulók megfigyeléseket végezzenek, láthassák a növények fejlődését, szemmel kísérhessék a fejlődés különböző fokozatait. Ápolásuk, gondozásuk során a tanulók megismerkedhettek a növények és állatok életfeltételeivel, sokirányú gyakorlati tapasztalatra tettek szert.

Joggal állapítja meg a szakfelügyelői látogatás, hogy a természettan tanítása modern, biológiai alapon történik. Vajda Emil kötelességén felül munkálkodott a tanítványok érdeklődésének kielégítéséért. ¹⁵⁹

Az 1912. és 1914-es évek között a természettudományos tárgyak tanítása érdekében a mai korszerű szaktantermek szinte azonos értékű elődjeit teremttették meg. A természetrajz tanításához megteremtett feltételek (munkáltatás, megfigyelési-kísérletezési lehetőség) napjainkban is bőségesen elegendők a szaktanteremmé nyilvánítás feltételeihez. Hasonló volt a helyzet a földrajz tanítása terén is. Az osztályterem mennyezetére felrajzolt szélrózsa, az udvaron elhelyezett napóra, a tornaterem

tetején működő szélirány- és szélerősségmérő készülék biztosította a korszerű tanítási feltételeket.

A természet utáni rajzolás módszerével történt a rajz tanítása. Itt is érvényesítették a gyakorlati felkészítés igényét.

Felsőbb osztályos tanulók év végére már maguk terveztek, rajzaik, festéseik jó megfigyelőképességről, ízlésről, biztos ceruza- és ecsetkezelésről tesznek tanubizonyosságot. A tanulók is készítették rajzmodelleket, pl. a saját készítésű mértani testeket igen jól hasznosították a távlati rajzolásban. Az 1913-14-es tanévben az iskola belépett az Országos Magyar Iparművészeti Társulat tagjai sorába. Tanév végi kiállítások, pályamunkák, mutatták, hogy a rajz tantárgy megfelelően illeszkedik be a tanítandó tárgyak sorába.

Az iskola rugalmas vezetési szemléletét és a korszerűségekre való törekvés igényét jól példázza a testgyakorlás tanítása is. Az 1912-13-as évben hírt hallottak a svéd tornarendszer pozitív hatásáról. Ugyanezen évben Tamáska Endre megbízást kapott e rendszer németországi tanulmányozására. Az 1913-14-es tanévben már be is vezették a svéd tornarendszert. A tágas udvar lehetővé tette, hogy a testgyakorlatok, ezzel kapcsolatos testmozgások szabad levegőn történjenek. Ismerve a szabad levegő és a

napsugár jótékony hatását a fejlődő szervezetre, ezért erre külön hangsúlyt is fordítottak. Ügyeltek a külső megjelenésre, helyes testtartásra, magatartásra. A tornaszerek állományát folyamatosan bővítették. Téli időszakban rendszeressé vált, hogy az iskola udvarán korszolypályát készítettek, mely biztosította a szabad levegőn való mozgás lehetőségét. 160

Rendszeressé vált a vetített képes előadás, melyet havonta egy alkalmal tanítási időn kívül díjtalanul nézhettek a tanulók. Így került sor Nagyváthy Ferenc: Csillagászati földrajz, Vajda Emil: A tenger életéről, Tamáska Endre: Toldi témájú előadására.

A tanulók számára széleskörű ismeretszerzési lehetőséget biztosítottak, s érdeklődésük irányát, mélységét folyamatosan figyelemmel kísérték, a szerzett tapasztalatokat hasznosították. Példa erre az 1910-es évben végzett felmérés, melyben a kérdésként szerepelt: "Melyik tantárgyat szereted a legjobban és miért?" A válaszok sorrendje: történelem, magyar, természetrajz. A nem kedves tantárgyak közé a német és a mértan tartozott. Néhány válasz a miértekre: nehéz, nem tudjuk megcsinálni a rajzot, magolni kell, vagy nem látják értelmét. Több tanuló szerint az ábrázoló mértant csak időtöltésből tanítják. 161

Az 1913-14-es tanévben az iskola folyosóján gyűjtő-szekrényt helyeztek el. Céljuk az, hogy a tanítási órákon hallottakról, vagy egyéni érdeklődésből fakadóan a tanulók kielégítő választ kaphassanak problémáikra. Ezért egy papírlapon bedobhatták kérdéseiket, név ráírásra nem volt szükség, csak az osztály megjelölésére. A legközelebbi óra elején abban az osztályban az illetékes szaktanár felelt a kérdésre. Ilyen kérdések voltak pl.: Miért sárgul meg ősszel a fa levele? Hol van több pénz forgalomban: Ausztriában vagy nálunk? Miből készítik az üveget? Egyik tanuló nem érti, hogy mit jelent a könyvben az a kitétel, hogy: "A sónak sem ideje, sem helye nem volt a kristályosodáshoz." Hogy kell helyesen írni: kesztyű vagy keztyű? Egyik osztály tanulói arra kérték a szaktanárt, hogy szíveskedjen még egyszer megmagyarázni a tárgyalt anyag egy részét, mert nem értik és vitatkoznak rajta. Megfigyelhető a kérdésekből a gyakorlati dolgok iránti érdeklődés. Sajátos munkakapcsolat-tartási formája volt ez a tanár-diák viszonyoknak, melyben lehetőséget adtak az őszinte érdeklődésre, problémafelvetésre. 162

Nehezebb tárgyi feltételek között működött a Községi Polgári Leányiskola. A pedagógiai tevékenység színvonalának megalapozásához hozzájárult, hogy több városi szinten is kiemelkedő pedagógus óraadói tevékenységet

vállalt az iskolaépítés első éveiben. Ilyen volt pl.

Dr. Vietórisz József a Kossuth Gimnázium tanára, igazgatója, aki a polgári iskolává válás esztendejétől 13 éven át tanította a magyart a legfelsőbb osztályban és vezette az önképzőkört is. Az első világháború időszakában a fiú polgári iskolához hasonlóan rossz tárgyi feltételek közé kerültek és ez befolyásolta az oktató munkát. Tornát például nem tanítottak, helyette kertészeti gyakorlatokat vezettek be, melynek kettős haszna is volt. Fizikai erő kifejtésre készítette a tanulókat, a megtermelt növények javították az ellátást. A III., IV. osztályos leányok részére latin tanfolyamot indítottak - mivel a háború kitörése után szükség volt a magasabb képzettségű nőkre. 163

A Leánykálvineumban a jobb személyi- és tárgyi feltételek kedvezőbb körülményeket biztosítottak. A jól felkészült pedagógusok nagy figyelemmel és szeretettel oktatták növendékeiket, részt vettek minden tevékenységben. Együtt játszottak, sportoltak növendékeikkel, ezzel kiérdemelve azok őszinteségét, feltétlen bizalmát.

Átlagosan három hónaponként tartottak tanárkari üléseket, értekezleteket, ahol a tanítás-nevelés fő kérdéseit vitatták meg. Folyamatosan látogatták egymás óráit, sőt más intézmények munkájába is betekintettek, az így

szerzett tapasztalatokat megbeszélták, hasznosították.

Az oktatásban a legkorszerűbb módszereket alkalmazták. Boross Leona fizika, kémia óráin - elbeszélések szerint - a növendékek 2-3 fős csoportokban önálló kísérleteket, megfigyeléseket végeztek. A földrajz órán a tanulók az általuk készített terepazstalon ismerkedtek a domborzat fogalmaival, a dia- és filmvetítő pedig közel hozta a távoli világot. Kiss Margit is a tanulók aktív részvételével vezette az órákat. Nemegyszer egy-egy növendék készült kiselőadással, a pedagógus mint irányító vett részt. A testgyakorlás tantárgy mellett ritmikus tornára és nemzeti táncokra is tanították a leánynövendékeket. Mindezek a tények bizonyítják, a gyakorlati irányú képzés előtérbe helyezését. Az iskola színvonalas pedagógiai munkáját jóhírű pedagógusok alapozták meg. Egyike volt ezeknek Boross Géza okleveles rajztanár is, aki a szeghalmi református gimnáziumból jött. A képzőben a teljes óraszámának felében tanította a rajzot. Munkássága nem korlátozódott csupán az oktatásra. Korának elismert festőművésze volt és művei múzeumban, magánkézben ma is megtalálhatók.

Mindkét polgári leányiskola ugyanazon tankönyveket használta, bár a leánykálvineum szerette volna a Konvent kiadványait - magyar irodalomtörténetből és vallástan-

ból - bevezetni. A művelődési anyag követelményrendszerében a két intézmény tevékenysége alapvető azonosságot mutatott, az átadás módjában, a nevelőhatások érvényesítésében azonban érzékelhetők az eltérések.

Jól szolgált a tanulói ismeretbővítést a minden évben megszervezett kirándulás, amikor a tanulók megismerkedhettek az ország távolabbi tájaival, városaival (Budapest, Kassa, stb.). A tanulmányi kirándulásokat rendkívül szervezetten készítették elő, beillesztve a tanév munkájába. Ezek a kirándulások több naposok voltak, s eléggé igénybe vették a tanulók szüleinek anyagi hozzájárulását. Az 1913-14-es tanévben a korábbi lehetőségek meghagyása mellett változtattak a kirándulási programon, biztosítva ezzel a szegényebb tanulók részvételi lehetőségét is. Az egy-egy napos kirándulási tervben a következők szerepeltek:

1. Debrecen - esetleg a Hortobágy megtekintése,
2. Tokaj - Tarcál
3. Nyírbátor történelmi nevezetességei - Bóni gyártelep
4. Tiszabercel - A Tisza és Bessenyei szülőháza
5. Szabolcsi földvár
6. Miskolc - Diósgyőr

vetkezetességét, szigorúságát tükrözi az 1910-11-es tanév összesített statisztikai adatai is: ¹⁶⁵

Tanulók eredménye	I.	II.	III.	IV.	Össz.	%
Általános kitűnő	3	4	1	-	8	5
Általános jeles	3	-	5	2	12	7
Általános jó	12	10	2	13	37	21
Általános elégséges	20	10	13	7	50	29
1 tárgyból elégtelen	1	-	2	1	4	2
2 tárgyból elégtelen	6	3	2	1	12	7
3 tárgyból elégtelen	5	5	6	2	18	10
Osztályismétlésre utalt	16	6	6	6	34	19

Az elégtelenek számát - mely több esetben a lemorzsolódást is jelentette - tovább növeli a tanév közben történő kimaradás, melynek okait a szociális problémák mellett főként a magas tanulmányi követelmények magyarázzák.

Az 1914-16-os tanévben az iskola osztályozási rendszerében változás történt, amennyiben a polgári iskolai osztályozási rendszer helyébe a középiskolai mintára készült osztályozási rendszer lépett. A bukási és lemorzsolódási arányokon ez sem változtatott. Az ellenőrzés rendszerében továbbra is igen következetesen értékelték a tanítási anyag legfontosabb részeinek tudását, az alapismereteket, melyeknek mennyisége nem volt kevés.

Az ellenforradalmi rendszer hatalomrajutása után csak az 1921-22-es tanévben elemzik átfogóan a kialakult helyzetet.

A polgári fiúiskola ezen időszakban mint egyetlen fiúiskola működött a megye területén. Az iskolai tennivalók emellett nagy gondot jelentett a magántanulók növekvő száma, akik közül sokan nem tudtak eleget tenni a tantervi követelményeknek. Az 1923-24-es tanévben érdekesen írnak a magántanulókról, ami egyben az iskola követelményeire is utal. E tanévben összesen 86 magántanulója volt az intézménynek, akik vizsgát is tettek. "Ez a nagy szám tekintettel arra, hogy az egész vármegyében ez az egyedüli polgári fiúiskola, aránylag nagyon csekély. Írásbeli bizonyítékaink vannak arról, hogy iskolánkat a felületes tudású magántanulók túl szigorúnak tartják és kerülnek, sőt másodízben kellett e tárgyban jelentést tennünk a nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úrnak is." ¹⁶⁶ A miniszter az iskolai eljárást helyben hagyta.

Az 1924-től 1928-ig terjedő időszakot a tartalmi munka minőségének javítása, a gyakorlati képzés irányának erősítése jellemzi. Igen nagy jelentőséget tulajdonítanak a fejszámolás fontosságának, a koncentráció fokozottabb érvényesítésének. A VKM 87320-1925. VI. sz. engedélyével német társalgási és rajz tanfolyamot indítottak, melyekre 54, illetve 56 tanuló jelentkezett. A tanulók szorgalmát, tanulmányi fegyelmét jónak ítélik, melyet

a tanévek sorrendjében az évismétlések számának csökkenése is mutat. (7,5 %, 4,5 %, 3,8 %). Ismét elérték, hogy valamennyi tantárgyat szakos nevelő tanított. Újításként bevezették az "ellenőrző könyvecskét", melynek eredményességét folyamatosan figyelemmel kísérték. Megelégedéssel számoltak be, hogy: "A szülői házzal való kapcsolat céljából nagy szolgálatot tett az ellenőrző könyvecske, ebből minden szülő állandóan figyelemmel kísérheti gyermekeinek magaviseletét, vagy szorgalma ellen tett kifogásainkat." 167

Ezen időszak tanulmányi munkáját a viszonylag zavartalan külső feltételek következtében magas színvonal jellemezte, jelentős része volt ebben az egyre egységesebbé váló nevelőtestületnek. Nem véletlen, hogy az éves szakfelügyelői vizsgálatot követően a városi tanács elismerését és köszönetét fejezte ki az iskola igazgatójának és tanári karának a jegyzőkönyvben is rögzített eredményes nevelő-oktató tevékenységéért. (11. számú melléklet) A tapasztalt színvonalas pedagógiai munkát a VKM 64555-1925. VI. sz. levelében is dícsérőleg ismerte el. Az 1928. évi június 13-i osztályozási jegyzőkönyv szerint a tanulók 20,7 %-a kapott egy vagy több tantárgyból elégtelent. (12. számú melléklet.)

A gazdasági válság egyre erősebben érezhető megélhetési gondokat okozott, mely a tanulmányi fegyelemre is hatással volt. Minimális programmal szervezik a tanulmányi kirándulásokat, több tanulónak hiányos a ruházata, iskolai felszerelése. A kilátástalanság érzése morális problémákat is felvetett. Jelentősen megnövekedett a osztályismétlésre utasítottak száma (10,8 %). A testület véleménye szerint tanulók nem vették komolyan a javítóvizsgára való felkészülést sem, bíztak a tanárok jóindulatában. A hiányos tanulmányi munka - az anyagi gondok nagyobb aránya miatt is - főleg a vidékről bejáró tanulókra jellemző. A tanári kar következetesen ragaszkodott a Rendtartás azon intézkedéséhez, mely a hanyag és rossz magaviselet esetén a bejárási engedély megvonását írja elő. Főleg ezen intézkedések hatására az 1928-29-es tanévben 19 tanuló már év közben kimaradt. 168

Az 1930-as évtől - a végrehajtási utastítás megjelenésének következményeként is - új lendületet kapott a tartalmi munka korszerűsítésének folyamata. Jól érzékelhető a reformpedagógia térhódítása, mely elsősorban az új iskola mozgalom eszméinek megvalósulásában mutatkozott. A polgári iskolák tartalmi munkájának megújulásában országos szinten kezdeményező szerepet töltött be a fővárosi Mester utcai polgári és a szegedi Cselekvés

Iskolája. ¹⁶⁹ Mindkét intézmény kiemelkedő tevékenységet végzett a reformpedagógiai eszmék helyi alkalmazásában és ezen keresztül országos népszerűsítésében. A gyors és széleskörű alkalmazást elősegítette, hogy a polgári iskolák új követelményrendszere - a gyakorlati nevelés igénye - "legpregnansabban a reformpedagógusoknál, főképpen a Deweynél és Kerschenssteinernél fedezhetők fel". ¹⁷⁰

A tantervek, a tankönyvek, a szemléltetés és a példák megvalósulásában, a laboratóriumi és szertári munkában az "életsszerűségre" törekedtek. Módszerbeli álláspontjuk lényege, hogy alkalmat adjanak a keresésre, a felfedezésre, az alkotó munkára. ¹⁷¹

Kratofil Dezső a szegedi gyakorló polgári iskola igazgatója átfogó tanulmányban összegzi a szegediek törekvéseit. A pedagógia helyét egyrészt a pszichológia, másrészt a három normatív tudomány, a logika, az etika és az esztétika között állapítja meg. A szociálpedagógiától és a kultúrpedagógiától átvett szélesebb szemlélet azonban a további fejtegetésekben leszűkül az oktatás elméletére és a módszertan területére. A művelődési javak átadásánál a kapcsolat lényege egyfelől a tanár és a tanterv, másfelől a tanár és az oktatás alanya, a gyermek között van. Itt is összeötvöződik és egymához illeszkedik a nevelést az oktatás területére szűkítő késői herbarti-

ánusok felfogása a Natrop által is hangoztatott reformpedagógiába átkerült elvvel: a gyermek a nevelésnek nem tárgya, hanem alanya. Kratofil szerint arra kell törekedni, hogy: "a gyermekeknek mint fejlődő lénynek és a tanárnak, illetőleg a nevelési célokat, eszményeket és értékeket tartalmazó tantervnek és a tanárnak egymáshoz való kölcsönös kapcsolatait mennél jobban megkönnyítsük, hatásosabbá és teljesebbé tegyük."

Az új iskola mozgalom törekvéseit szembeállítja a tanulóiskola pedagógiájával. Az utóbbit elmarasztalja, mert az emlékezet túlzott megerőltetésével jár, a gyermeket receptív lényeknek tekinti. A tanulóiskola oktató és nem nevelő intézmény, ahol tömegtanítás folyik, a pedagógus nem ismerheti tanítványainak egyéniségét, lelki fejlődését. Módszerében a parancsoló tekintély és az engedelmesség elve az uralkodó.

Az új iskola ezzel szemben a gondolkodás fejlesztésére helyezi a fő súlyt, a tanulóknak kutató szellemet és ítélőképességet fejleszt. A tanuló önálló szellemi és kézi tevékenységet fejt ki, a pedagógus mindenben alkalmazkodik a gyermek fejlődési sajátosságaihoz. Az új iskolába a nevelés a szociális együttérzés dominál, és arra törekszik, hogy meggyőzőbbé, vonzóbbá tegye a gyermek életét.

A cselekvő iskola munkatöbbletet igényel a nevelőtől, nagyobb szakmai kultúráltságot, körültekintést, gondoskodást kíván. Az egyéni, csoportos osztályfoglalkoztatás mellett élni kell a kollektív módszerrel is, kompromisszumot teremtve a modern és hagyományos eljárás között. A cselekvő iskola módszerei közül nem nélkülözheti a munkafüzeteket, a rajzot, mint kifejezési eszköz az év végi kiállításokat. Igen fontos a munkáltató tanítás, a csoportoktatás. A legmodernebb értelemben vett munkaiskola az "öntevékenység iskolája".¹⁷²

A reformpedagógia eszméit országos szinten is elsők között vezetik be a város polgári iskoláiba. A fiúiskolában 1930-ban már testületi értekezlet tárgya volt az adaptációs módszer bevezetése a német nyelv tanításánál. Napirendre tűzik a hazai és egyetemes történelem kapcsolatát. Havonként egy alkalommal iskolai filmelőadásokat tartanak és egységes füzeteket vezetnek be a város valamennyi középiskolájában. Az 1932-33-as tanévtől kezdve a tantestület rendszeresen foglalkozik a munkaiskola kérdésével, melyet az értekezletek témái is igazolnak: "Általános elvek a munkaiskola megvalósításában, számtantanítás a munkaiskolában."¹⁷³ Tanmenetüket úgy készítették el, hogy a szakirodalomból és a saját tapasztalatból származó módszertani állítások beépül-

hessenek. ¹⁷⁴ Igen nagy hangsúlyt fektettek a tartalmi munka folyamatos korszerűsítésére. Ezért iskola szinten tekintették át: "A tanári munka az önvizsgálódás tükrében, valamint az osztályfőnöki órák jelentősége nevelési szempontból" pedagógiai kérdéseket. A tanmeneteket az 1934-35-ös tanévben sem tekintették befejezett egésznek, az újításoknak folyamatosan helyet adtak. A testület figyelme a cselekvő oktatás eszméje felé fordul, a gyermeki aktivitást minden tantárgynál igyekeztek hasznosítani, óvakodva azonban a "túlzás hibájába" eséstől. ¹⁷⁵ Az 1935-ös év nyarán a tantestület két tagja továbbképző tanfolyamon vett részt Szegeden, a cselekvő oktatással kapcsolatos elvek megbeszélése érdekében. Az új tanév megkezdése után Berényi Jenő decemberben és márciusban a természetrajz, földrajz, vegytan tanításáról, Dániel Lajos októberben a kísérleti fizika és mértan tanításáról számolt be mintatanítással érzékeltetve az újításokat. A tapasztaltakat közösen értékelték, s megállapodtak abban, hogy a látottakból kiválogatják azokat, amelyek a túlzásfolt osztályokban megvalósíthatók. ¹⁷⁶

Az 1936-37-es tanévben látogatást tettek a budapesti Mester utcai polgári iskolában, s az itt szerzett tapasztalatok megerősítik a cselekvő oktatás iskolai irányvonalát. E tanévben vetítőgépet vásároltak, s ezzel új a-

lapokra helyezték a szemléltető tanítást. Iskola gyakorlati lett, hogy az azonos szakos tanárok kölcsönösen látogatták egymás óráit, az alkalmazott módszerekről kicserélték tapasztalataikat, törekedve az egységes iskolai követelményrendszer megvalósítására. A tanulmányi munka során kiemelt figyelmet fordítottak a gyakorlati életre nevelés követelményeinek megvalósítására.

Az "életszerűség" követelményének realizálódása mintaszerűen megmutatkozik az iskola gyakorlati oktatásának megszervezésében. Az iskolafenntartó város 1939. április hó 7-én 2 kat. hold, 225 négyszögöl területet bocsájtott az iskola rendelkezésére, melyet apolgári iskolai törvény írt elő a gazdasági ismeretek eredményes tanítása érdekében.¹⁷⁷ Az iskola épületéből viszonylag távol lévő területet - a rádióközvetítő állomás szomszédságában, a mai Derkovits utca - az 1938-39-es tanévig 6 kat. hold, 1273 négyszögöl nagyságra bővítették. A tanulóktól igen komoly erőfeszítést igényelt a telek beépítése, rendbehozása, mivel "új birodalmunk alig szétverhető rögökkel borított területén minden kapa kicsorbul".¹⁷⁸ E sívár terület viruló gazdasággá változott a félezernyi gyermek kezemunkája nyomán, akik a kútfúrásokon és építkezéseken kívül mindent maguk végeztek. A kert egyharmadába gyümölcsfákat ültettek, gondosan ápolva azokat. A növénytermesztésen kí-

vül házinyulat és baromfit is tenyésztettek, a tanulók igen nagy érdeklődéssel figyelték a méhészet üvegfalú kaptárait. A heti 10-14 órában végzett osztályonkénti gyakorlatokról munkanaplót vezettek. A téli órákat morzsolásra, magválogatásra, szerszámkezelésre és az elméleti ismeretek elmélyítésére használták. A tanulók nagy része nyári szünidőben is önként felkereste a gyakorlókertet. 179

A lánypolgári iskola is az elsők között kapcsolódott be a munkaiskola eszméjének gyakorlati megvalósításába. Tapasztalatszerzés céljából felkeresik a Szegedi Gyakorló Polgári Iskolát és a budapesti Mester utcai polgári iskolát. Figyelemre méltóan számoltak be az 1934. április 12-14 közötti szegedi látogatásról, ahol megtekintették az ott megjelent szakkönyveket, kiadványokat, s "megállapíthattuk, hogy a gyakorló polgári iskola tanári kara az összes pedagógiai és metodikai eljárásokba a munkaiskola elvét igyekszik megvalósítani. Az érdekelt minket elsősorban, hogy ezek az elvek miképpen érvényesülnek a mintaiskolába, miként kapcsolódik be a tanulók tevékenysége a tanítási óra anyagának feldolgozásába, miképpen tagolódik az óra a számonkérés, az új anyag feldolgozása, begyakorlása szempontjából, milyen lelki hatásokat vált ki a tanulókból a közös munka, milyen segéd-eszközök állnak a tanárok rendelkezésére". 180 A lá-

tottak, hallottak maradandó hatást gyakoroltak a résztvevőkre, melyről egy német óra meglátogatás után a következőket írják: "Megragadó a munkaiskolai hév, a cselekvés tüze e nehéz tárgynál a közös munkában egyesíti a tanárt és tanítványt." 181

A munkaiskola elvének gyakorlati érvényesítését a pedagógiai munka középpontjába állították, a tanárok havonkénti értekezleteinek egyik kiemelt napirendje volt, melyet az itt tartott tanári beszámolók témái is tükröznek: "Dániel Lajosné: A vegytan tanítás módszerei, Imcsfalvy Jenőné: A kapcsolatok, vonatkozások előkészítése, haszna, Straky Henrik: A Mester utcai polgári iskolába szerzett tapasztalatok, Szomolányi Jánosné: A film jelentősége a tanításban, Vajda Emilné: Fegyelmezésről a munkaiskolában." 182 A tanári kar örömmel fogadta az 1935. VI. tc-t, melynek végrehajtási utasítása részletes rendelkezéseket tartalmaz a polgári iskolai ügyvitelre, a tanári munka irányítására, ellenőrzésére, a cselekdte-tő iskola elvei szerint való módszeres eljárásra. Nagy gondot fordítottak az önképzésre, a szakirányú folyóiratok és könyvek mellett rendszeresen végezték tanulmányi megfigyeléseiket. 183

A gyakorlati bevezetésének azonban lényeges nehézségei is voltak. Nehezítette a munkát a magas osztály-

létszám és a tanterembeli gondok. A korábban alkalmazott nevelési eljárásokat pl. feltétlen fegyelem, nehéz volt felváltani a tanulói öntevékenység, a spontánitás elvével, vagy az új típusú tanár-diák viszonyt kialakítani. A tanulók túlterhelése továbbra is fennállt. A modern módszerek keveredtek a továbbélő hagyományokkal.

Hazánk területén 1945. április 4-én befejeződtek a harcok. Az iskola életképességét megújulni tudását jelezte, hogy 1945 júniusában rendkívüli tantárgyként már orosz nyelvet tanítottak. Az 1945-46-os tanévben szabadfoglalkozások keretében szabadon választható, egyéniségnek jobban megfelelő programokat ajánlanak az általános iskolás tanulók részére. Két csoport alakult:

1. Mezőgazdaságtan és idegen nyelv vagy zene,
2. kézimunka és idegen nyelv vagy zene.

Tanulóik a következők szerint vették ezeket igénybe: 184

Mezőgazdaságtant tanult:	58 fő heti 2 órában
Kézimunkát tanult:	55 fő heti 2 órában
Angol nyelvet tanult:	13 fő heti 3 órában
Német nyelvet tanult:	76 fő heti 3 órában
Orosz nyelvet tanult:	14 fő heti 3 órában
Zenét tanult:	13 fő heti 3 órában

Az 1946-47-es tanévben ünneplik az iskola 40 éves fennállását, rövid visszatekintésben számvetést készítettek: az iskolában 40 év alatt 12.943 nyilvános tanuló járt, s az itt végzett magántanulók száma 2.761 fő volt.¹⁸⁵ Ellenszolgáltatás nélkül megszervezik Tisza-bercelen, Kótajban és Apagyon a parasztdolgozók polgári fiókiskoláját. A polgári iskola már az utolsó napjait élte és az igényt ezekben a helységekből 70 fő jelentkezése jelezte, ami meglévő népszerűségét igazolja. Egyetlen olyan iskola a városban, ahol az általános iskolai tanulók igénybe vehették a gazdasági gyakorlóterületet. "A" és "B" osztályok keretében továbbra is biztosítják az előző évben megkezdett fakultatív programok választási lehetőségét. Újszerű kezdeményezésük igen népszerűvé vált, mivel 98 tanuló választotta a mezőgazdasági és 59 fő a műhelygyakorlatokat. Angol nyelvre 22, németre 118, oroszra 17 tanuló jelentkezett. A meglévő polgári iskolások is szabadon választhattak nyelvtanulási lehetőséget, így a német nyelv mellett angol nyelvre 18, orosz nyelvre 9 fő jelentkezett.

Az 1947-48-as tanévvel megszűnt a polgári iskola, befejeződött ezen intézménytípus pályafutása. Az intézmény 41 éves polgári iskolai fennállása alatt maradandót alkotott. Az összegyűlt hasznos tapasztalatok to-

vább kamatoztak az általános iskolában, a kialakult egységes eljárások iránytűként szerepeltek a későbbi években is. "Német László - a polgári iskola kitűnő ismerője - ezt írja a népoktatás felszabadulás utáni fejlődéséről:

"Az általános iskola a polgári iskola szintjét az egész nemzetre kiterjesztette. Megtisztelő sorok az általános iskolának és megelégedéssel tölthetik el a volt polgári iskolai tanárokat is." 186

Nevelőmunka

Bár formai okokból külön elemzem az iskola nevelési tevékenységét, az áttanulmányozott anyag arra enged következtetni, hogy az oktatás és nevelés már az iskola első éveiben is szoros egységben volt. Sőt, idézve azt a célt, hogy a nevelőtestületet a gyermekek tanulmányozására vezérelve az 1909-10-es tanévben a nevelőmunka előtérbe állításáról beszélhetünk: "Az újabb pedagógiának, mely középpontul a gyermeket állítja, egyik legfontosabb elve az egyéniség nevelésének kérdése. Ennek fontos eszköze a gyermekek tanulmányozása." 187

Gyermekek központúságról, mint nevelési elvről konkrétan nem beszélhetünk, de az iskola több intézkedésében erre való törekvés megnyilvánult. Szeretettel, jóindulattal, ha szükséges volt teljes szigorral léptek fel a kor nevelési eszményének megfelelően törekedve a tanulók erkölcsi érzékének fejlesztésére, jellemük megszilárdítására. Érdekes tükröképe ennek az előzőekben már idézett "Rendtartási szabályok" előírásai, mely 3 részből, illetőleg 40 pontból állt (13. számú melléklet)

- I. A tanulók kötelességei általában
- II. A tanulók kötelességei az iskola iránt
- III. Fegyelmi büntetések

A vallásos nevelésre aránylag kevés hangsúlyt fektettek. Kötelező volt mindenkinek vallása szerint az un. "istentiszteleteken" résztvenni. Ezen kívül még egy helyen találkozunk utalással: "Mivel minden tanuló Isten után legtöbbet szüleinek köszönhet, irántuk való háláját jó magaviselete és szorgalma által tanusítsa."¹⁸⁸ - de itt a szülői szeretetre nevelés domborodik ki inkább. Több pont célozza a tanulók erkölcsi fejlesztését: a kötelező tisztelet megadását a tanároknak, osztálytársakkal szemben tanusított előzékeny magaviseletet, a hazugság megvetését, stb. Szigorú előírások szabályozzák az esti kint tartózkodást, eltiltást a vendéglátó helyiségek látogatásától, sőt az utcai "bámészkodástól" is. Színházba csak szülői kísérettel mehetek. Nem szabad pénzt kölcsönözni, az iskolai 10 perces szünetek alatt az ablakon kinézni.

Az iskola a tanulók iskolai és iskolán kívüli tevékenységét is szabályozza, melyet így fogalmaz meg a Rendtartási szabályok 1. pontja: "A polgári iskolába felvett tanuló köteles magát a tanintézet szabályainak feltétlenül alávetni, melyek alól őt a szülők vagy azok helyettesei (gondviselő) sem menthetik fel."

A tanulók kötelességeinek meghatározása a kor polgári erkölcsének megfelelő. A Rendtartás csak köteles-

ségeket határoz meg, a gyermek egyéniségét kevésbé veszi figyelembe. A gyakorlati munka azonban azt mutatja, hogy igyekeztek a normákat a tanulókkal elfogadtatni, és több területen - éppen nevelési célból - önálló tevékenységi lehetőséget biztosítani. Pl.: A tanulók a tanítás befejezése után visszajöhettek játszani az iskolába. Ma is gyakran és jogosan hiányolt lehetőség ez, amit akkor így fogalmaztak meg: "Szívesen megengedtük növendékeinknek, hogy naponként du. 3-4-ig, valamint szerdán és szombaton du. 2-4 óráig az udvaron játszani, mert az iskola ellenőrzése rájuk ily módon könnyen kiterjeszthető volt." 189

Következetesen jártak el a felszerelések beszerzésében s különös szigorral az igazolatlan mulasztásokkal szemben. A követelményeket az 1908-ban jóváhagyott "Rendtartási szabályzat" több pontja is tartalmazza: "Minden tanuló köteles magát tanév elején a tanuláshoz szükséges tankönyvekkel, füzetekkel, rajzeszközökkel ellátni." Több pontban intézkedtek a mulasztásokról: "Az igazolatlan mulasztások azönkívvül, hogy bizonyítványba kitétetnek, a magaviselet osztályozásánál is hátrányos befolyással vannak." "Ha valamely tanuló igazolatlanul, habár szakadozottan is annyi órát mulasztott atanév során amennyi a heti tanóráinak az ösz-

szege, akkor az intézetből kilépettnek tekintetik." 190
Ez utóbbi pontnak több esetben is érvényt szereztek.

Bekapcsolódtak az akkor Kecskemétről kiinduló "Iskolai zászlóaljak" szervezésébe. E mozgalom célja: rendszeretetre nevelni növendékeiket, ápolni a hazaszeretet teljes igényét. Kecskemét városát is felkeresik tapasztalatszerzés céljából és az 1908-09-es tanévben az iskolában kiépítették ezt, a naposok és ügyeletesek rendszere aktívan működött ettől kezdve. Érdekes a Zászlóalj iskolai megvalósítása. A naposok kötelessége volt a tanterem rendbentartására és tisztaságára ügyelni. A tanzsereket és kulcsokat megőrizni, az óráközi szellőztetésről, virágöntözésről, táblatörötlésről, stb. gondoskodni. Az ügyeletes pedig minden osztályból az udvaron vigyázott az óráközi szünetekben és a mellékhelyiségekre ügyelt fel. A 24 órás szolgálatot katonai formasággal adták, ill. vették át a tanulók. Munkájukat a tanév végén így értékelték: "Tanulóink dícséretére mondhatjuk, hogy egész éven át mintaszerű rend és tisztaság volt iskolánkban, az udvaron és a mellékhelyiségekben." 191

Az iskolai zászlóaljak külön szabállyal rendelkeztek, mely a következő tanévben már a katonai szellem fokozását igényelte volna az iskola tanulóitól, a-

mi már az első világháború előrevetített árnyéka. Az iskola nevelőtestülete igen józanul járt el ebben az esetben is. Határozatilag kimondták, hogy a zászlóaljat életbe léptetik, de csakis a pedagógiailag és gyakorlatilag lényeges részét veszik át a használatban lévő szervezeti szabályzatnak. Az előző tanév kereteit meghagyják, de nem tartják szükségesnek az utcán való tisztelgést, jelvények viselését, szakaszokban való hazamenetelt, stb. Sőt az iskolában is célszerűnek látták azt, hogy az igazgatói és tanári szobába belépve a szokásos módon köszönjenek a tanulók. A katonai viselet kizárólag a tornaórákra vonatkozott. Joggal írja Tamáska Endre: "Zászlóaljunk lényegesen különbözött a különösen elemi iskolákban dívó parádés gyermekhadseregtől." 192

Az egységes nevelő eljárások alkalmazásával, a következesen szigorú, de egyben humánus bánásmóddal, sajátos, bensőséges tanár-diák viszony alakult ki. Nagyan elősegítette ezt, hogy maguk a tanulók is részt vettek a rend és fegyelem fenntartásában. Az iskola környezetének fejlesztésén, szépítésén együtt munkálkodtak nevelőikkel. Kapcsolatuk - bár nem volt mentes a korabeli iskolák formaságaitól - lehetőséget adott az őszinteségre, problémáik feltárására. Igazolja ezt, hogy a korábban végzett növendékek rendszeresen felkeresték volt ta-

náraikat, segítségkérés, eligazítás céljából. A nevelőtestület egységesen törekedett a tanulói személyiség megismerésére, s ennek érdekében rendszeresen végeztek családlátogatásokat, gyermektanulmányokat. Törekedtek a jó osztály- és iskolaközösség kialakítására. Tudatosságukat bizonyítja az is, hogy az 1912-13-as tanévtől kezdődően bevezették az osztályfőnökök felmenő rendszerét. Ennek az volt a célja, hogy a többéves együttes munka alkalmával a tanulók jobban bízzanak nevelőikben s így lehetőség nyílik az együvé tartozás érzését "szociális közösséget" és egymás megbecsülését mind jobban kifejleszteni.

A tanulókról való gondoskodás sajátosan alakult a napközis ellátás formájában. Kezdetben nevelési problémát jelentett a vidéki tanulók magatartása, a vonatindulásig eltöltött idő haszontalansága. Az 1911-12-es tanévben számukra délutánra egy tantermet jelöltek ki, ahol étkezhettek, olvashattak, tanulhattak. A termet csak félórával a vonatindulás előtt hagyhatták el. A bejárók között megszervezték a felügyelői hálózatot. Az 1913-14-es tanév téli időszaka alatt már az étkezési feltételekről is gondoskodtak. A Szabolcs vármegyei Pártfogó Egyesület Népkonyháza 20 fillérért, a Leány Egyesület konyháza ingyen étkeztet néhány tanulót. A kö-

vetkező tanévben már több tanuló egészszhetes ellátását is megszervezik.

Gondot fordítottak az egészséges életmódra nevelésre. E célt szolgálták a már említett kirándulások, nyári és téli sportfoglalkozási lehetőségek. Rendszeres volt a tanulók egészségügyi vizsgálata. Az iskola szomszédságában lévő Hungária fürdőben kedvezményes fürdési lehetőséget biztosítottak a növendékeknek. Rendszeresen ellenőrizték az 1908-09-es tanévben elkészített egészségügyi szabályzat megtartását.

A világháborús évek nevelésének szelleme nem sokban tört el a megelőző éveketől. Nacionalista, sovinizta, túlzottan vallásos nevelés nem tapasztalható. A különböző tantárgyakban történt megnyilvánulások mellett az első háborús években fokozott névmagyarosítási akció zajlik (az iskola viseli a költségeket), mely az 1910-es évtől kezdődően országosan is tapasztalható. A háborúval való érzelmi azonosulást a különböző jótékonyági akciókkal igyekeztek fokozni, így gyűjtöttek pénzt, könyvet, gyógynövényeket, fémhulladékot, segítették az erdélyi menekültek gyermekeit. Összegyűjtött fillérjeikből 400 korona összegű hadialapítványt tettek a szegényebb, támogatásra szoruló társaik számára. A háborús évek egyre

jobban igényelték a gyermeki munkaerőt. A tanítási szünetekben egyre több tanuló vesz részt mezőgazdasági munkában. Pl.: 1917-18-ban 45 tanuló végzett mezőgazdasági munkát összesen 905 órában. A tantestület figyelemmel kíséri a tanulók nagy részének egyre súlyosbodó életkörülményeit, s lehetőségüktől függően ezen könnyíteni igyekeztek. 193

A háborús évek vége 1917-18.) már fegyelmezési problémát jelez, különösen a bejáró tanulóknál. "Azt tapasztaljuk, minél tovább tart a háború, annál több kihágás fordul elő." 194

Az iskolában kialakult jó szellemnek tudható be - más nyíregyházi közép fokú és ipariskolától eltérően - hogy a Tanácsköztársaság idején a tanulók megtartották az iskola törvényeit.

Az ifjúság szervezkedésének hírét egy debreceni tanuló közvetítette a városban, melyre több közép fokú intézmény azonnal reagált. A hír az iskolába is eljutott. A tanulók nevelőiktől kértek tanácsot és a következő programot fogalmazták meg:

1. Diákinternátus létesítése vidéki tanulók számára, hogy kellő ellenőrzés és felügyelet mellett tanulhassanak.
2. Napközi otthon felállítása iskolánként, hol ifjúsági iratokat olvashatnak.

3. Szegénysorsú tanulótársak segélyezése.
4. Analfabéta szegénygyerekek írni, olvasni tanítása.
5. Szociális előadások, de nem külső előadókkal, hanem az iskola részéről. 195

Az iskola égetőbb kérdéseivel foglalkozik a közös program, de társadalmi problémák megoldását is követeli. A program elkészítésével azonban az iskola mozgalom ki is merült.

Az 1918-19-es évvel bezárólag az iskola történetében véget ért az első felvirágzás korszaka. Ezen időszakhoz fűződik az iskola megalapítása, munkájának sikeres kibontakozása, melyet a világháborús évek már alaposan megtépáztak.

A politikai - gazdasági élet változásai jól nyomonkövethetők, az iskola életében, különösen a nevelőmunka területén. Az 1919-20-as tanév nevelőmunkáját, bizonytalanság, a szegénységgel való küzdés jellemezte. A hatalom érzékeltetésének jelképe volt Horthy Miklós nyíregyházi látogatása, mely napon (1920. április 15.) tanítási szünetet rendeltek el. A következő tanév pedagógiai célkitűzéseiben már tükröződik a nacionalista szellem térhódítása. Tervszerű munkálkodásunk középpontjában - írják az évkönyvbe - "a nemzeti irányú és szebb, jobb

Sok gondot jelentett, hogy a tanulók magatartása és fegyelme nem javult érzékelhetően. Az 1923-24-es tanévben egyszerre három tanulót zártak ki. "Ezek megtévelyedését is lehetne menteni a háborút követő közéleti romlottsággal, azonban szigorú példaadás céljából enyhébb büntetést nem alkalmazhatott a tanári kar" - írják az évkönyvbe erről. A kizárások később is gyakran alkalmazott fegyelmi büntetések voltak, melyek kialakult forma szerint történtek. Az iskola tanulóit felsorakoztatták az udvaron, velük szemben kiállították a kizárásra kerülő tanulót vagy tanulókat. Ismertették a fegyelmi vétiséget, majd a "bűnösnek" hátraarcot vezényeltek. Megszóltalt a dob és a vétkes tanulót az iskola növendékei zárt sorokban az intézmény Bethlen Gábor utcai bejáratához kísérték és amikor elhagyta az iskolát becsapták mögötte a vasajtót. Igen kemény, a tanuló személyiségét megalázó büntetési forma volt ez, s különösen elítélhető, ha ennek oka a társadalmi problémákra vezethető vissza. 199

A sovinizta, nacionalista eszmék propagálása volt jellemző a Magyar Nemzeti Szövetség vármegyei fiókja által hirdetett irodalmi pályázat kiírása, abból a célból, "hogy a vármegyei középiskolák ifjúságát magyar irredente eszmékkel minél behatóbban és eredményesebben foglalkoztassa". Pályadíjként az 1923-24-es tanévben 60.000 ko-

rona szerepelt, mely díjtételt később növelték. A pályázati témákat az életkori sajátosságok figyelembe vételével írták ki, pl.: VII - VIII. osztályos középiskolásoknál a következőket: "Melyek azok a történelmi tények, melyeknek alapján bizonyítani tudjuk a nemzet igazát és megcáfolhatjuk az ellenségeink azon rágalmaait: 1. hogy a háború okozói mi voltunk, 2. hogy a nemzetiségeket elnyomtuk, 3. hogy minket a harctéren legyőztek." Az II-I. osztályos középiskolásoknak levelet kellett írniuk, a megszállás alatt szenvedő iskolatárshoz, melyben ki kellett fejteniük, hogyan éreznek irántuk, hogy készülnek arra, hogy őket felszabadítsák. A tanítóképző hallgatóinak: "A magyar Hiszekegy iskolai tanításának módszeres feldolgozása" volt a téma. 200

A pályázatokat még az 1930-as években is kiírták és az iskola tanulói rendszeresen részt is vettek ezeken. Az intézmény nevelési rendszerében ez a forma képviselte legerőteljesebben a nacionalizmus elterjesztését, melynek iskolai szintű kiterjesztése az 1923-24-es tanévtől kezdődően tapasztalható. A pályázatokat jelentős számban díjazták, ami ösztönzőleg hatott tanulóikra, így például az 1923-24-es tanév 31 pályázatából 15, az 1924-25-ös tanév 49 pályázatából 33, az 1925-26-os tanév 29 pályázatából 27 tanuló nyert díjat. A pályázatok té-

mái évenként természetesen változtak. Az 1926-27-es tanévben az I-II. osztályban: "Magyar gyermek imája elszakított területeink visszaszerzéséért", a III-IV. osztályban: "Hogyan viselkedjünk a hősök emlékünnepén" - címmel. A pályázatok revizionista eszmék ébrentartását szolgálták, megmozgatva - a tanulók fantáziáját, érzelmi erőit, és alkalomszerűen az iskola egész tanulói ifjúságát. Jól példázzák ezt a következő években kiadott pályázati témák, pl.: "Mit hallottunk Rothermere lordról", "Magyar fiú köszönő levele Rothermere lordhoz", "A mi Tiszánk" (mint összekötő kapocs), vagy "Mely nemzetiségeink rokonszenvére támaszkodhatunk a revízió ügyében". Ösztönzőleg hatott a díjak mellett, hogy a pályázatot 15-20 oldalas körlevelekben értékelték, kiemelve ebben egy-egy iskola részvételi arányát, a tanulók "szép gondolatait".

Az iskola tanulóit más irányból is mozgósították. Az 1927-28-as tanévben levélben köszönhették születésnapja alkalmából Rothermere lordot, s ilyen volt az 1928-29-es tanév két levele, "melyet hazánk két kiváló barátjának, lord Rothermere-nak és Mussolininak küldött az ifjúság". A levelek megírására az iskolát külön fel szólítják és "az üdvözlés céljaira 10 db levélpapírt és borítékot" is küldenek az "igen tisztelt Igazgatóságnak".²⁰¹ (14. számú melléklet)

A pályázatokon való részvételből, illetve ezek tömegesítéséből nem vonható le az a következtetés, hogy az iskola nevelési irányzata túlságosan a nacionalista eszmék irányában tolódott volna el. A testület magatartását józan megfontoltság, a mindennapi problémákra való reagálás jellemezte, természetesen nem függetleníthették magukat az országosan is jellemző eszmék hatásaitól. Az évkönyvek feljegyzései és a volt diákok visszaemlékezései igazolják, hogy ezek a pályázatok, akciók csak apróbb részmozzanatai voltak az iskolai életnek és nem jellemzői.

Az 1924-25-ös tanév története igen gazdag volt eredményekben. Ebben az évben ünnepelte a város a "jobbágyi sorból való megváltás százéves emlékűnnepét".²⁰²

A második nagy ünnepre Jókai Mór születésének 100. évfordulója kapcsán került sor és e megemlékezéshez fűződik az iskola névadásának története, melyről a következőket írták az évkönyvbe: "Az aranytollú író országos ünnepzése egyébként olyan kitüntetéshez juttatta iskolánkat, milyennel eddig kevés polgári iskola dicsekedhet."²⁰³

"Az 1925. évi március hó 6-án tartott rendkívüli díszközgyűlés Kgy: 205-1925. sz. alatt egyhangúlag azt a véghatározatot hozta, hogy a város községe által alapított és fenntartott községi polgári fiúiskolát Jókai emlékezetének megörökítésére Nyíregyháza város Jókai Községi Polgá-

ri Fiúiskolájának nevezi el." ²⁰⁴ (15. számú melléklet)
Ehhez a VKM a 40761-1925. VI. sz. alatt kelt rendeletével hozzá is járult. A tanulók szinte erőn felüli vállalkozással nagyszabású Jókai ünnepélyt rendeztek a városi színházban. Az évforduló alkalmából a város képviselő-testülete Jókai Mór emlékére irodalmi pályadíjakat tűzött ki, ezzel széleskörűen mozgósította a város tanulóifjúságát.

Az ország szűkös gazdasági helyzete, a tanulók szüleinél tapasztalható szegénység iskolai szinten szociális és nevelési problémákat is jelentettek. A bejáró tanulók számára hiányolják a diákétkezőt, ahol olcsón, a szegényebbek pedig ingyen juthatnának meleg ételhez. Az iskolai követelmények szigorú betartásával sem sikerült a korábban tapasztalt iskolai fegyelmet, fegyelmezett magatartást visszaállítani, mivel a társadalmi problémák, az életben tapasztalható példák hatását nem ellensúlyozhatták. Az évkönyvekben gyakran szerepel panaszként a túlzott lárma, a durvaság, hogy "meggondolatlanságukban társaik testi épségét sem kímélik". ²⁰⁵

A gazdasági problémák ellensúlyozásaként az 1930-as években egyre erőteljesebbé válik a sovíniszta, nacionalista eszmék terjesztése, mely az iskolai nevelőmunkában is érezteti hatását. A magatartás és tanulmányi fegyelem

mellett egyre nagyobb figyelmet fordítanak a tanulók hazafias, vallásos és erkölcsös nevelésére, a zászlókultusz elmélyítésére. Az iskola nevelőtestületének józan meglátását mutatja, a nevelőmunkában tapasztalt megfontoltság. Szavakkal lelkesen csatlakoznak az országosan meghirdetett eszmékhez, de tetteikben ez kevésbé mutatkozik meg. "Hazafias nevelésünk minden alkalmat felhasznál, hogy növendékeinkből jó magyar állampolgárokat formáljunk, hogy ebben a munkában a csonkíthatatlan Magyarország szolgálaton vezérelvül." ²⁰⁶ A nemzeti zászlókultusz szerepét külön hangsúlyozzák, de nem tartják célravezetőnek, hogy a növendékek minden nap ünnepélyesen tisztelegjenek a nemzeti lobogó előtt, miként több iskolában teszik. "Ez a megoldás jó szolgálatot tehet a kultusz begyakorlásának, de nem hisszük, hogy nap-nap után ugyanazt a magasztos hazafiúi érzelmet váltanák ki a gyermeki lélekből." ²⁰⁷ A nemzeti lobogó előtt csak tanévnyitó és záró ünnepségeken, illetve október 6-i és március 15-i megemlékezéseken vonulnak el a tanulók.

Az 1931-32-es tanévben fokozottan előtérbe került a vallásos nevelés: "Minden igyekezetünk arra irányult, hogy a hitoktatókkal karöltve növendékeinket egyházunk hű és hitbuzgó tagjaivá neveljük. A vallásossággal tel-

jesen azonos erkölcsi értéknek tartjuk a hazaszeret nemes érzését. A két érzelem összekötő kapcsának tekintjük a napi imákat a Magyar Hiszekegyet." ²⁰⁸ 1935-ben a Gróf Apponyi Albert Polgári Leányiskola és a fiúiskola református vallású tanulói között hittan tanulmányi versenyt rendeztek. A vetélkedőn 67 tanuló vett részt, melynek témáit a bibliaismeret, ószövetségi történetek tudása, újszövetségi történetek, egyháztörténelmi ismeretek, keresztény erkölcstan és gyakorlati vallásosság, valamint egyházi énekszöveg és dalismeret képezte. Az egyre fokozódó erőfeszítéseket nem koronázta kellő siker. A tanulók szívesen távolmaradtak a templomi istentiszteletről és a jelenlévők sem voltak teljes értékben ott. 1936-ban keserűen állapítják meg az évkönyvben, hogy "a magasabb osztályú tanulóknál vallási kötelességeik teljesítésében nem mindig és mindenkinél tapasztalható a lélekből fakadó belső meggyőződés". ²⁰⁹ 1937-ben már erőteljesebb eszközökhöz nyúlnak: "A vallásos kötelesség elmulasztását szigorú elbírálásban részesítjük." ²¹⁰ Tovább folytatják az egyházi témájú tanulmányi versenyeket, lényeges eredményt azonban nem sikerült elérniük. A világháborús évek szabadabb szelleme, az apák távolléte, a megélhetési gondok inkább rombolóan hatottak.

A hazafias nevelés keretében viszont egyre erősödött a nacionalista, sovinszta eszmék terjesztése. Az iskola sajátos lehetőségei, érzelmekre ható külsőségek, a tapasztalt és országosan is felszított mester-séges lelkesedés a tanulókra is hatással volt. Jól figyelemmel kísérhető ennek növekvő intenzitása. Az 1932-33-as tanévben a tantárgyak adta nevelési lehetőségeket igyekeztek felhasználni, hogy ébren tartsák "megcsonkítottságunk fájdalmas érzését és boldog Nagy-Magyarország feltámadásában vetett hitüket".²¹¹ 1935-ben már a tanítványok figyelmét igyekeztek felhívni "arra a szent kötelességre, melynek e csonka haza minden fiát át- meg át kell hatnia".²¹²

1938-ban nagyszabású ünnepélyes megemlékezést tartottak a "gyászos trianoni napokról". A gyermekekre történő érzelmi hatást jól tükrözik az ünnepi programok. A tanulók a gyászbavont Csonka-Magyarország térképe előtt gyülekeztek. Megkondultak a város harangjai, melyet vigyázállásban hallgattak. Egy tanuló elszavalta a Himnuszt. "A szüneteket némán és játék nélkül töltötték el a tanulók." Az iskola tanulói díszőrséget álltak a felvont országzászló előtt a városban.

Az 1938-39-es tanév évkönyvének bevezetője "Hiszek Magyarország feltámadásában!" - címmel csupa lelkesedés

még pótolni kell. A mai háborús idők kiváltképp alkalmat adnak a munkás hazafiságra, s ezt igyekeztünk ki is használni, ráirányítva a gyermekek szemét a sebesültek, hadiárvák, harctéren küzdők hozzátartozói iránt való kötelességükre." 215

A világháborús évek kényszerítő következményeként szervezték meg az iskolai diákkaptár mozgalmat. A mozgalmacélja a tanulói takarékoság, tőkegyűjtés volt. Az iskolában úgy ítélik meg, hogy ez reménytelen vállalkozás a szülők anyagi színvonala miatt. A megszerzett pénzre azonnal szükség volt. Nem egy növendék nyári keresetéből fedezte ruházatát, könyveit, tandíját. Főleg mezőgazdaságban, iparban dolgoztak, de gyakori a gyógynövénygyűjtés, rovarirtás, őrzés, minisztrálás, irodai és más szellemi munka vállalása is. A tanulóknak igen jó az üzleti érzéke, szelleme - állapítják meg az 1939-40-es tanév évkönyvében. Igazolva látják ezt a csereberékről adásvételekről származó iskolai viták alapján. Ötletversenyt írtak ki: "Hogyan szerezz a diák pénzt" - címmel. Az első helyezett 5 pengőt kapott a következőkért:

1. Erdei és mezei virágok gyűjtése,
2. szíkvíz árusítás a piacon,
3. gyümölcsfametszés,

4. gyümölcsfaoltás,
5. víznyomás a tartályba.

További ötletként szerepelt még pl.: csizmaszár beszegése, kenyérhajgyűjtés, valamint bizományba eladás, gyengeszemű öregeknek pénzért felolvasni, stb.²¹⁶ A diákkaptár mozgalom végül is az üzleti szellem erősítésében merült ki.

Sokkal ügyesebben dolgozott a Községi Leánypolgári Iskola, ahol 1939. április 12-én 188 taggal hozták létre a Diákkaptár mozgalmat. Kezdetben vas- és fémgyűjtéssel foglalkoztak, később e mozgalomhoz kapcsolták a gyakorlókertez irányú tevékenységét, 1941-ben már 520,20 P betéttel rendelkeztek. A Kaptár állatállománya: borjú 7, malac 25, kecske 2, nyúl 44, galamb 63, liba 85, kacsa 78, csirke 222, selyemhernyó 360.000 db volt.²¹⁷

Az 1938-39-es tanévben erősödött fel az iskolai állat- és növényvédelem, valamint a nyelvvédő tevékenység mozgalma. Mindkettő szorosan kapcsolódott a háborús évek gazdaságához, illetve a pedagógiájához, bár ezeknek szerényebb előzményei a korábbi években is megtalálhatók. Az állat- és növényvédelem nemes emberi kötelességének az oktatási anyag feldolgozásával, osztálykirándulásokkal, madarak téli etetésével tettek eleget. A madarak és fák napján iskolaszintű ünnepélyeket rendeztek. A gazdasági prob-

lémákra utal a kártevők igen jól szervezett irtása, pl.: versenyek kiírása cserebogár és galagonyalepke bábjának gyűjtésére. A nyelvvédő tevékenység törekvése az volt, "hogya a tanulók szóban és írásban kifejezett beszédét a tiszta magyarság jellemezze".²¹⁸ Rendszeresen figyelemmel kísérték a "Magyarosan" című folyóirat közleményeit. A magyar nyelv hatékonyabb tanítása minden tantárgy feladata - állapították meg. Kiemelt figyelmet fordítottak a hangtanilag helyes ~~sh~~ókiejtésre, az értelmes szövegkifejezésre.

Az 1941-42-es tanévben önálló iskolai leventecsapat szerveződött 189 fővel. A csapat parancsnoka: Mélykúti Ernő, őrsparancsnokai: Török Alajos, Csaba Sándor, Kemenczey Ferenc, Lengyel Árpád tanítók, leventeoktatók voltak. Heti két alkalommal kedd és pénteki napokon tartották a foglalkozásokat, a tanítási órák ilyenkor 40 percesek voltak.

Aleánykálvineum 1943. november 24-én határozta el az önkéntes levente leánycsapat megalakítását, egyenlőre kísérleti jelleggel. A munka 1943 decemberében indult meg 24 tanulóval, kik harmadik osztályosak voltak. A foglalkozásokat hetenként egyszer tartották, melynek programja a következő volt: "Minden összejövetel imával kezdődött, majd erkölcsi megbeszélések következtek, a továbbiakban pedig a háztartás körébe vágó kérdésekről beszélgettek."²¹⁹

"A leventelány" csapattól azt várták, hogy egybeolvasztja az elszaporodott ifjúsági egyesületeket és így egyetlen, de hathatós nevelési lehetőség fejlődik.

A háborús évek nélkülözései maradandó nyomokat hagytak a tanulók egészségi állapotában. Bőrlottással, majd röntgenvizsgálattal tüdőgümőkór szűrővizsgálatot tartottak. Bőrlottás szerint a 410 tanuló közül 204 fő (50,74 %) fertőzésmentes, míg 197 fő (49,26 %) fertőzött. A röntgenvizsgálat még kedvezőtlenebb képet mutatott. Nem találtak elváltozást 127 tanulónál (30,96 %), 283 tanuló (60,04 %) egészségi állapotában elváltozást mutattak ki, közülük 8 fő súlyos beteg volt. ²²⁰

A polgári fiúiskola "keménynek" íté~~l~~hető, de ember-séges követelménytámasztásával szemben a leányiskolák nevelőmunkáját nagyfokú merevség, zártság jellemezte, különösen jól érvényesült ez a Leánykálvineum munkájában. Az ellenforradalmi rendszer kultúrpolitikájában érvényesülő nacionalista irányzat az iskolák nevelőmunkáját is meghatározta. 1925. szeptember 22-én Nyíregyháza városban tartózkodó Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter beszédéből is érződik ez: "Nem elég - mondta - ismeretekkel teletömni azt a kis koponyát, meg kell tanítani az ifjú nemzedéket akarni, meg kell tanítani szeretni." ²²¹

Előtérbe került a vallás erkölcsi és hazafias nevelés, ennek megfelelően alakult az iskolák belső rendje is. A tanulóknak kötelező volt résztvenni az istentiszteleteken. A hazafias nevelés vezérszólama a következő volt: "Törhetetlen magyar szívvel, magyarrá nevelni mindenkit." 222

A fiúiskolához hasonlóan a leányiskolák is bekapcsolódtak a Nemzeti Szövetség Szabolcs vármegyei Körének irredenta pályázataiba. A témák hasonlóak voltak, pl.: "Miért imádkozik a magyar gyermek? Magyar Hiszekegy" stb.

A Leánykálvineum tanévnyitóján Dobai Sándorné igazgató érzelmeiktől fűtötten hívja fel a szülők figyelmét a helyes erkölcsi normák betartására egyben elmarasztalja a vétkeket. Szavaiból jól lehet következtetni az iskola követelményeire, az iskola és a szülők kapcsolatára, egyben a kor jellemzőire. Felhívja a szülők figyelmét a mulasztások káros voltára. A tanulóknak kötelező volt az egyenruha és ~~kapap~~ az iskolában pedig a kötő viselése, melyet a bejáró növendékektől is megköveteltek. A kötelező egyenruha sötétkék alapon fehér pettyel vagy csíkkal, nyáron tiszta fehér nyári ruhából állt. Az iskola növendékeinek nem volt szabad körzózni, a bentlakókat is csak felnőtt kísérellel engedték ki a heti kimenőre. Tilos volt az iskolás növendékeknek más testület által rende-

zett műsorban résztvenni.

Minden eszközt és alkalmat megragadtak az állami tanterv keretein belül, hogy az iskola növendékei vallásos alapon álljanak és őket "hívő szívű, buzgó magyar érzelmű lányokká" neveljék. Nem tartották elegendőnek az e célokra rendezett ünnepélyek emelkedett hangulatát, "az kell, hogy a mindennapi élet levegőjével szívja magába az áhitatot és hazaszeretetet". Az addig gyakorlatban lévő kezdő és befejező imához, hozzávették a naponkénti bíblia olvasást is, keresve az igét is, melyet ima után felolvastak. A vallásos érzés mélyítését szolgálták még a két hetenként tartott vallásos esték, a vasárnapi iskolák és a bibliakörök munkája. A református öntudat és életeszmeny megalapozására törekedtek. "A vasárnapi iskolai munka és a bibliai órák keretében annál világosabb lett a cél: az Ige fényénél a keresztény személyiség jellemvonásainak megkeresése, s a Mester Lábainál eltöltött órák megszentelő hatásainak a mindennapi életre (a szekrény rendbentartásától az egymással szemben felvett módor milyenségéig, stb.) való állandósítása." 223

A növendékek magaviselet érdemjegyeinek megállapításánál figyelembe vették a tanulók valláserkölcsi magatartását, nemzethűségét, egyeneslelkűségét, jóindulatát, fegyelmezettségét, tiszteletadását, jellembeli tulajdonsá-

gait, kötelességtudását, szorgalmát, iskolában és iskolán kívül tanusított magatartását, társaira gyakorolt hatását. Ezt a VKM 133592-1939. sz. rendelete szabályozta. A valláserkölcsi nevelés további elmélyítését szolgálta a különböző egyesületek munkájába való bekapcsolódás. A községi iskola katolikus tanulói a Mária Kongregációba, az evangélikusok a Bibliakörbe, mindkét iskola református tanulói pedig a Soli Deo Gloria diákszövetségben tevékenykedtek. Ez utóbbi szervezet a Leánykálvineum alsóbb osztályaiban "kis kollégiumokat" alakítottak. Az iskola vezetősége a későbbiekben viszont korlátozta a növendékek egyesületi tagságát. "Való igaz, hogy a vallásos, hazafias nevelés áll a középpontban, de a számtalan egyesület már veszélyezteteti az iskola oktató-nevelő munkájának sikerét."²²⁴

A Kálvineum falai között rendszeres időközönként előadásokat tartottak, melyre hazánk távoli részéről is hívtak előadókat. A rendezvényeknek kettős oka is volt. Egyrészt fel akarták hívni a messze élő kiválóságok figyelmét, s rokonszenvüket bekapcsolni az intézmény fejlődésébe, másrészt a helyi ismert előadók mellett bemutatni más vidékek szónokainak, tudósainak legjavát. Többek között így tartott itt előadást Ecsedy Andor budapesti lelkész, Szűcs Ernő budapesti természettudós, Dr. Révész Imre, "Debrecen ékesbeszédű papja". Az egyházi témák mel-

lett Dr. Ecsedy István egyetemi magántanár a Hortobágyról, Dr. Szabó Márton főgimnáziumi tanár "A forradalmak lélektanáról", Dr. Bessenyei Lajos tanárképző professzor Debrecenből a homéroszi nőkről, Dr. Veress István debreceni tanítóképző intézeti igazgató Svájc és hazánk történelmi kapcsolatairól szólt. Az előadásokon az intézmény tanulói mellett a szülők és pedagógusok is résztvettek. 225

Nevelési gondokat jelentett a tanulók egymás közötti viselkedése. "Egy-egy rangosabb szülő gyermeke csodálatos arroganciával tudja felülről nézni jámbor kis társait, ... ősi nyomorúság jele, társadalmi fekélyek továbbterjedése." 226 Keményen fellépnek a terjedőben lévő "szépségverseny" járványa ellen. A két leánypolgári közötti különbséget az utóbbinál is lehet érzékeltetni. Az egyébként puritán nevelési elveket valló Községi Polgári Leányiskola 1930. évi ünnepségi beszámolóban még az is helyt kapott, hogy az egyik évben a Miss Nyíregyháza, Jánossy Maci is a polgári iskola egyik növendéke volt.

A polgári iskolák igyekeztek távol tartani tanulóikat a mindennapi politikai élettől, ami természetesen nem sikerült, mivel nem függetleníthették magukat a társadalmi hatásoktól. Értékelendő viszont a tapasztalt igyekezet. A 4286-1933. sz. püspöki leirat így rendelke-

zett: "... a tanító és nevelő személyzet pedig szigorúan ellenőrizze, hogy nem jut-e vallás, nemzet, társadalom-ellenes áramlat a növendékekhez, nem látogatnak-e olyan összejöveteleket, ahol világnézetük alakulásában kedvezőtlenül befolyásolódhatnak." ²²⁷ Jellemző az iskolák demokratikus szellemére, hogy a dühöngő fasizmus időszakában sem utasította vissza egyik iskola sem az izraelita vallású tanulók jelentkezését.

Igen kedvezően fogadták az osztályönöki órák bevezetését. Ez jó alkalmat nyújtott a tanár és a növendék közeledésére, a kölcsönös megismerésre. Fő céljuk volt a "harmonikus leánylélek" kialakítása, de szerveztek légtalmi foglalkozásokat, megemlékeztek rendkívüli eseményekről, művészeti nagyjainkról, a finnugor testvériségről, az Országzászló jelentőségéről, stb. ²²⁸

A tanítási órán kívüli tevékenység - mozgalmi munka

Az iskolában folyó nevelő-oktató tevékenységhez szervesen kapcsolódtak a tanítási órákon kívüli tevékenységek változatos formái, melyek közül több hagyományossá nőtt ki magát, túlélte a polgári iskolák létezését. Az egyesületi tevékenységi rendszer több vonatkozásban hasonlított a Németországban szervezett ifjúsági

egyesületek tevékenységéhez. A tanulók becsületszóval fogadták a helyes magatartás és viselkedés, a kártékony élvezetektől való tartózkodás szabályainak megtartását. E tevékenységek fontos szerepet töltöttek be a jellem, az akaraterő, a becsületesség fejlesztésében. Első kezdeményezésként 1909 szeptemberében alakult meg az Ifjúsági Egyesület, más néven Önképzőkör.

Az önképzőkörök eredete a magyar iskolákban, mai értelemben véve középfokú oktatásban legalább a XVIII. század végéig világosan nyomon követhető. Általában olyan órán kívüli tevékenység, foglalkozás, amelynek kereteiben, kisebb-nagyobb önkormányzattal tudományos vagy művészeti kérdéseket beszélnek meg, ilyen tárgyú dolgozatokat mutatnak be és bírálják, esetleg szépirodalmi alkotásokkal jelentkezik a tagok, szavalatot adnak elő. Az önképzőkörök jelentős szerepet kaptak az iskolai ünnepélyek megszervezésében. Nyilvánvaló, hogy egy polgári iskolában a legfelsőbb osztályok vettek részt, és nem annyira a tudományos kérdések vannak műsoron, hanem inkább önálló alkotások, szavalatok, ügyességi beszéd-kísérletek. S bármennyire is elképzelhető, hogy ezek az "alkotások" nemegyszer utánérzések, esetleg összeszedett gondolatok egybeszerkesztése, mindenképpen az önkifejezés,

a szereplés, az alkotás első kísérletének igen alkalmas színhelye az önképzőkör. 229

Az elmúlt évszázad kiválóbb jellemei szinte kivétel nélkül az önképzőkörökben fejtettek ki először érdeklődésüknek megfelelő tevékenységet. Az üléseken minden szereplést minősítettek, olykor zajos vita alapján elvetettek. A sima dícséret kiemelkedőbb formája volt a jegyzőkönyvi dícséret. Az igen szép önálló alkotást az önképzőkör könyvébe is bemásolhatta a szerző.

Az önképzőkör tanácselnöki tisztét a háborús évek kivételével Tamáska Endre töltötte be. A tanulóifjúság saját köréből, a demokratizmus elveinek betartásával főjegyzőt, jegyzőt, titkárt és pénztárost választott. Tanévenként meghatározott számú összejövetelt tartottak, ahol alkalmat adtak tagjaiknak szavalatok, s zenedarabok, kézimunkák bemutatására, írásbeli dolgozatok ismertetésére, felolvasására. Az egyesület fokozatosan fejlődött, egyre inkább kibontakozott a sokirányú önképzés lehetősége. 230

Az Önképzőkör alapszabályát 1911. november 25-én kelt 4018 sz. határozatával a Szabolcs vármegye királyi tanfelügyelője hagyta jóvá. Az alapszabály meghatározta az egyesület célját, mely szerint alkalmat akarnak nyújtani, hogy tagjaik szavalásban, felolvasásban, vitatko-

zásban, fogalmazásban gyakorolják magukat, összejöveteleken bemutathassák egymásnak otthon készített rajzaikat, festményeiket, kézügyességi munkájukat. Az egyesületbe a harmadik és negyedik osztályba járó tanulók léphettek be, akik havonta 10 fillér tagsági díjat fizettek, mely összeget ifjúsági lapok rendelésére, pályadíjak kitűzésére fordítottak. Szabályozták a tisztségviselők választási módját, ezek feladatait. Alakuló ülésen csak a negyedik osztályba járó tanulók közül választhattak elnököt és jegyzőt, míg az aljegyző, a pénztárosi tisztséget a harmadikos tanulókból választották. A választott tisztség jogköre az évváróval automatikusan megszűnt. Tanulókból álló választmány ügyelt a tisztségviselők tevékenységének színvonalára, s svéleményüket évvárón a közgyűlés elé terjesztették. A foglalkozásokról hiányzó, vagy fegyelmezetlen tanulók büntetéspénzt fizettek.

Az első két év kedvező tapasztalata vezetett el az alapszabályzat kidolgozásához. Tevékenységüket az 1911-12-es tanév évkönyvében így értékelik: "Működésük nem az önképzőkörök hibájául felrótt alkotmányosdi játszásában merül ki, nem is laposodik száraz, egyhangú versmondó és felolvasó délutánokká, hanem tagjainak az önállóságra nevelés mellett igazán szórakoztató helye lett." ²³¹ Mindezt bizonyította, hogy az előző évek büntetéspénz fi-

zetését megszüntették és helyette a kitiltás büntetését alkalmazták, ami eseményszámba ment.

Az alsóbb osztályok tanulóinak megnyilvánuló érdeklődését a pártoló tagság lehetőségével elégítették ki, mely a későbbiekben hagyománnyá vált.

Az Ifjúsági Egyesület a 94196-1923. VKM rendelet alapján az 1923-24-es tanévben megváltoztatta alapszabályzatát és felvette a "Bethlen Gábor Önképzőkör" nevet.²³² A tagok között egy titkár, két jegyző és egy pénztáros alkotja a tiszti kart. Az 1924-25-ös tanévben már 180 taggal rendelkezett. Tevékenységük továbbra is a hagyományokon alapul, elsősorban az önképzés lehetőségét biztosítva. Munkájukról az 1927-28-as tanév évkönyvébe a következőket írják: "Jóleső érzés az, hogy a tagoknak az önképzőkörben való megjelenését és szereplését nem az alapszabályszerű kötelesség, hanem igazi szellemi szükséglet irányítja."

A leányiskolák önképzőköri tevékenysége, szervezeti felépítése alapjaiban megegyezik a fiúiskolában tapasztaltakkal. A Községi Polgári Leányiskola Önképzőkörre a polgári iskolává válás esztendejével azonos. Az önképzőkört 13 évig Dr. Vietórisz József vezette, majd a világháború végén leánya, Vietórisz Aranka, később férje nevén Vajda Emilné vette át az önképzőkörök vezetését.

Felvették a Bessenyei György nevét és emlékezetes ünnepélyeket, megemlékezéseket rendeztek.

A leányok által feldolgozott témákból megállapítható, hogy a hazafias, honleányi nevelés középpontban állt, több dolgozatban foglalkoztak a szabadságharccal, Petőfi költészetével. Néhány pályamunkában tudományos hangú értekezést olvashatunk az erdő hasznáról, a víz jelentőségéről. Elég jelentős azon elbeszélések száma, amelyben a romantikus halálhangulat, a temető, a rossz álom uralkodik. Legérdekesebbek az útleírások, itt érezhető legjobban az egyéniség felszabadultsága. 233

A Leánykálvineum Polgári Iskolájában az első évben alakították meg az önképzőkört, Dr. Koppányi Mária tanárnök vezetésével. A tagok kezdetben a négy polgári iskolai osztályból kerültek ki, később bekapcsolódtak a munkába a továbbképző tanfolyam és más iskolában tanuló internátusi diákok is. Így vált lehetővé, hogy a kezdetben bemutatott szavalatokon, mesejeleneteken túl később önálló előadásokat is tartottak, pl.: 1928. május 25-én Madách: Az ember tragédiája, majd Moliére: Tudós nők című darabját mutatták be. Tevékenységük sokrétű volt, ezt igazolják a ritmikus táncok, a népi jellegű táncos elemeket tartalmazó jelentek. Az önképzőkör feladatának tekintette a hazafias érzések terjesztését és az irodalmi is-

meretek bővítését. Az 1937-38-as tanévben átszervezték az önképzőkört, osztályfőnökök vezetésével osztálykörökre tagolták arra gondolva, hogy kisebb csoportban a tanulók többször szóhoz jutnak. "Ilyen formában való működésük elősegítette a növendékek tanulmányainak kiszélesítését. Azokkal a dolgokkal foglalkozhattak, amelyek érdeklődési körükbe esnek, tanulmányaikban vágnak." ²³⁴

Az iskolák önképzőköreinek tartalmi munkája változó színvonal ellenére is jelentősnek ítéelhető. Nagyszerű lehetőséget biztosított a szabadidő célszerű eltöltésére, kialakította a tanulóknál az önművelődés, önképzés igényét. Sokirányú lehetőséget biztosított a tehetségek kibontakoztatásához és az itt szerzett élmények a későbbiekben meghatározóvá válhattak. Igen jó példa erre Váci Mihálynak - a fiúiskola volt tanulójának - irodalmi tevékenysége, aki az első indíttatást a polgári iskolában kapta. Az egyesület szabályzata lehetőséget adott a közéletiségre nevelés, a tanulók iskolai keretek között készülhettek fel a gyakorlati életre. A résztvevő tanulók nagy számából adódóan is meghatározója volt az iskola közösség mindenkori fejlettségi szintjének. A közösen végzett munka sikere, az iskolai hagyományok ápolása, a kölcsönös felelősség és függés helyes viszonyának kialakítása, a tanulói önirányí-

tás, önkormányzóképeség fejlesztéséhez adott nagyszemélyű lehetőséget. Mindez jól megnyilvánult az együvértartozás érzésében, az iskolai közösség fegyelmében.

Az 1920-21-es tanévben alakult meg az iskolában a cserkészcsapat. Szervezője Lénárt János felsőkereskedelmi iskolai tanár volt, akit az intézmény tanári karra nemzeti és pedagógiai szempontból támogatásáról biztosított. Az iskola nevelőtestületéből az 1922-23-es tanévben Tamáska Endre vette át a vezetést. A csapat hivatalos igazolása az 1922-23-as tanévben történt meg "189. számú Bethlen Gábor" név alatt. E tanévhez fűződnek az első táborozások. 13 tanuló Gesztely községben két hetes táborban vett részt, 5 taggal képviseltették magukat a Vérmezőn, a 10 éves Cserkész jubileumon. A csapatot Faragó Béla országos főtitkár is meglátogatta. A változatosnak és hangulatosnak ígérkező cserkészmozgalom az első két év s viszonylagos lendülete után megtorpant.²³⁵ Taglétszámuk 1925-ig 18-25 fő között mozgott, ami az iskolai létszámhoz viszonyítva igen kevés, s ennek zömében anyagi okai voltak. A gazdasági stabilizáció hatására növekszik a létszám, az 1925-26-os tanév 54 tanulója két rajban nyer beosztást. Kísérletképpen bevezették a kiscserkész alakulatot - farkaskölykök alakulata - mivel úgy vélték, hogy a felsőbb osztá-

lyokat nélkülöző iskolában maradandó cserkészmunkát e nélkül nehéz elérni. A csapat munkájába Triefbrunner Ernő cserkésztsiszt, az iskola nevelője is bekapcsolódott. E tanévhez fűződik a második nyári tábor, melyet Szamosújlak határában tartottak.

A következő években folyamatosan csökken a létszám, 1929-ben már csak 19 főből áll a csapat. 1926-ban még részt vettek a cserkészmozgalom "Nemzeti Nagytáborában", de a jubileumi alkalomból külön iskolai ünnepséget nem rendeztek. A nevelőtestület hozzáállására is jellemző ennek indoklása: "A tanári kar állást foglalt az utóbbi időben nagyon is gyakori ünnepélyek ellen." ²³⁶ A mozgalom visszaesését a következőkkel magyarázták: "A létszám csökkenését az alsó osztályok létszámának megcsappanása idézte elő, de nagyban hozzájárult a szülők nehéz anyagi helyzete, mert hiszen a felszerelés beszerzése pénzbeli áldozatot kíván." ²³⁷

A cserészmozgalom a polgári fiúiskolában nem töltötte be azt a szerepet, melyet az országos szervezők elvártak tőle. Az iskolában soha nem volt széles tömegbázisa. Okai összetettek. Kétségtelen, hogy a négy éves polgári iskolai képzés időtartama csak alapkiképzések elvégzésére volt elegendő és hiányzott a nagyobb távlat. A fő nehézséget azonban a szülők szegénysége je-

lentette, akik nem tudták megvásárolni a szükséges ruházatot, nem tudták biztosítani a nyári táborozások anyagi feltételeit. Érdekes volt az iskola nevelőtestületének hozzáállása is. Már magát a szervezést is iskolán kívüli pedagógus indította be és az ünnepségeket, ha lehetett rendszeresen elhagyták. Az iskola tanulók többségének így fogalma sem volt arról, hogy mi a cserkészmozgalom lényege, bár a cserkészcsapat az iskolai ünnepségeken rendszeresen felsorakozott.

A kialakult iskolai szellemhez, az iskola és környezetének szociális összetételéhez így a tartalmi munkához is lényegesen közelebb állt az 1922 novemberében megalakult Vöröskereszt Ifjúsági Egylet tevékenysége. Az egyesület célja a munka megkedveltetése mellett a közegészségügy ápolása és a jótékonyág gyakorlása volt. Ez utóbbira bőven volt lehetőségük. Az 1923-24-es tanévben megszervezték a közegészségügyi szolgálatot. A munkadélutánok és a tanévi kiállítások jövedelmét szegénysorsú tanulók megsegítésére fordították. Karácsonykor 50 szegénytanulót vendégeltek meg 36.000 K értékben. A csoport tanárelnöki tisztjét Luka Jenő és Szalay Pál töltötte be. A jótékonyág gyakorlása gazdasági helyzet miatt egyre nehezebbé válik. Az egylet által vezetett munka sikereit és erőfeszítéseit igazolja, hogy az

1926-27-es tanévben az ifjúsági vöröskereszt országos szintű "Elismerő oklevél" dícséretben, vezetőjük Szalay Pál ezüst érem kitüntetésben részesült. A következő, 1928-as év is gazdag volt elismerésekben. A királyi tanfelügyelőség a 439-1928. számú leiratban értesítette az intézményt, hogy Tamáska Endre igazgató érdemei elismerésül "ezüst emlékérmé" kitüntetésben, a községi polgári fiúiskola csoportja dícsérő elismerésben részesült.²³⁸ (15. számú melléklet) Ugyanakkor Nagyváthy Ferenc tanárnak a "Nagyméltóságú VK Miniszter Úr odaadó munkásságáért a legfelsőbb elismerését nyilvánította."

A vöröskeresztes csoport a sajátos helyi gondokra is reagált. Megszervezték, hogy télen a bejáró tanulókat forró teával várják. Érdekességgé érdemes az e célból rendezett gyűjtés összegzését megemlíteni. Az iskola tanulói: 50.925 kg cukrot, 4,08 kg teát, 0,9 kg citromsót, 30 db citromot gyűjtöttek önkéntes felajánlással. A tea készítésénél minden nap a napos tanár felügyelete mellett két vöröskeresztes tanuló segédkezett az iskolaszolgának.²³⁹

A nagy lendülettel beinduló értelmes és humánus célokat szolgáló vöröskeresztes tevékenység a harmincas évek után visszaesett. Nem birkózott meg a nap mint nap látható, érzékelhető szegénység nyomasztó gondjával,

hisz nem oldhattak meg országos problémákat. A közös akciók azonban elősegítették a társadalmi tagozódás tisztában látását, erősítették az együvértartozás érzését.

A leányiskolák vöröskeresztes tevékenysége fő vonásaiban (segélyezés, gyűjtőmunka, stb.) megegyezett a fiú polgári iskoláéval. A leányiskoláknál speciális vonás, hogy az Ifjúsági Vöröskereszt egyik fontos szintére az anyai hivatásra való felkészítésnek. Nevelési feladatuk volt az anya- és csecsemővédelem megszervezése. Az egyesület tagjai babakelengyét készítették a Stafánia Egylet számára.

Időben legkésőbb a VKM 25754-1924. számú rendelete alapján 1924. november 14-én alakult meg az egyik legnépszerűbb, jelentős iskolai hagyományokat kialakító egyesület az "Ifjúsági Sportkör". Már ez évben jégpályát készítettek az iskola udvarán, ahol tanítási órákat is tartottak. A sportkör tagjai díjtalanul használhatták a pályát. Az 1925-26-os tanévben már szervezettebbé válik a sportkör tevékenysége. A munkában 94 rendes és 36 partoló tag vesz részt, az egyesület tanárelnöki tisztét Dobránszky Sándor töltötte be. Szakosztályok szerveződtek, melyek elősegítették a célirányosabb tevékenységet.²⁴⁰ A szakosztályi létszámok jól mutatják a különböző sportágak népszerűségét, melyet a következők voltak: atlétika 18 fő, birkózás 8 fő, jég sport 24 fő, já-

ték 8 fő, torna 7 fő, turista 28 fő, labdarúgás 30 fő. Elért eredményeik is figyelemre méltóak.

A sportkör népszerűségét igazolja, hogy fennállásának harmadik tanévében már 192 rendes és 113 pártoló taggal tevékenykedik. A tanulók hetenként egy-egy délután gyakorlhattak - eléggé mostoha körülmények között - mivel az intézmény tornateremmel nem rendelkezett. Közös munkával az intézmény udvarát tették alkalmassá sportolásra, ugrópályát, labdajátékokra alkalmas pályát létesítettek. Legnépszerűbb és legeredményesebb sportág a labdarúgás és az atlétika volt. Az 1927-es, 1928-as tanévben a sportkör tiszteletbeli elnökévé Tamáska Endre igazgatót választják meg, a sportkör vezető tanára Triefbrunner Ernő lett. A tagságot négy korosztályba rangsorolták a következő megosztás szerint: I. korosztály (10-12 éves) 15 fő, II. korosztály (12-14 éves) 106 fő, III. korosztály (14-16 éves) 43 fő, IV. korosztály (16 éven felül) 4 fő. A taglétszám megegyezett az iskola tanulóinak létszámával. A szakosztályok száma a céllövő szakosztály beindításával tovább bővül. Munkájukhoz segítséget nyújtott a NYTVE egyesülete, akinek tornacsarnokában 1932-től hetenként 8 órában gyakorlhattak a tanulók. Rendszeressé váltak a tanév végi tornaünnepélyek, a házi bemutató versenyek, melyekkel a

szülők körében is népszerűbbé tették a sportot. 1935-től a legnépszerűbb, egyben a legsikeresebb sportág a labdarúgás lett. Az iskola csapata több alkalommal veretlenül nyerte a körzeti bajnokságot, pedig ellenfelei közé tartoztak a jóhírű és nagyobb tanulólétszámmal rendelkező gimnáziumok is.

A sportkör a mostoha feltételbeli körülmények ellenére is kezdettől fogva a tanulók közkedvelt egyesületévé vált. Tevékenységüket önállóság jellemezte, a tanulók tagdíjából adódó bevételek az anyagi függetlenséget is biztosították. Az évenkénti pénzmaradványt minden esetben átvihették a következő évekre, s mivel kiadásai minimálisak voltak, komoly pénzfedezet állt rendelkezésükre. Gazdálkodásukról pontos nyilvántartást vezettek és az elszámolást minden évben nyilvánosan megjelentették az évkönyvekben. Az itt végzett munkát elsősorban a sokoldalú képzés, a testi harmóniára való törekvés jellemezte. Igazolja ezt az is, hogy évente nyilvántartottak többek között úszni tudó tanulókat is, bár úszó szakosztállyal nem rendelkeztek. Az egyesület lehetőséget biztosított arra, hogy a tehetséges tanulók a jobb feltételek között lévő társadalmi egyesületekben fejleszthessék képességeiket.

A sportegyesület tevékenysége jelentősen hozzájárult az iskola tanulóinak együvértartozás érzésének erősítéséhez. A szerény anyagi körülmények között élő vagy anyagi problémákkal rendelkező tanulóknak rendkívüli élményeket, kiemelkedési lehetőséget jelentett a sport területén elért siker. A büszkeség érzése töltötte el őket, amikor pl.: 5:1-re megverték a királyi katolikus gimnázium csapatát, megmutathatták, hogy a társadalmilag megfelelően nem becsült intézmény esetenként lenézett tanulói is képesek nagyot alkotni.

Az iskolák kapcsolatrendszere, helyük az iskolarendszerű egészében

A községi polgári iskolák (leány és fiú) azonos módon illeszkedtek be a városi, illetve országos szervezetbe, különbség legfeljebb az iskolaszék személyi összetételében adódott. Működésükről, beilleszkedésükről megfelelő képet alkothatunk, ha nyomon követjük a fiúiskola kapcsolatrendszerét.

A polgári fiúiskola tartalmi munkáját egy jól kiépített iskolai hálózat részeként végezte. 1931. július 1-ig helyileg községi iskolaszék felügyelete alatt volt az intézmény. Az elnöki teendőket 1907-1919 között Me-

gyeri Géza ny. kúriai bíró, 1919-1931 között Énekes János pápai prelátus, prépost-kanonok gyakorolta. Az intézmény állami felügyelete a vármegyei királyi tanfelügyelőség hatáskörébe tartozott, ahol 1919-ig Dr. Wilt György, majd 1921-ig Benkő András tevékenykedett királyi tanfelügyelőként. Az 1927. évi XII. tc. végrehajtásaként 1931. július 1. után a Szegedi Kerület Polgári Iskoláinak Királyi Főigazgatóságához kapcsolták az iskolát, ²⁴¹ majd 1935. július 1-től az újjászervezett debreceni tankerületi főigazgatóság felügyelete alá került az intézmény. Az 1940-41-es tanév során újabb változás következett be, mivel a Szatmárnémeti tankerület látta el a felügyeletet.

A nevelő-oktató munkához kapcsolódó tartalmi kérdésekben a királyi tanfelügyelő, később a tankerületi főigazgatóság döntött, míg a gazdasági kérdések az iskolaszéken keresztül a városi képviselőtestülethez tartoztak. Az iskolavezetés önálló döntési tevékenysége ezért igen minimális volt, a felügyelőség következetesen ragaszkodott a jogköréhez, figyelmük a legapróbb helyi részletekre is kiterjedt. Az igazgatóság munkáját jelentősen megnehezítette, hogy a jelentések sokaságát kellett felterjeszteniük. A szegedi tankerületi főigazgatóság pl.: 893-1932. sz. alatt körlevelet adott ki a

jegyzőkönyvek szerkesztésének újabb szabályozása tárgyában. ²⁴² Októberben jelenteni kellett: a 2777-1931. sz. körrendelet állandó tárgysorozatát. Módszeres kérdések megbeszélését a Rendtartási Szabályzat 161. paragrafusa alapján. Jelentést adtak az ifjúsági sportkör megalakulásáról, a kirándulások tervezetéről, az elmaradt rendes tanulók esetleges javítóvizsgálatainak jegyzőkönyvéről, az ifjúsági és tanári könyvtár részeire megveendő könyvek jegyzékéről (a könyv címe, szerzője, ára, ú engedély száma), a szemvizsgálatról, stb. A jelentések sokasága így szükségessé tette, hogy 1928-ban a polgári iskolai határidős naplót bocsássanak ki, mely részletesen tartalmazta a jelentés tárgyát, határidejét, E határidős naplót egyre bővülő formában évenként megjelentették. ²⁴³

Az adminisztrációra jellemző - ugyanakkor pedagógiai igényességet is tükröz - a 688-1923. sz. alatti tanmenet jóváhagyása, melyet az Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola megbízott tanára részletes véleménnyel küldött meg az iskolának. A tárgyi feltételek problémái miatt (tanteremhiány) mindenkor igen nagy gondot jelentett az iskolai órarend összeállítása. Természetesen ezt is felterjesztették a felügyeleti szerveknek. Az 1926-27-es tanév órarendjét csak kivételesen hagyta jóvá a kirá-

lyi tanfelügyelő. (16. számú melléklet) ²⁴⁴ Hasonlóan cselekedett a királyi főigazgató is az 1931-32-es tanév órarendjének az elbírálásakor. (17. számú melléklet) Az iskola felterjesztésében szerepeltek a helyi gondok, (18. számú melléklet) az elmarasztaló vélemény, ennek ellenére indokolt volt, mivel messzemenően képviselte az egészségügyi és pedagógiai kívánalmakat. (19. számú melléklet) Kezdetben évente engedélyeztették az iskola által használt tankönyveket, később a 177-1932. sz. főigazgatói rendelet szerint csak öt évenként változtathattak tankönyvet. ²⁴⁵ A túlságos beszabályozottságot igazolja a királyi főigazgató 1934. októberi levele, (20. számú melléklet) melyben a gyakorlókert költségvetésének jóváhagyásáról, illetve a vetésforgó megfelelő beállításáról, intézkedik. Hasonló formalitást tükröz az a választ, melyben az iskola által beküldött eredménytáblázatra reagáltak (21. számú melléklet).

A minimális iskola önállóság következtében az ügyintézés ezét igen nehézkes volt. Sok problémát jelentett a magántanulók vizsgáztatásának vagy a javítóvizsgáknak az engedélyezése. Az engedélyeket itt is a felügyeleti szerv adta ki. (22. számú melléklet) A pótvizsgázni szándékozó tanulók írásban kérték az engedélyt, mellőkelve az iskolai bizonyítványt. (23. sz. és 24.

számú melléklet) A tandíjmentesség ügyében az iskolaszékhez fordulhattak, szintén mellékeltek a hatósági szegénységi bizonyítványt. (25. és 26. számú melléklet) Ez utóbbiak száma különösen a gazdasági válság éveiben nagyarányú volt. Olyan magántanulók is kértek tandíjmentességet, akiknek foglalkozása ezt nem feltételezte. A magánvizsgálatok színvonalára utal az 1943-as évről fennmaradt írásbeli dolgozat (27. számú melléklet).

A gazdasági kérdésekben az iskolaszék felterjesztése alapján a városi képviselőtestület döntött. Minden évben meghatározták az iskola költségvetését. A gazdasági ügyintézkedést is bürokratizmus jellemezte. Példa erre az 1923-24-es tanév tüzelőellátásának kérdése. Az iskola 1923 őszén hivatalosan megkapta a tüzelőfa kiutalást, melyet kiváltottak, de a fa minősége nem felelt meg. Pótkiutalási engedélyezési kérelmüket a vármegyehez való fellebbezési lehetőséggel elutasította a városi képviselőtestülete. Az iskola természetesen fellebbezést "támogatásával" visszaküldte a városi képviselőtestületnek, akik 1924 májusában ismét tárgyalták az ügyet. A véghatározatban a hiányzó fát az iskolaszolga kapta meg, mivel a "fűtési idény már befejeződött, az iskola tantermi részére már tüzelőanyag nem szükséges."

Az iskola és a város vezetősége között egyébként korrekt munkakapcsolat állt fenn. Az iskola közéleti tevékenysége széleskörű volt. A pedagógusok széleskörű közművelődési és jótékonyági tevékenysége mellett az intézmény több szállal kapcsolódott a város életéhez. Helyt adott az intézmény a városi munkás dalkörnek (28. számú melléklet). Az iskola ünnepélyes rendezvényein a város vezetősége mindig képviseltette magát, folyamatosan figyelemmel kísérték a nevelő-oktató munka eredményeit, az iskola egyéb tevékenységét és nem fukarkodtak az elismeréssel sem.

A polgári fiúiskola több szállal kapcsolódott az országos polgári iskolai hálózathoz. Gyakoriak voltak a továbbképzések, tapasztalatcserék. Az iskolai kirándulások szervezésekor kölcsönösen segítették egymást, lehetőséget biztosítottak a tanulóifjúság barátkozására. A polgári iskolák érdekévédelméért messzemenően összefogtak. Jól példázza ezt többek között a polgári iskolai törvény elleni támadás kivédésére kezdeményezett budapesti felhívás. (29. számú melléklet).

A Leánykálvineum a Református Egyetemes Konvent tiszántúli, debreceni tankerülethez tartozott. Az intézmény pedagógiai tevékenységének fejlesztésében, gazdagításában jelentős szerepet töltöttek be. Dr. Ravaszi

László és Dr. Baltazár Edzső püspök, illetve Dr. Kiss Ferenc kálvineumi elnök. A nevelő-oktató munka állami felügyeletét a községi polgári iskolákhoz hasonlóan végezték.

A Nyíregyházi Községi Jókai Mór Polgári Fiúiskola 41 éves fennállása alatt megközelítőleg 16.000, a Községi Polgári Leányiskola 18.000, a Leánykálvineum 5300 tanulónak adott otthont. Az életre való felkészülés tanulmányi munkáját a reális világszemlélet kialakításával ötvözte és irányt mutatott a helyes cselekvés eszmei állásfoglalása felé. A szegények "Jókai Egyetemeként" így adott indíttatást Szamuely Istvánnak, Berky Nándornak, Váci Mihálynak. Az iskolavolt tanítványai közül a felszabadulás után Benkei András belügyminiszterként, Orosz Ferenc az MSZMP Megyei Bizottságának első titkáráként, Murczkó Károly az MSZMP Városi Bizottságának első titkáráként tevékenykedett hosszú éveken át. Több volt tanítvány kiemelkedőt alkotott a tudomány és művészet, az ipari és mezőgazdasági munka területén. A tanítványok közül egyre több a nyugdíjban lévők száma, sokan külföldre szakadtak, sokan meghaltak a háborúban. Az együtt töltött iskolásévek emléke, az osztálytalálkozók felelevenedik. (30. számú melléklet) Többben levélben érdeklődnek, segítséget kérve volt osztálytársak felkutatásához. A régi barát-

ság, a nosztalgia egyénenként is visszahozza iskolájukba a "nyugdíjas tanítványokat". Emlékeznek. Volt, aki hosszú évtizedek után a felhőkarcolók közül érkezett, a polgári iskolán kívül emlékezetében nagyobb épület mégsem létezett. Most idős emberként döbben rá, hogy milyen kicsi is ez az iskola. A polgári iskolák 80 éves fennállásuk alatt valóban maradandót alkottak, s emléküket, eredményeiket nem szabad az emberi emlékezet felejtésére bízni.

ZUSAMMENFASSUNG

Mit der Entwicklung der bürgerlichen Gesellschaft beschleunigte sich die innere Gliederung der führenden Klasse, und das wirkte sich auch auf die ganze Organisation des öffentlichen Unterrichtswesens aus. Den Ansprüchen des auch zahlenmässig anwachsenden Kleinbürgertums vermochte die Volksschule nicht mehr zu entsprechen, die Mittelschule aber, die Vorbereitung auf höhere Studien zum Ziel hatte und auch Latein als Fremdsprache unterrichtete, überstieg diese. Es bildete sich der Anspruch nach einem Schultyp heraus, der sozusagen eine Mittelstellung zwischen den beiden einnehmend selbständig und selbst bezweckt eine praktisch betonte Ausbildung in erster Linie für die unteren Schichten des Bürgertums vorsah. Auch auf die Erfahrungen entwickelter bürgerlicher Gesellschaften gestützt und nach ersten Versuchen und Anregungen am Ende des 18. Jahrhunderts wurde in Ungarn die Bürgerschule im Gesetzartikel 1868. XXXVIII kodifiziert. Sie sollte sich als Fortsetzung der 4 klassigen elementaren Volksschule für die Jungen mit 6, für die Mädchen mit 4 Jahrgängen aufbauen. Nach der Gesetzgebung wurde eine Schule nach der anderen geöffnet, in Ermangelung eines Qualifikationsrechtes für die genehmigte VI. Klasse verbreitete sich die Variation der 4 klassigen Bürgerschule.

Die Entwicklung der Stadt Nyíregyháza im 19. Jahrhundert vollzog sich ohne Beispiel unter den anderen Städten der Zeit. Das Anwachsende Bürgertum der Stadt trat im Interesse der Realisierung von Bürgerschulen immer energischer auf. So entschloss man sich im Jahre 1880 zur Gründung der sog. "hohen Mädchenschule", die im Schuljahr 1894-95 als bürgerliche Mädchenschule ihre Aufgaben weitererfüllte. Die Institution nahm 1933 den Namen von Graf Apponyi Albert auf, nach der Befreiung wurde sie nach der revolutionären Pädagogin Berzeviczy Gizella benannt. Die bürgerliche Jungenschule wurde 1906 ins Leben gerufen, trug ab 1925 den Namen des Schriftstellers Jókai Mór. Sie war eine Zeitlang die einzige bürgerliche Schulinstitution für Jungen im Komitat, die sich durch ihre pädagogische Tätigkeit im ganzen Land einen Namen schuf. Nach den Schuleinrichtungen auf Gemeindeebene öffnete 1926 die Bürgerschule des Mädchen-Kalvineums ihre Pforten. Alle drei Einrichtungen hatten eine bestimmende Rolle in der öffentlichen Erziehung der Stadt Nyíregyháza inne. Während ihres Bestehens waren sie die Ausbildungstätten von nahezu 40 000 Schülern. Ein Teil des älteren Jahrgangs der Intellektuellen der Stadt, des Komitates, ja sogar des Wissens bewusst und bekam hier die Impulse zum Weiterlernen.

Die Arbeit der Bürgerschulen von Nyíregyháza Schloss

sich direkt oder indirekt eng an die Tätigkeit des Bürgerschulnetzes des Landes an, in ihrer Funktion sind die Auswirkungen der gesellschaftlichen Veränderungen zu erkennen. Bereits einige Jahre nach ihrer Gründung hat man schon mit Klassenraumproblemen zu kämpfen, ein Umstand, der auch von den wachsenden gesellschaftlichen Bedürfnissen Zeugnis gibt. Die gut voranschreitende Entwicklung der personellen und sachgebundenen Bedingungen, die niveauvolle Erziehungs- und Unterrichtsarbeit erfuhr durch die Ereignisse des ersten Weltkrieges einen Abbruch, die erlittenen Kriegsschäden konnten auch in der späteren Zeit nicht völlig überwunden werden. Während der Zeit der Ungarischen Räterepublik stellte man unter den ersten im Lande den Religionsunterricht ein. Die Lehrkörper der Schulen sympathisierten mit den Ereignissen, Vajda Emil, Lehrer der bürgerlichen Jungenschule, war sogar als stellvertretender Vorsitzender des Stadtdirektoriums für die lokale Verwirklichung der Räte-macht aktiv tätig. Dieser Haltung konnte auch die Tatsache keinen Abbruch tun, dass die Räte-macht praktisch für die Abschaffung der Bürgerschulen eintrat.

Der Zeitabschnitt nach der Konterrevolution und deren Konsolidation wird von den Fachautoren als Blütezeit der Bürgerschulen betrachtet. Die Organisation der Schulen und

ihr Lehrplan stabilisierten sich, in diesen Zeitabschnitt fällt auch die Eröffnung der bürgerlichen Schule des Mädchen-Kalvineums. Die Popularität dieser Schulen wächst, die soziale Umschichtung ihrer Schüler beschleunigt sich, die Demokratisierung nimmt ihren Anfang. Im Hinblick auf die soziale Herkunft der Schüler ist eine wahrnehmbare Veränderung zu beobachten. Das Interesse der Mittelschicht wendet sich immer stärker den Mittelschulen zu, was zur Folge hat, dass die Bürgerschulen ihre Schüler in erster Linie aus den ärmeren Schichten des Kleinbürgertums, aus dem Stadtproletariat bzw. den Kindern der in der Stadtnähe arbeitenden Bauernschaft gewinnen. Trotz der bescheidenen materiellen Umstände ist die Erziehungs- und Unterrichtsarbeit, die sich in diesen Schulen entfaltet, von Rang. Die pädagogische Tätigkeit der Bürgerschulen, die hervorragend befähigten Lehrern zu verdanken ist, wird im ganzen Land berühmt. Von ähnlicher Bedeutung im Landesmaßstab sind die vom Mädchen-Kalvineum organisierten Weiterbildungskurse, die den Absolventen der Bürgerschule den Arbeitsantritt erleichterten. Alle drei Schulen machten sich unter den ersten an die praktische Verwirklichung von der Vorstellung einer Arbeitsschule, die von der Budapester Schule in der Mester Starasse und der Übungsschule in Szeged ausgehend angestrebt wurde. Die Erziehungsarbeit der Schulen war von vernünftigen Überlegungen bestimmt. Verbal scholl man sich zwar begeistert den nationalistischen Ideologien der damaligen politischen

Strömung an, in der praktischen Arbeit hielt man sich über im allgemeinen nicht daran. Von den Lehrkräften wurde die schlechte materielle Lage der Familien weitgehend gewürdigt. Der auf das praktische Leben gerichtete Unterrichtsprozess war von dem Bemühen um die Herausbildung einer realen Weltanschauung, begleitet, richtungsweisend für die ideologische Stellungnahme rechten Handelns.

Nach der Befreiung hatte die Einführung der 8 klassigen Grundschule 1948 die Aufhebung der Bürgerschulen zur Folge. Während der Zeit ihres Bestehens haben die Bürgerschulen viel Bleibendes geschaffen. Sie waren für die angstrebende Arbeiter- und Bauernjugend eine Möglichkeit, sich kulturell zu erheben, stellten aber infolge der Eigenheiten dieses Schultyps gleichzeitig auch ein Hindernis dar. Als "Apóonyi- bzw. Jókai-Universität" der Armen ermöglichten sie zahlreichen hervorragenden Persönlichkeiten des politischen Lebens unseres Vaterlandes und seiner näheren Umgebung einen Start, schufen Bleibendes auf dem Gebiet der Wissenschaft und Kunst. Gleichzeitig sind sie wichtige Stationen der Geschichte des ungarischen Schulwesens. Was ihre pädagogische, unterrichtsmethodische Kultur, ihre Erziehungsarbeit betrifft, so können sie noch heute in vieler Hinsicht als Beispiel für unsere Schulen dienen.

Jegyzet

1. Dr. Bajkó Mátyás - Dr. Vaskó László: Egyetemes és magyar neveléstörténet Kézirat Tankönyvkiadó Budapest 1975. 4. o.
2. Győri Vilmos: Visszapillantás apolgáriskola kialakulására Pozsony 1918. 4. o.
3. U. a. 6-7. o.
4. Dobos László: Az egykori polgári iskola szerepe iskolarendszerünkben Pedagógiai Szemle 1970. 12. évf. 1133. o.
5. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 16.o.
6. Dr. Bajkó Mátyás - Dr. Vaskó László: Egyetemes és magyar neveléstörténet Kézirat Tankönyvkiadó Budapest 1975.
7. Friml Aladár: Az 1777-es R. Euducationis
8. Dr. Bajkó Mátyás: Kollégiumi iskolakutúránk a felvilágosodás idején és a refomkorban Akadémiai Kiadó Budapest, 1976. 141. o.
9. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 12. o.

10. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története. Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 12. o.
11. Dr. Bajkó Mátyás: Kollégiumi Iskolakultúránk a felvilágosodás idején és a reformkorban Akadémia Kiadó Budapest, 1976. 21. o.
12. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 13. o.
13. Somogyi József: Hazánk közoktatásügye a II. világháborúig Budapest, 1942. 90. o.
14. A polgári iskolai tanárok évkönyve 1938-39. Szeged 54.
15. Dr. Bajkó Mátyás - Dr. Vaskó László: Egyetemes és magyar neveléstörténet Kézirat Tankönyvkiadó Budapest 1975. II. 119. o.
16. Dobos László: Az egykori polgári iskola szerepe iskolarendszerünkben Pedagógiai Szemle 1970. 12. évf. 1133. o.
17. Győri Vilmos: Visszapillantás a polgáriskola kialakulására Pozsony 1918. 11. o.
18. Nyíregyházi Községi Polgári Fiúiskola Évkönyve 1909-1910. 6. o. (Későbbiekben rövidítve: Ny.P.I.É.)
19. U. a. 1912-13. 14. o.

20. Dobos László: Az egykori polgáriskola szerepe iskolarendszerünkben Pedagógiai Szemle 1970. 12. évf. 1134. o.
21. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Magyarországon Kandidátusi értekezés tézisei Budapest, 1975. 8. o.
22. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 34. o.
23. Dobos László: Az egykori polgári iskola szerepe iskolarendszerünkben Pedagógiai Szemle 1970. 12. évf. 1138. o.
24. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Magyarországon Kandidátusi értekezés tézisei Budapest, 1975. 8. o.
25. Dr. Simon Gyula - Szarka József: A magyar népi demokrácia nevelésügyének története Tankönyvkiadó Budapest, 98-99. o.
26. Dr. Cservenyák László: Nyíregyháza örökváltsága Nyíregyházi Kiskönyvtár 1969. 3. sz. 75. o.
27. Hunek Emil: Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei Budapest, 1931. 117. o.
28. Margócsi József: Száz éve kezdte működését a nyíregyházi polgári leányiskola Pedagógiai Műhely 1980. június 3. o.

29. A Nyíregyházi Gróf Apponyi Albert Községi Polgári Leányiskola Értesítője 1929-30. 7. o.
(Későbbiekben rövidítve: Ny. G. A. A. K. L. É.)
30. Margócsi József: Száz éve kezdte meg működését a nyíregyházi polgári Leányiskola Pedagógiai Műhely 1980. június 73. o.
31. Hunek Emil: Nyíregyháza és Szabolcs vármegye községei Budapest 1931. 135. o.
32. Margócsi József: Száz éve kezdte meg működését a nyíregyházi polgári leányiskola Pedagógiai Műhely 1980. június 74. o.
33. U. a. 74. o.
34. Ny. G. A. A. K. L. P. É. 1913-14. 6. o.
36. Margócsi József: Száz éve kezdte meg működését a nyíregyházi polgári leányiskola Pedagógiai Műhely 1980. június 74. o.
37. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1929-30. 7. o.
38. U. a. 1929-30. 8. o.
39. Margócsi József: Száz éve kezdte meg működését a nyíregyházi polgári leányiskola Pedagógiai Műhely 1980. június 75. o.
40. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1929-30. 5. o.
41. U. a. 1915-16. 12. o.
42. Margócsi József: Száz éve kezdte meg működését a nyíregyházi községi polgári leányiskola Pedagógiai Műhely 1980. június 74. o.

43. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1929-30. 7. o.
44. U. a. 1895-96. 5. o.
45. U. a. 1913-14. 4. o.
46. U. a. 1913-14. 3. o.
47. A Nyíregyházi Leánykálvineum Polgári Iskolájának és továbbképző tanfolyamának és internátusának értesítője 1926-27. 14. o. (Későbbiekben rövidítve: Ny. L. K. P. I. É.)
48. U. a. 1926-27. 12. o.
49. U. a. 1926-27. 14. o.
50. Nyírvidék 1926. évf. június 26-i száma
51. A tiszántúli Református Egyházkerület jegyzőkönyvei az 1927. évről 473. o.
52. Ny. L. K. P. I. É. 1928-39. 15. o.
53. A tiszántúli Református Egyházkerület jegyzőkönyvei az 1927. évről 473. o.
54. Ny. L. K. P. I. É. 1928-39. 16. o.
55. U. a. 1938-39. 39. o.
56. Háger László: Szabolcs vármegye fejlődés és kortörténete 1939. 87. o.
57. Ny. L. K. P. I. É. 1941-42. 8. o.
58. U. a. 1941-42. 12. o.
59. U. a. 1936-37. 18. o.

60. Háger László: Szabolcs vármegye fejlődése és kortörténete I. rész Nyíregyháza megyei város 1929. 75. o.
61. Nyírvidék 1906. augusztus 12.
62. Nyírvidék 1906. szeptember 9.
63. Ny. P. I. É. 1907-08. 16. o.
64. Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár VIII. 64. Nyíregyházi Községi Polgári Fiúiskola iratai Kgy.: 216. ad. K. 10894/1907. (Későbbiekben rövidítve: Sz-Sz. M. L.)
65. Háger László: Szabolcs vármegye fejlődése és kortörténete I. rész Nyíregyháza megyei város 1929. 76. o.
66. U. a. 1929.
67. Sz-Sz. M. L. Vajda-féle perirat Jegyzőkönyv készült 1920. évi február 26 napján - Közigazgatási Bizottság iratai
68. Sz-Sz. M. L. VIII. 64., 46. Nyíregyházi Községi Polgári Fiúiskola iratai
69. U. a. VIII. 64, 46. Nyíregyházi Községi Polgári Fiúiskola iratai 30/1929. sz. jegyzőkönyv.
70. Ny. P. I. É. 1928-29. 2. o.
71. Sz.Sz. M. L. VIII. 64. Községi Polgári Fiúiskola iratai
72. Ny. P. I. É. 1912-13. 4. o.
73. U. a. 1911-12. 8. o.
74. U. a. 1914-15. 2. o.
75. U. a. 1913-14. 12. o.

76. U. a. 1915-16. 17. o.
77. U. a. 1915-16. 19. o.
78. U. a. 1916-17. 18. o.
79. Nyírvidék 1919. április 1.
80. Sz-Sz. M. L. Vajda-féle perirat. Közigazgatási Bizottság iratai Jegyzőkönyv Készült: 1920. évi február 26. napján.
81. U. a.
82. Sz-Sz. K. L. VIII. 64. Nyíregyházi Községi Polgári Fiőiskola iratai 90/1920.
83. Sz-Sz. M. L. Vajda-féle perirat Közigazgatási Bizottság iratai III/1921.
84. Ny. P. I. É. 1923-124. 5. o.
85. U. a. 1927-28. 4-5. o.
86. U. a. 1940-41. 7. o.
87. U. a. 1944-45. 11. o.
88. U. a. 1944-45. 13. old.
89. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. Szabolcs vármegye Közigazgatási Bizottságából 1359/1924. Kb., illetve Nyíregyháza város polgármestere K: 17753/1924.
90. Ny. P. I. É. 1908-09. 57. 1909-10. 77. o.
91. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1938-39. 40. o.
92. U. a. 1910-11. 28. o.
93. U. a. 1908-09. 44 o.
94. U. a. 1930-31. 7-11. o.

95. U. a. 1920-21. 2. o.
96. U. a. 1921-22. 2-3. o.
97. U. a. 1921-22. 4. o.
98. U. a. 1922-23. 23- o.
99. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. Községi Polgári Fiúiskola
iratai Kivonat a képviselőtestületi ülés jegyzőköny-
véből Kgy.: 731/1924.
100. Sz-Sz. M. L. VIII 64. Az iskola bővítése 112/1934.sz.
határozat
101. Ny. P. I. É. 1939-40. 3. o.
102. U. a. 1922-23. 2. o.
103. U. a. 1946-47. 8. o.
104. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. Községi Polgári Fiúiskola ira-
tai 99/1920. sz. Jegyzőkönyv iskolaszéki üléséről
105. Ny. P. I. É. 1934-35. 32. o.
106. U. a. 1908-09. 2-16. o.
107. U. a. 1909-10. 26. o.
108. Sz-Sz. M. L. Nyíregyháza községi Polgári Fiúiskola
Anyakönyve 1908-09., 1915-16., 1916-17. VIII. 57.a. 9.
109. Sz-Sz. M. L. Nyíregyháza Községi Polgári Leányiskola
Anyakönyve 1906-07. VIII. 57. o.
110. Ny. L. K. P. I. É. 1938-39. 37. o.
111. Ny. P. I. É. 1908-09. 3-16. o.
112. U. a. 1922-23. 31. o. 1923-24. 1946-47.

113. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest 1979. 24. o.
114. Ny. P. I. É. 1909-10. 24. o.
115. Sz-Sz. M. L. Nyíregyháza Községi Polgári Fiúiskola Anyakönyve 1915-16., 1916-17., 1917-18., 1918-19., 1919-20. VIII. 57. o.
116. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Magyarországon Kandidátusi értekezés tézisei Budapest, 1975. 9-10. o.
117. Sz-Sz. M. L. Nyíregyháza Községi Polgári Fiúiskola Anyakönyve 1931-32., 1935-36. VIII. 57. o.
118. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó 1979. 107. o.
119. Ny. P. I. É. 1946-47. 12. o.
120. Ny. B. K. P. I. É. 1937-38., 1938-39., 1939-40.
121. Sz-Sz. M. L. Nyíregyháza Községi Polgári Leányiskola Anyakönyve 1906-07., 1916-17. VIII. 57.
122. U. a. 1909-10. 85., 1911-12. 54-55. o.
123. U. a. 1909-10. 35. o.
124. U. a. 1913-14. 53. o.
125. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. Nyíregyháza Községi Polgári Fiúiskola iratai 24/1926.
126. Ny. P. I. É. 1927-28. 42., 1940-41. 9., 1942-43. 25.o.

- 127. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1914-15. 8. o.
- 128. U. a. 1925-26. 25. o.
- 129. U. a. 1940-41. 38., 1941-42. 31. o.
- 130. A tiszántúli Református Egyházkerület jegyzőkönyvei
1927. év 473.
- 131. Ny. L. K. P. I. É. 1929-30. 13. o.
- 132. A tiszántúli Református Egyházkerület jegyzőkönyvei
1929. év 473.
- 133. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest,
1979. 25-26. o.
- 134. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1914-15. 8. o.
- 135. Ny. P. I. É. 1908-09. 18. o.
- 136. U. a. 1909-10. 23. o.
- 137. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest,
1979. 30. o.
- 138. U. a. 36. o.
- 139. Ny. P. I. É. 1920-21. 4. o.
- 140. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest,
1979. 65. o.
- 141. Ny. P. I. É. 1923-24. 3. o.
- 142. U. a. 1927-28. 17. o.

- 143. U. a. 1926-27. 4. o.
- 144. U. a. 1926-27. 4. o.
- 145. U. a. 1926-27. 4. o.
- 146. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 66. o.
- 147. Ny. P. I. É. 1926-27. 5. o.
- 148. U. a. 1926-27. 5. o.
- 149. U. a. 1926-27. 6. o.
- 150. U. a. 1926-27. 3. o.
- 151. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 75. o.
- 152. Ny. P. I. É. 1909-10. 1-12. o.
- 153. U. a. 1910-11. 1-3. o.
- 154. U. a. 1912-13. 18-26. o.
- 155. U. a. 1913-14. 11. o.
- 156. Ny. L. K. P. I. É. 1934-35. 8. o.
- 157. Ny. P. I. É. 1912-13. 27. o.
- 158. U. a. 1912-13. 28. o.
- 159. U. a. 1913-14. 26-27. o.
- 160. U. a. 1930-31. 1-7. o.
- 161. U. a. 1909-10. 20. o.
- 162. U. a. 1913-14. 28. o.

- 163. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1915-16. 12. o.
- 164. Ny. P. I. É. 1908-09. 18. o.
- 165. U. a. 1910-11. 57. o.
- 166. Ny. G. A. A. K. L. É. 1933-34. 47. o.
- 167. Ny. L. K. P. I. É. 1929-30- 8. o.
- 168. Ny. P. I. É. 1922-23. 5. o.
- 169. U. a. 1923-25. 22. o.
- 170. U. a. 1925-26. 18. o.
- 171. U. a. 69. o.
- 172. Dr. Simon Gyula: A polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest, 1979. 70. o.
- 173. Ny. P. I. É. 1932-33. 12. o.
- 174. U. a. 1933-34. 6. o.
- 175. U. a. 1934-35. 6. o.
- 176. U. a. 1935-36. 12. o.
- 177. U. a. 1932-33. 17. o.
- 178. U. a. 1933-34. 8. o.
- 179. U. a. 1933-34. 9. o.
- 180. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1933-34. 10. o.
- 181. U. a. 1933-34. 18. o.
- 182. U. a. 1936-37. 7. o.
- 183. U. a. 1939-40. 4. o.
- 184. U. a. 1945-46. 6. o.
- 185. U. a. 1946-47. 2. o.

186. Dr. Simon Gyula: a Polgári iskola és a polgári iskolai tanárképzés története Tankönyvkiadó Budapest 1979. 149. o.
187. Ny. P. I. É. 1909-10. 20. o.
188. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. Rendtartási Szabályok I/5.
189. Ny. P. I. É. 1909-10. 7. o.
190. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. Rendtartási Szabályok II/3. 20, 21.
191. Ny. P. I. É. 1908-09. 20.
192. U. a. 1930-31. 14. o.
193. U. a. 1930-31. 1-15. o.
194. U. a. 1917-18. 8. o.
195. U. a. 1918-19. 7. o.
196. Ny. P. I. É. 1919-20. 8-9-10. o.
197. U. a. 1921-22. 9. o.
198. U. a. 1921-22. 3. o.
199. U. a. 1923-24. 6-7. o.
200. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. Községi Polgári Fiúiskola iratai 46. o.
201. U. a. VIII. 64. 46. K. 3821/1929.
202. Ny. P. I. É. 1924-25. 3. o.
203. Ny. P. I. É. 1924-25. 3. o.
204. Sz-Sz. M. L. VIII. 64. K. 10632/1925.
205. Ny. P. I. É. 2929-30. 7. o.

206. U. a. 1928-29. 7. o.
207. U. a. 1928-29. 7. o.
208. U. a. 1931-~~32~~. 29. o.
209. U. a. 1936-37. 12. o.
210. U. a. 1937-38. 20. o.
211. U. a. 1932-33. 7. o.
212. U. a. 1935-36. 5. o.
213. Ny. p: I. É. 1938-39. 17. o.
214. U. a. 1940-41. 19. o.
215. Ny. L. K. P. I. É. 1942. 17. o.
216. Ny. P. I. É. 1939-40. 20. o.
217. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1941-42. 16. o.
218. U. a. 1941-42. 6. o.
219. Ny. L. K. P. I. É. 1943-44. 6. o.
220. U. a. 1939-40. 15. o.
221. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1925-26. 8. o.
222. Polgári iskolai kisenciklopédia Budapest, 1930.
Atheneum
223. U. a. 1927-28. 8. old.
224. U. a. 1933-34. 14. o.
225. U. a. 1927-28. 9. o.
226. U. a. 1929-30. 2. o.
227. A Leánykálvineum Polgári Iskolájának tanákari
jegyzőkönyve az 1933-34-es iskolai évről Sz-Sz.
M. L. VIII. 52.,43. old.

228. Ny. G. A. A. K. P. L. É. 1939-40. 10. o.
229. Margócsi József: Száz éve kezdte működését a nyíregyházi polgári leányiskola Pedagógiai Műhely Nyíregyháza, 1980. június 76. o.
230. Ny. P. I. É. 1931-32. 11. o.
231. U. a. 1911-12. 15. o.
232. U. a. 1923-24. 17. o.
233. Margócsi József: Száz éve kezdte működését a nyíregyházi polgári leányiskola Pedagógiai Műhely Nyíregyháza, 1980. június 77. o.
234. Ny. L. K. P. I. É. 1939-40. 6. o.
235. Ny. P. I. É. 1922-23. 12. o.
236. U. a. 1926-27. 19. o.
237. U. a. 1927-28. 22. o.
238. Sz-Sz. M. L. Községi Polgári Fiúiskola iratai VIII. 64. ad. 439/1928.
239. Ny. P. I. É. 1928-29. 16. o.
240. U. a. 1931-32. 17. o.
241. Ny. P. I. É. 1931-32. 8. o.
242. Sz-Sz. M. L. Községi Polgári Fiúiskola iratai 893/1932.
243. U. a. VIII. 64/46.
244. U. a. VIII. 64/46.
245. U. a. VIII. 64/46.

Mellékletek jegyzéke

1. sz. melléklet: 1907. június 3-án kelt képviselőtestületi ülés jegyzőkönyve a polgári fiúiskola községi jellegűvé alakításáról.
2. sz. melléklet: Kardos István igazgató felmentési kérelme.
3. sz. melléklet: Kardos István Alapítvány jegyzőkönyve
4. sz. melléklet: Vajda Emil bérének megszüntetése
5. sz. melléklet: Összegző kimutatás a polgári iskolában tanító nevelőkről
6. sz. melléklet: Iskolaszéki ülésre magyar- és román nyelvű engedélykérés - 1919. nov. 8.
7. sz. melléklet: A tankerületi főigazgató véleménye az iskola bővítéséről.
8. sz. melléklet: Az iskola vonzáskörzete
9. sz. melléklet: Tanulói létszámadatok 1906-tól 1948-ig.
- 10.sz. melléklet: Szociális összetétel változásai
- 11.sz. melléklet: Városi Tanács reagálása a hivatalos szakfelügyelői látogatás jegyzőkönyvi megállapításaira.
- 12.sz. melléklet: Tanulmányi eredményekről készült jegyzőkönyv 1927/28-as tanév.

- 13.sz. melléklet: 38/1908. sz. alatti fegyelmi szabályzat.
- 14.sz. melléklet: Felhívás Mussolini üdvözlésé tárgyában
- 15.sz. melléklet: Határozat az iskola elnevezéséről
- 15/a. melléklet: Vöröskeresztes munka elismerése,
Tamáska Endre kitüntetése.
- 16.sz. melléklet: Királyi tanfelügyelői vélemény az iskolai 1926-27. évi órarendről.
- 17.sz. melléklet: Az iskola 1931-32. évi órarendje.
- 18.sz. melléklet: Az órarend felterjesztésben való indoklása.
- 19.sz. melléklet: A királyi főigazgató véleménye
- 20.sz. melléklet: A gyakorlókertre vonatkozó főigazgatói utasítás - 1935.
- 21.sz. melléklet: A tanulmányi eredmény főigazgatói véleményezése - 1934.
- 22.sz. melléklet: Javítóvizsga engedélyezése - 1925.
- 23.sz. melléklet: Tanulói kérelem pótvizsga engedélyezéséért
- 24.sz. melléklet: Polgári fiúiskolai bizonyítvány
(magántanuló részére)
25. sz.melléklet: Tanulói kérelem tandíjmentesség engedélyezésére

- 26.sz. melléklet: Hatósági vagyoni bizonyítvány - 1930.,
hatósági szegénységi bizonyítvány -1929.
- 27.sz. melléklet: Magánvizsgálati írásbeli dolgozat -1943.
- 28.sz. melléklet: Munkásdalkör az iskolában - 1924.
- 29.sz. melléklet: A minisztériumi intézkedés szervezett,
országos szintű támogatása
- 30.sz. melléklet: Tanulók iskolai búcsú oklevele.
Öreg diákok találkozója.

Meggyhaza 1901. évi június hó 23. d. napján
tartott rendkívüli képviselő-testületi közgyűlés. Jele-
tesített jegyzőkönyvöknek hivatalos.

Megy. 216. ad. H. 10894.

1901.

Tungyalta a képviselő-testület polgári fiúiskola
közsegi jellegűvé átalakítására vonatkozólag elő-
terjesztett pénzügyi szakhatályi és tanácsjavasla-
tot.

Bejáratok

A képviselő-testület, ezen bejáratokba beérkező
bírókhoz hivatali felelőssége, illetőleg joguonra megilletés
előtti, végrehajtásosága, végezt. elvált. helyettes polgári
mestert által az 1886. évi. törv. 59 §-a, és az 1901. évi. 1
pikk 8 §-a pontja alapján elrendelt, megrendelt, megrendelt,
sőt, mely alhatalmánál a pénzügyi szakhatály és tanács
azon egyetelmű javaslatainak elfogadására, hogy a meg-
maga. jellegű polgári fiú iskola átvételével közsegi
polgári fiúiskola létesítessék. Jelen: mel. megrendelt.
Petrovits Gyula, Szabó György, Dr. Vadász László, Lipták
Dániel, Kovács István, Muray Gyula, id. Hombor-
os Gyula, Demeter Pál, Homborcsky Dániel, Fodor
Gyula, Szekeres Gyula, Garay György, Pálffy Mih-
ály, Dr. Barabás Gyula, Dr. Horváth Elek, Felcsika Ró-
dolf, Komoróczy Gyula, Képes Gyula, Geduly Henrik,
Tomcsányi Mihály, Nagy Gyula, Papp Gyula, Papp Gyula,
Lajos, Komoróczy Gyula, Dr. P. Pál, Horváth István,
Vasskő, Barabás Pál, Szabó György, Szabó Gyul-
a, Szabó Lajos, Barabás György, Friedmann Mik-
sa, Wassermann Imre, Szabó Pál, id. P. Horváth
István Papp Gyula Gyula Gyula, Dr. Gyula
Lajos, Pálffy Gyula, István Gyula, Muray Gyula,

Hunyady László, Károlyi Mihály, Kurucz Sándor, Erdőssy Gyula, Baross Mihály, Országhy Gyula, Munkácsy Gyula, Hódvay József, Békai Miksa, Várkonyi Béla, Bölgér Lajos és
Drák Géza. összesen 3/per, a javaslat ellen, azaz. nomi-
nált Horváth István tábla alá. Pongrácz Péter, Dr. Kis-
török József, Eperjesi Miklós és Nagy Sándor; baj, három,
összesen 6/per - s így 70 szavatszóval elhatározta, hogy a
megnevezett magán-jellegű polgári fiúiskola átvételével
háromezer polgári fiúiskolát létesít, annál előbb, mint
amint az 1908/1909 iskolai évtől kezdve felállításra, s a ta-
rifa általános határozatával megkezdés.

Чехъ неестъ елавароха, ноду

1. Kõrsegi iskolas on valasatõtt kargassuak, mis
uud, mis pidi 16-jal 20 m. peale, is. a. kõrsegi iskola
sõidet, mis juurde meelekõrsegi a. folio'is juurde ka, 19. ja
arvuga is. lepar, a. kinnitab kargassuak, mis 20 valasatõtt
kargassuak, mis meelekõrsegi.

Mr. F. Horsem iskola szerint a magyar polgári felső
iskola alapfeladatát, főmunkáját továbbra ellátásának megerősíti.

3) A magán polgár fuvarokhoz képest a Helyi elvonat
személyzetének általánosabb szolgálatát megkönnyíti,
egyszerűsíti, tudomásul veszi hogy a magán polgár fu-
varok az 1907, 1908 években a két ország elhatározásai
szerint gondoskodtak.

4. Utasítja a községi iskolaszéket, hogy az iskola
reszére szükséges épület lebontása, illetve megújítása kö-
rül felmerülő költsön fedezésére államsegélyt nyújtson,
rácó határok melletti polyanodok, hogy az államsegély
már az 1908. évi állami költségvetésbe beilleszthető legyen.

5) Elhatározás, hogy az 1908/1908. tanévben mell-
hódulunk a két tanuló javadalmazásának, a város részé-
ről évente 200-200 koronát bocsát és utasítja az is

holaszekeket, hogy az ekkorú birtosított járadalmaknak meg-
felelő kiegyenlítésre, állami segély, támogatás, vagy a királyi meg-
felelő helyen és módon kifizetése által, az a, b, és c. részben,
hogy a királyi a birtok, megkezdése előtt kegyesen elvégezték,
jelen -

6.) Utasítja az iskolaszéket, hogy a két osztályú pol-
gári fiúiskola költségvetését sürgetően állítsa össze, s ezen köl-
tségvetés egy példányát oly időben bejuttassa be a központi felügye-
letnek, hogy a márc. 1908-án költségvetéseiket összeállításával mu-
felhasználható legyen.

Regist. no. 1901, II. b. pehl 89, surak 6, pontu alagamu
manadu, kony exu veytharavata jellebexere into behubet
hul veyre nappkato-

Yndocholas

[illegible]

A mellékben pedig a magyar polgári fű iskolák tárgy-
 körismertésébe, és a magabiztos és szelídsegélynek megfelelő,
 a törvény szerinti és szabályos polgári fű iskolákra kifejtőket
 beleértve, a magyar polgári fű iskolák, hogy az iskolák, az
 egyesek és mindkét polgári fű iskolák többi, szabályos
 fűiskolákra megnevező helyesen kifejtőre, valamint megfe-
 lelő helyesegre, gondoskodjanak és az fűiskolák.

буде минимизиран и напредок на нивоу одређеног

eddig korott alapszabályok, amelyekre az új, csaknem teljesen hi-
 mészelt, a polgári fiúiskolák létesítése és fenntartása a saját
 célból keletkezett volna, illetve az, csak úgy, és csak az, melyek fel-
 tesztették, ha egyfelől az iskolák részére szükséges épületek megépítését
 költségére, másfelől az iskolában alkalmazzandó tanácsok javára
 a városra megfélelő állami segély megadályozását.

Mindenek alapjánál állott a véleményem, hogy ezen állami
 segélyek, amelyek nélkül magam, a polgári iskola létesítése fel-
 sembiúl nem lehet, valóban megadályozhatók fog. Azon meg, mely
 végkieszmények.

A felebbrevaló bejelentés nélkül végrehajtásának
 kimondását az első tudatoltam, hogy hiányozna az új, csaknem állami
 elég jól rendelkezésre áll, hogy az állami segély az 1908. évi állami
 költségvetésre beillesztessék. Azon, hogy az iskola költség-
 seir, a város 1908. évi költségvetésének átszámításánál figyelembe vett.

Azon végkieszmények, köztük a polgári iskolák főleg hátrány-
 sbevaló - sőt a hátrányos helyzetűek, a napról napra 15
 nap alatt a köznevelésügyi miniszternek a köznevelésügyi bizottságának, a
 polgári iskolák hivatalban beadandó felelősséggel lehet elvár-
 ni, mely esetben a felelősök azonosan a határozat végrehajtásának
 nem gátolják.

Miért a városnak az a módokkal, a magam polgári
 fiúiskola igazgató tanácsának bevezetése: Dr. Balogh
 Géza elnök, s a köznevelési iskolákért elnökséget létesíteni, rend-
 szert vezetni.

Előadta:

Nagyságos

É n e k e s . J á n o s községi iskolaszéki
elnök urnak

H e l y b e n .

Mély tisztelettel bejelentem, hogy a községi polgári finiskolai igazgatói állásomról mély elszántsággal lemondok, mivel a város képviselőtestülete december 11-én tartott tisztújító ülésén városi kultúratanácsnökká választott me.

Mély tisztelettel köszönöm meg nagyságod és tekintetes iskolaszék szíves jóindulatát, támogatását iskolai munkámban és kérem, hogy egyes jóindulatukban megtartsanak.

Utódomul Tanácska úrnak n. igazgatót ajánlom, mivel 16 évig a tanintézetnél egyetértőleg és összhangban működtem.

Vágyok

nyire, yháza, 1964 január 8-án

aláíratos szolgálja:

Rados István
városi tanácsnok.

J e g y z ő k ö n y v

a városi Jókai Mór polgári fiúiskolában 1910-ben végzett
növendékeknek Nyíregyházán, 1930. július hó 6-án tartott 20 éves talál-
kozájáról.

Jelen vannak; ..Lieszkay Béla Nyháza, Komjáthy Gusztáv Nyháza, ..
Klein Ferenc Mátészalka, ..Róth Sándor Nyháza, Horváth János Nyháza, ..
Papp István Nyháza, Klein Lipót Nyháza, Terjék József Gáza, Horváth
Gyula Nyháza, Maleczky András Sajókaza, Hering Barna Nyháza, Fekete
Gyula Nyháza és Neumann Sándor Nyháza.

Lieszkai Béla ur indítványt tesz egy "Kardos István"
segítő-alap létesítésére. Az indítvány rövid előterjesztése után határo-
zati javaslatot terjeszt elő, melyet az előbb felsorolt megjelentek magu-
kévi tettek s a javaslatban levő "Kötelezöt" aláírták.

Mi alulírottak, akik 1906-tól 1910-ig a helybeli városi Jókai
Mór polgári fiúiskolának a növendékei voltunk, akiknek megadta a jó
Isten, hogy megértük 20. évfordulóját annak, hogy mögöttünk az iskola
kapui bezáródtak s husz éves bajtársi találkozóra összegyűlhettünk;
az iskola pótolhatatlan kulturmissziót betöltő munkásságának
nagyrabecsülése, a nekünk nyújtott erkölcsi és anyagi töké értékelése,
az iskola volt és jelenlegi tanártestülete érzett tisztelet és hála ki-
fejezése s éppen a huszadik évfordulóban, felejthetetlen igazgatóknak
Kardos Istvánnak halála alkalmából megnyilvánuló nagy fájdalmunk, veszte-
ségünk és őszinte részvétünk, továbbá az őszinte bajtársi együttérzésnek
megnyilatkozásaként, elhatároztuk, hogy Kardos István segítő-alapot / de
nem mint ösztöndíj-alapítványt, hanem teljesen a tanári testület kezelésé-
ben lévő külön elszámolású segítő-alapot / létesítünk.

sőbb 1931. v. június 30-ig havonkénti részletekben az alább névszerint felajánlott összegeket beküldjük az iskola igazgatójához, ki azt takarékbetéti könyvön kezeli. Az alap folytonosan nő a megalakítandó szövetség tagsági belépésekor felajánlott összeg egy év alatt részletenkénti befizetéssel.

A mindenkor érintetlenül hagyandó alaptőke kamatát az 1932-33. iskolai évtől kezdődőleg tekintet nélkül a jó előmenetelre, csupán az esetről esetre felmerülő alkalomkor / tandíj, írószert, ruházat, kirándulás, stb. / a különösképen rászoruló arra érdemes szegénysorú növendékek között /teljes összegében, vagy részleteiben bármikor a tanév alatt/ a legbölcsebb belátása szerint mindenkor a tanártestület osztja ki.

A segélyben részesülő növendék neve, a segély összege a segélyezés indoka az évvégi "Értesítő"-ben közölteendő.

K Ö T E L E Z É S.

A fentiekkel minden tekintetben egyetértek. Azt minden részletében magaméva teszem s kötelezem magam, hogy legkésőbb 1931. június 30-ig a polgári iskola igazgatóságához / --

havi.....pengős részletben.....pengőt lefizet

havi.....pengős részletben.....pengőt lefizet

havi.....pengős részletekben.....pengőt lefizet

havi.....pengős részletben.....pengőt lefizet

havi.....pengős részletben.....pengőt lefizet

Egyenlő
Székely István
Egyenlő
Imre Antal Gyula
Egyenlő
Imre István
Egyenlő
Roth János
Egyenlő
Honváth János

90

U kőrségi polgári gimnázium lektetések
Szeged városánál

Гуисеулака

A *periphragmatopoda* HU.882-919 st. p. p. *periphragmatopoda* jellau
periphragmatopoda p. *kovetzeri* *periphragmatopoda* jellau.
periphragmatopoda *periphragmatopoda* HU.882-919 st. p. p. *periphragmatopoda* jellau.

Örököspármegye közeg. Erőltetvények 1919. évi dec. hó 13-án
születt jelenben 1265-1919 kb. 12. alatt korolt végzettségűek
jelen a pénzügyi igazgatóság, legfeljebb vétség miatt jalkasatól
felismerés beállításával felkötött és jelenben a közpénzügyi
ellátás rendelt. Vagyis a közpénzügyi köz. polg. felügyelet
+ szűkítő évi felügyelet, háborús pénzeszt, rendkívüli házi pénzeszt
házi pénzeszt, december hó 31-én beállítás.

[illegible]

(En el presente estudio se han empleado los siguientes
premio de honor)

Ευρυερφάδα, 1920, Ιανουάρι 15.

Wroble
Kaufmännische

5. számú melléklet

Összegző kimutatás a polgári iskolában tanító nevelők- ről (1907-1948.)

Kinevezett tanárok:

1.	Kardos István igazgató	1907-1924
2.	Tamáska Endre tanár, igazgató	1907-1941
3.	Beregi Ernő tanár	1908-1910
4.	Nagyváthy Ferenc tanár	1908-1944
5.	Holéczy Miklós tanár	1909-1912
6.	Kovách Árpád tanár	1909-1948
7.	Sztraka-Gódor János tanár	1910-1911
8.	Vajda Emil tanár	1912-1919
9.	Balogh Sándor tanár	1913-1917
10.	Szalay Pál tanár	1917-1948
11.	Lamping Fülöp tanár	1919-1946
12.	Iménecsfalvy Jenő (Luka Jenő) tanár igazgató	1921-1949
13.	Dániel Lajos tanár	1922-1945
14.	Zalán Károly (Schrenk Károly) tanár igazgató	1922-1968
15.	Csanády Béla tanár	1922-1928
16.	Berényi Jenő tanár	1923-1948

17.	Dobránszky Sándor tanár	1923-1941
18.	Mélykúti Ernő (Triefbrunner Ernő) tanár	1924-1954
19.	Terhes Lajosné - Kövy Jolán tanár	1942-1947
20.	Maróti Ferenc tanár	1943-1950
21.	Beke Erzsébet tanár	1945-1951
22.	Özv. Pazonyi Lajosné Ladányi Teréz tanár	1945-1948
23.	Lamping Erzsébet tanár	1945-1948
24.	Heil Mária tanár	1945-1949
25.	Darvas Artúrné - Kolosta Anna tanár	1945-1950

Helyettesítő- és óraadó tanárok

1.	Izsák Endre	1907-1909
2.	Bede István	1907-1909
3.	Nandrassy D. Aurél	1910-1911
4.	Göbel Árpád	1910-1911
5.	Sas István	1911-1913
6.	Vietórisz Aranka	1915-1919
7.	Lakner Erzsébet	1915-1919
8.	Juhász Lajos	1915-1916
9.	Tomcsik József	1916-1919
10.	Ébner Irén	1916.II.-VI.
11.	Munkácsi Antal	1919-1922.

12.	Artner I. Árpád	1919-1922
13.	M. Fekete Péter	1922-1923
14.	Kollonay István	1923.II.-VI.
15.	Parlagi Irén	1935-1939
16.	Nagy Kálmán	1935-1936
17.	Bellovics Imre	1937-1939
18.	Estók Bertalan	1937-1939
19.	Takács József	1939-1940
20.	Szepesy Tamás	1939-1940
21.	Kádár Tihamér	1940-1941
22.	Nagy Géza	1940-1941
23.	Bálint Béla	1940-1941
24.	Lamping Erzsébet	1940-1945
25.	Bocsánczi Margit Zsuzsanna	1941-1945
26.	Beke Erzsébet	1941-1945
27.	Légrádi József	1941-1942
28.	Szilasi Rózsa	1941-1942
29.	Toldi Zoltán	1942-1943
30.	Újvári Sándor	1942-1943
31.	Petraskó László	1944-1945
32.	Heil Mária	1944-1945
33.	Popovics Ernőné	1944-1945
34.	Hadházi György	1944-1945
35.	Hadházi Györgyné	1944-1945

36.	Kállay István	1944-1945
37.	Csisztu Julianna	1944-1945
38.	Rossáli Katalin	1944-1945
39.	Beke Ilona	1944-1945
40.	Túróczy Erzsébet	1944-1945
41.	Kovács Ábel	1944-1945
42.	Jakab József	1945-1946
43.	Béda Gyula	1945-1946
44.	Any Ferenc	1946-1949

Onor Comandante

dokumentul, bine, voiti a ne da voie, că
scuttru scoli să poata tine la ¹² Novembrie
după amiază ore 3 in sala cel
mare al casa orasului-ancheta.

Enckes Fainos

Középiskolai elnök.

prezidentul scaunului școlii orașului.

SEGEDI KERÜLET POLGÁRI ISKOLÁINAK
KIRÁLYI FŐIGAZGATÓSÁGA.

112/1934. szám.

Tárgy: Az iskola bővítése.

Hiv.sz.: 8/1934.

Mell.sz.: --

Közs. polg. fiuisk. Tekintetes Igazgatóságának

Nyiregyháza.

Fenti számú és tárgyú jelentésére értesitem a Tek. Igazgatóságot, hogy az iskola megfelelő elhelyezéséről az iskola-fenntartó tartozik gondoskodni, abba a jelentett módon sem a nagy-mélt. VKM. Ur, sem hivatalom nem folyhat be!

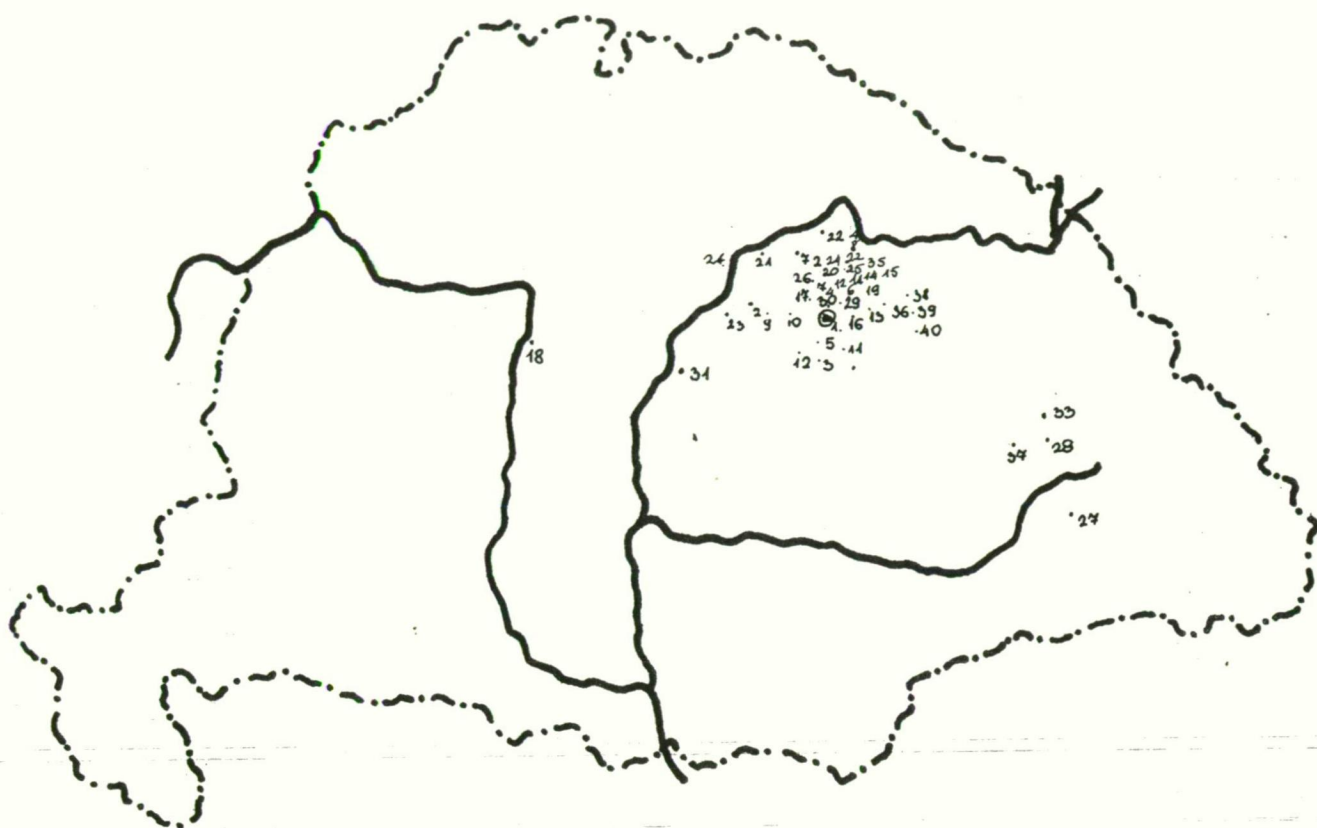
Igazgató Ur tárgyalja meg bizalmasan a közölt elhelyezési lehetőséget a Polgármester Urral és a városi főjegyzővel, akik egyuttal az iskolaszék vezetői is. A magam részéről a tanulónak két épületben való elhelyezését sem tanulmányi, sem ellenőrzési szempontból nem tartom kívánatosnak. Inkább az egész iskola megfelelőbb és nagyobb épületbe való áthelyezésére törekedjék iskolafenntartó és igazgatóság egyaránt.

Az 1294-2/1933. jegyzőkönyvi záradékom 3. pontjának megfelelően az iskolaszék is foglalkozzék a bizalmas tárgyalások után a kérdéssel és ha megfelelő, megnyugtató megoldást nem talál, az iskolaszék: hozzon oly értelmű határozatot, hogy a jövőben csak a férőhelyeknek megfelelő létszámú és elsősorban helybéli tanuló vehet fel az egyes osztályokba.

Szeged, 1934. január hó 15-én.

Natthaus
kir. főigazgató.

1. Nyíregyháza	16. Nagykálló	30. Nyírpazony
2. Tiszaeszlár	17. Tiszabercel	31. Gyembepusztá
3. Bökény	18. Kispest	32. Nyírtass
4. Levelek	19. Nyírmada	33. Maroshévíz
5. Balkány	20. Nyíribrány	34. Pátroha
6. Kemecse	21. Gáva	35. Jéke
7. Buj	22. Dombrád	36. Kállósemjén
8. Vaja	23. Tiszadada	37. Marosvásárhely
9. Bashalom	24. Tokaj	38. Gemze
10. Kótaj	25. Ibrány	39. Komoró
11. Biri	26. Nagyhalász	40. Pusztadobos
12. Újfehértó	27. Brassó	41. Tornyospálca
13. Ór	28. Szováta	42. Kék
14. Demecser	29. Oros	43. Ófehértó
15. Gégény		

9. számú melléklet

Tanév	1.	2.	3.	4.	Össz.	Magántan.
1906 - 1907	35	-	-	-	35	-
1907 - 1908	52	36	-	-	88	-
1908 - 1909	49	47	33	-	129	10
1909 - 1910	56	44	41	30	168	27
1910 - 1911	76	43	42	34	195	14
1911 - 1912	72	54	41	32	199	84
1912 - 1913	55	63	43	40	201	35
1913 - 1914	77	47	48	42	214	37
1914 - 1915	75	51	45	47	218	27
1915 - 1916	54	62	43	44	203	38
1916 - 1917	108	48	52	47	255	73
1917 - 1918	98	81	41	37	253	101
1918 - 1919	86	74	78	39	272	83
1919 - 1920	78	64	64	67	275	88
1920 - 1921	101	68	54	57	280	110
1921 - 1922	126	95	45	58	324	96
1922 - 1923	123	122	77	36	358	84
1923 - 1924	118	123	101	65	407	82
1924 - 1925	120	117	102	91	430	59
1925 - 1926	106	117	89	87	399	53
1926 - 1927	87	98	107	76	368	116

Tanév	1.	2.	3.	4.	Össz.	Magántan.
1927 - 1928	61	94	78	96	329	128
1928 - 1929	57	76	92	71	296	83
1929 - 1930	83	60	68	73	284	41
1930 - 1931	124	85	60	59	328	9
1931 - 1932	146	120	73	50	389	6
1932 - 1933	130	127	107	63	427	22
1933 - 1934	130	127	115	90	462	19
1934 - 1935	111	116	104	101	432	16
1935 - 1936	139	114	105	85	443	21
1936 - 1937	108	121	96	93	418	19
1937 - 1938	121	110	98	94	423	33
1938 - 1939	116	113	93	92	414	29
1939 - 1940	115	109	101	79	404	60
1940 - 1941	111	119	95	92	417	78
1941 - 1942	161	114	117	86	478	143
1942 - 1943	107	159	115	99	480	188
1943 - 1944	121	116	154	107	498	336
1944 - 1945	59	69	83	91	302	108
1945 - 1946	-	94	105	161	310	201
1946 - 1947	-	-	95	105	200	131
1947 - 1948	-	-	-	86	86	79

A POLGÁRI ISKOLAI TANULÓK SZÁRMAZÁS- SZERINTI MEGOSZLÁSA:

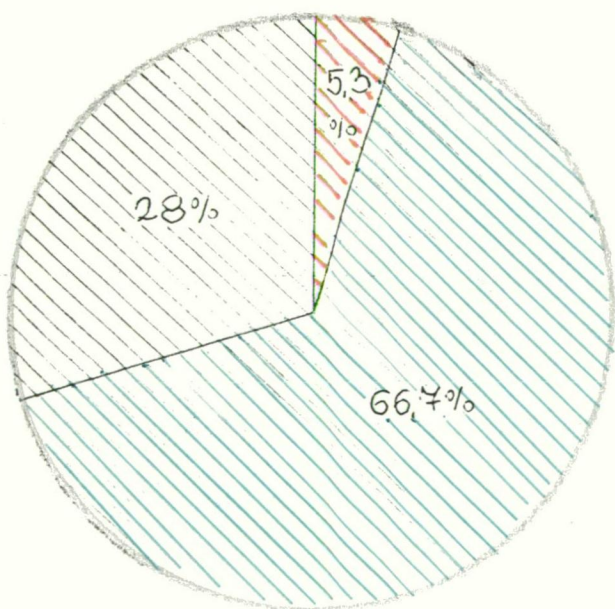
I 1915 - 1920. 1191 TANULÓ

EBBŐL: JÓMÓDÚ SZÜLŐK GYERMEKE 64
KISPOLGÁR SZÁRMAZÁSÚ 793
MUNKÁS-PARASZT ILLETVE EGYÉB
JOVEDELEMBŐL ÉLŐK GYERMEKE 334 FŐ

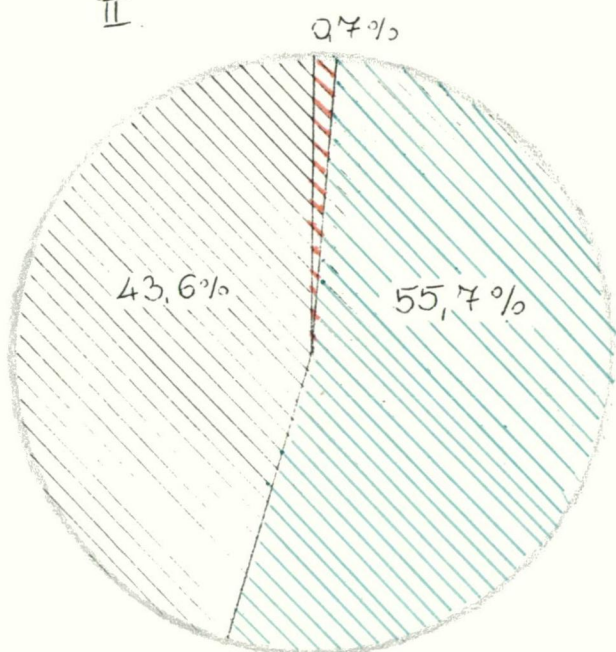
II. 1931-32-ES ÉS 1935-36-OS TANÉV 425 TANULÓ

EBBŐL: JÓMÓDÚ SZÜLŐK GYERMEKE 3
KISPOLGÁRI SZÁRMAZÁSÚ 237 FŐ
MUNKÁS-PARASZT ILLETVE EGYÉB
JOVEDELEMBŐL ÉLŐK GYERMEKE 185 FŐ

I.

II.

NYIREGYHÁZI KÖZS. POLG. FIUISKOLA	
MAJ. 1689/1925.	ELKÖL. 11. 12. 1925.
333	12. 12. 1925.

A községi polg. fiuiskolai szakfelügyelő hivatalos látogatása alkalmával felvett jegyzőkönyv.

H a t á r o z a t .

A városi tanács a községi polg. fiuiskolai szakfelügyelő folyó évi március hó 20, 21 és 23 napján tartott hivatalos látogatásáról felvett jegyzőkönyvből örömmel értesül, hogy az iskola érdemes tanárkara a tanítás és nevelés érdekében milyen eredményes és buzgó munkásságot végez. Ezért a munkájáért a tanács elismerését és köszönetét nyilvánítja az iskola igazgatójának és tanárkarának.

Az iskola épületének és felszerelésének hiányainál a város tanács arra fog törekedni, hogy a hiányokat megszüntesse s hogy az iskola tanárkara nevelői munkásságát a szükséges helységek és felszerelések rendelkezésre bocsátásával végezhesse.

Kelt Nyiregyháza város tanácsának 1925 évi június hó 8-án tartott üléséből.

Klainik.

11. 12. 1925.

Községi polg. fiuiskola

11. 12. 1925.

11. 12. 1925.

felvétetett a nyiregyházi közs, Jókai Mór polgári fiúiskolában 1928. június hó 14-én, az összefoglaló ismétléseket megelőző értekezleten.

Jelen vannak Tamáska Endre igazgató elnöklete mellett a tanárestület tagjai.

Elnök-igazgató felkéri a tanárokat, hogy az osztályzatokat lelkiismeretesen állapítsák meg s lehetőleg végleges jegyeket írjanak az osztálykönyvekbe, hogy ily módon az összefoglalások rendeltetésüknek megfelelők legyenek.

A tanári -testület tagjai az osztályozást a fentieknek megfelelően ejtik meg, melynek eredménye az alanti táblázat:

Osztály	Létszám.	Jeles	Jó	elégséges	elégtelen			%
					1	2	több tárgyból	
I/A.	29	3.	8.	16.	1.	2.	—	7.
I/B.	28	2.	17.	8.	1.	—	—	35.
II/A.	47	3.	8.	23.	8.	4.	1.	37.8
II/B.	46.	4.	16.	18.	3.	5.	1.	19.5
III/A.	40.	1.	10.	21.	4.	4.	—	20.
III/B.	35.	3.	9.	15.	4.	1.	3.	22.
IV/A.	49.	3.	14.	21.	6.	5.	—	22.
IV/B.	44.	1.	10.	20.	4.	6.	3.	29.
Összesen	318	20.	92.	141	31	26.	8.	20.7

Több tárgy nem lévén elnök-igazgató az értekezletet berekeszti.
Nyiregyházán, 1928. június hó 14-én.

Tamáska Endre
igazgató.

Jelencsák Károly
jegyző.
Kovács József

A nyiregyházi kassagi polgári fiúiskola fizetési szabályai

I. A tanulók köteleességei általában

1. §. A polgári iskolába felvett tanuló köteles magát a tanintézet szabályainak feltétlenül alávetni, melyek alól őt a szülők, vagy azok helyettesei sem menthetik fel.

2. §. A tanuló köteles a vallása szerint való isteni tisztelgetéssel részt venni. (Lásd 1906. évi III. §.)

3. §. Mivel minden tanuló isten után legelőbbet szüleinek köszönhet, ezértük való háliját jó magaviselete és szorgalma által tanúsíthatja.

4. §. Tisztelje a tanuló az intézet igazgatóját, s a tanári kar minden egyes tagját, kik az ő szellemi és anyagi előhaladásán fáradoznak. Az a tisztelőt ne csak külsőképpen nyilatkozzék, de belsőleg is az által, hogy a tanár figyelmeztetésére követi, intésekre alkalmazkodik, rendeleseinél eléget tesz.

5. §. Minden tanuló erkölcsi életével, illendő magaviseletével és szorgalmával úgy saját magának mint az intézetnek becsületét megőríti igyekezetek. Kerülnie kell tehát mindent, a mi a neveletlenség vagy dúsaság bélyegét oltja jellemére a házi és iskolai, valamint a társadalmi életben egyaránt.

6. §. Társai iránt minden tanuló barátságos, békés indulattal minden tekintetben előzékeny legyen. Kerülni mindent, a mi a békés egyetértést megzavarja. Ha tanuló bármely módon sértve, vagy károsítva érzi magát társai által, az osztályfőhöz forduljon magának elégtételt venni nem szabad.

7. §. Oly egyenekkel, kiknek társasága a tanuló becsületére, vagy erkölcsére káros, vagy éppen veszedelmes hatással volna, tilos érintkezni. Tilos tehát a társalkodás az elbocsátott, vagy kikart tanulókkal is.

8. §. A legszigorúbb büntetésre méltó az a tanuló, ki vetkes gondolat

hasznos módja és eszközének nyilvánításával társai elkolcsét ront-
ja vagy ezeket használatra és engedetlenögre szabítja.

9.§. A tanulók iskoláztatásuk tartama alatt az intézet falain kívül
is az iskola erkölcsi és nevelő hatása alatt állanak: ezért a szülői
háznál, az utcán és nyilvános helyen elkövetett véttségért, vagy illet-
leniségért az iskolában is felelőségre vonhatók.

10.§. Az utcán teli időben este 7 óráig, nyáron 8 óráig tartás-
kodni tilos.

11.§. Tilos a vendéglők, cukrászatok, sör, kávéházak s egyéb nyilván-
os helyek és táncmulatságok látogatása. Színházba, vagy bármely
nyilvános előadásra a tanuló csak osztályfő engedélyével mehet s ak-
kor is csak szülemnek vagy azok helyettesének kíséretében.

12.§. Megjelenésében minden tanuló törekedjék a tisztaságra. Öltözet,
könyveit, füzetét s minden felszerelését tartsa tisztán és rendben.

Felépítésben legyen a tanuló szorony udvarias és illedelmes s művelt
intézkedés illő bevezetőjét használjon.

II. A tanulók kötelességei az iskola iránt

13.§. Minden tanuló köteles magát a tanterv elején a tanításokhoz szükséges
tankönyvekkel, füzetekkel, papírszükségletekkel ellátni. Tilos azonban más
könyvet, tankönyvet vagy tárgyát az iskolába hozni, mely a tanulók fi-
gyelmét a tanítástól elvonja.

14.§. Minden tanuló köteles a tanterv megnyitásától kezdve az órarend-
ben megállapított tanórákat pontosan látogatni.

15.§. Hanyagból egyetlen tanítási órát sem szabad mulasztani.

16.§. Előrelátható akadályoztatás esetén a szülők vagy helyettese-
ik által szóval vagy írásban előadott előzetes jelentés alapján fel-
mentheti a tanulót a tanítás látogatásától egy órára az előadott ta-
nítás egy napra az osztályfőnök, hosszabb időre az igazgató.

17.§. Előre nem látható mulasztás esetében a tanuló köteles az is-
kolába jövő első órájára mulasztását a szülőjétől vagy ennek he-
lyettesétől, betegség esetén az orvosától hozott bizonyítvánnyal az
osztályfőnöknek igazolni.

18.§. Ha valamely tanuló súlyos betegségbe (himlő, vérheny, kanyar-
kó, diftéria, szamárhurut, egyptusi szembaj stb.) esik, teljes fel-

gi orvos megengedi. A szülők és azok helyettesei kötelesek a tanulót az iskolától az esetben is távoltartani, ha az odahaza ragályos betegségben levőkkel érintkezett. Az esetben is a tanuló csak hatósági orvosi bizonyítvány bemutatása mellett jöhet ismét az iskolába.

19.§. Hámozorai későnjövetel után az osztályfőnök által a szülő vagy helyettese is értesítették és ha ez nem háránálna, akkor a tanuló felér értesítésében vagy a körülményekhez képest bizonyítványában róható meg.

20.§. Az igazolatlan óramulaortások axonkiwül, hogy a bizonyítványban kitetnek, a magaviselet osztályorásánál is hatványos befolyással vannak.

21.§. Ha valamely növendék igazolatlanul, habár szakadaxottian is anynyi órát mulasztott a tanév alatt, a mennyi heti tanóráinak összege, akkor az intézetből kilepettnék tekintetik.

22.§. Az iskolai év elején az osztályfőnök kijelöli minden tanulónak a helyét az osztályban, figyelembe véve a tanulók láto és hallóképeességét, vagy egyéb fontos okon alapuló kívánságát. Ezt a helyet megváltoztatni csak az osztályfőnök engedelmével oxabad.

23.§. Az iskolaépület előtt, vagy annak udvarán d. e. 8, d. u. 2 óra előtt megjelenni nem oxabad.

24.§. A tanóra kezdetét jelző csengetes után minden növendék saját helyén legyen s minden tekintetben úgy viselkedjek, mintha a tanár jelen volna. Midőn a tanár a terembe lép, vagy midőn onnan távozik felállásról udvarolék.

25.§. A növendékek a tanítás alatt teljes rendben és figyelemmel kötelesek lenni. Sügis, beleszólas, kiönjövés, oxükségtelen kikiördés, vagy bármiméü távarás tilos.

26.§. A tanórák között levő tíz percnyi szünet alatt az utcákra ki menni, az ablakon kinérni nem oxabad. Az udvaron a játéks megengedtetik. Ora kórben a tanulók az intézetből csak a tanár engedélyével távarhatnak el.

27.§. A feladott irásbeli dolgozatokat, úgy a háziakat, mint az iskolaiakat, valamint a rajzokat, minden tanuló önállóan tartozik elkészíteni és köteles azokat gondos kidolgozásban pontosan a kijelölt órára beadni. A dolgozatot mással elkészítettű s általaiban bármiméü csimperszetet elkészítettű a leguorúbban tiltva van.

28.§. Az iskolai órák bevegése után a tanulók csendesén, rendben kötelesek háza, illetőleg szallásokra menni. Az utcaó acsogás, bámszoksdm nem oxabad.

29§. Az iskolaiületnek is minden tartozékának tisztasága a tanuló is köteles ügyelni. A falak, padok is egyéb butorok meg rongálása, befirkálása jegyzelmű kihágásnak s egy esetben kár-
tállnak tekintetik. Mindennemű kár, melyet a tanulók az is-
kolasorokban, vagy egyéb tárgyakban tesznek, a kártető által
vagy ha az ki nem tudódik, az egész osztály által megtérítendő.

30§. Tilos úgy az iskola környékén, mint annak helyiségeiben minden-
féle személtel: papíradarabok, gyümölcs, vagy más ételmaradványok
szétvetése. Túlás időben minden tanuló köteles lábeljét a sarkok
megtisztítani.

31§. Más jószágát megsérteni annál, kevesebb igazságátalanul elcsátatá-
ni tilos. Nem szabad pinzt kölcsönözni, továbbá a szülő vagy
helyettesek engedélye nélkül könyveket, írószereket, vagy egyéb tár-
gyakat elcátalogosítani vagy elcsátolni. Az iskolában talált tárgyakat
az osztályfőnöknek kell átadni, hogy azokat jogos tulajdonosuknak
átadhassa.

32§. Pinzt gyűjteni az intézet növendékei között csak hazafias,
emterbarati kegyelet és tanulmányi célokra szabad, meg pedig csak
his az igazgató engedélyével.

33§. Egyesületeket vagy társulatokat alakítani szinten csak az i-
gazgató, illetőleg felsőbb hatóság engedélyével lehet. Az iskola körén
kívül élő egyesületeknek a tanuló tagja nem lehet.

34§. Szigorúan tilos a dohányzás, kártyajáték, jegyzetek sítábotok
hordozása, úgy szintén bárhol a madarak fészkeinek, vagy tojá-
sainak pusztítása, előfák rongálása. Az erdőben lévő könyvek (képek) ellen is szigorúan
tilos.

35§. Tanulmányi vagy más kirándulásban csak az illető orakta-
nár, vagy tanári testület más tagjának (tagjainak) vezetése alatt
vehetnek részt a növendékek. Természettudományi példányok, beszerzés
céljából meghatározott időben is megjelölt helyre is csak az osz-
tályfőnök vagy a oraktanáár tudtával távozhatnak a tanulók.

36§. Kötelessége minden tanulóknak, hogy az intézet által rendez-
ett, a hazamevetés, hálá is kegyeleti emlékmének fejlesztését célzó
iskolai ünnepélyen részt vegyen. Az iskolai ünnepélyeknek ok nél-
küli elmúlása igazolatlan, áraszámba megy.

37§. Vidéki tanulók kötelesek szállásukat és eljén s azok evkös-
ben való változását azonnal az igazgatónak bejelenteni. Ven-
delőben vagy más nyilvántartás helyére lakni tilos.

38§. Az iskolai orakán kívül élő időben a növendékekre való fel-
ügyeletet élő orban a szülő, és szállásadó is gyakorolják, de a

mellette a tanári testület tagjai időnként meglátogatják a szüléseket. Tapasztalatukról az értekezleteken beszámolnak s szükség esetén a testület ezek alapján intézkedik.

III. Fegyelmi büntetések

39§. Ezen pontokban foglalt szabályok, utasítások, tilalmak megszegése fegyelmi vétséget képez s a következő büntetések alá esik:

- a.) megintés, illetőleg megdorgálás a tanár által;
- b.) nyilvános megfédés az osztályfőnök által;
- c.) a tanulónak a tanári gyűlés elé idézése oktatással való fenyegetés;
- d.) kizárás az intézetből.
- e.) oly esetekben, midőn felismerhetetlen az erkölcsi romlottság s ez bármely vétséget erkölcsiséget veszélyeztetve, az ország összes iskoláiból való kitiltás.

Ezen kívül alkalmazható a körülményekhez képest egyéb büntetés is, így az iskolában való bezárás, mely fegyelmi alatti végendő komoly szellemi munkavégzés közteljesítése és melyről a szülők, vagy helyetteseik értesítettek.

40§. A fegyelmi szabályok a tanár elején a tanulók előtt felolvasattnak s azok nem ismerése munkaviszonyul el nem fogadtatik.

Megállapított az 1908. augusztus hó 31-én tartott értekezleten.

2076. szám.
908

Sóvágyon.

Sóvágyfőúr, 1908. október 7-én.

Sóvágy
Kis-tanfőnök.

Kardoskötő
igazgató.

K: 2821/1919.

Mussolini üdvözlése tárgyában

H a t á r o z a t.

Mussolini Olaszország miniszterelnöke már másodízben fo-
lalt állást a világ előtt az igazságtalan trianoni béke revíziója ér-
ben.-

A Társadalmi Egyesületek Szövetsége elhatározta, hogy Mu-
solinit a magyar igazság érdekében tett bátor és férfias nyilatkozat-
alkalmából melegen üdvözi és országos mozgalmat indít, hogy az ország
közösségének több százezer polgára is egyénenként üdvözlje és fejezze
hálóját nemzetünk nagy barátja előtt.-

Az üdvözlés céljára 10 drb. levélpapírt és borítékot
küldött az Igazgatóknak és kérem, hogy legyen szíves
kat magyarul egy pár sorban az arra való tanulók által megírni és
küldetni a következő címre: San Exzellenza On Benito Mussolini primo mi-
nistro d. Italia. Róm. Palazzó Chigi.-

Linden egyes levélre 32 fillóres postabélyeg ragasztandó
Fogadja az Igazgatók Igazgatóság tiszteletos nyilva-
nitását.-

11. 31. 1925.	11. 31. 1925.
0332/1925.	11. 31. 1925.
N/C	11. 31. 1925.

A községi polgári fiuiskolának Jókai Mórról való elnevezése t
 nyában.-

határozat.-

<Az 1925 évi március hó 6-án tartott rendkívüli díszközgyűlés
 :205/1925 szám alatt egyhangulag azt a véghatározatot hozta, hogy a város
 önsége által alapított és fenntartott községi polgári fiuiskolát Jókai
 ékezetének megörökítésére Nyiregyháza város Jókai községi polgári fiuisko
 lának nevezi el.->

Erről a községi iskolaszéket vármegyei kir.tanfelfelügyelőséget
 a községi polg.fiuiskola igazgatóságát és tanárikarát ezennel értesitem.-

Felhívom a mérnöki hivatalt, hogy az iskolára a Jókai elneve-
 t irassa fel s a kiírandó pontos szöveget az iskola igazgatójával együtt
 állapítsa meg.-

Nyiregyháza 1925. április hó 23-án.-

ab.

m.kir.kormányfőtanácsos
 polgármester. L.

[Handwritten signature]

ad 439/928. sz.

I. tekintetes

Uram Áska Endre Urnak

közs. polg. iskolai igazgató.

Nyiregyháza.

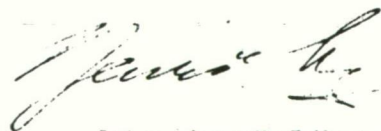
A Magyar Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület érdekében kifejtett érdemei elismerésül nevezett Egyesület Intézőbizottsága tekintetességéért ezüst emlékérmével tüntette ki.

Midőn erről örömmel értesitem, felkérem, hogy ezen kitüntetés átadása céljából a folyó hó 28.-án délelőtt 11. órakor a helybeli községi polgári leányiskola tornatermében megjelenni sziveskedjék.

Egyben felkérem még, hogy ez alkalommal az ifj. csoportot is felrendelni sziveskedjék.

Végül örömmel közlöm, hogy a nyiregyházi ^{Rözl.} ~~polg. iskolájának~~ csoportja a fenti elismerésben részesült. Az erről szóló okiratot szintén a fent megjelölt napon fogom átadni.

Nyiregyháza, 1928. június 20.

kir. tanfelügyelő

a Magyar Ifj. Vörös Kereszt Egyesület megbízottja.

Grabola és Ung. körny. egyetért. pármegyei kir. tanfelügyelő

3189. 1926.

A körny. polgári iskolák f. p.
Igazgatóinak

Rezsény

Az igazgatás alatt álló polgári iskolák 1926/27. tanévi tantárgybeosztását, programját és praxiái kimutatását habár nem mindenben teljesnek még a K. D. Sz. ban előt. követelményeknek, kivételben azonban felhívom magamban igazgatókat, hogy az ezek és tanáriaknak figyelmük mellett való elhelyezkedést gondoskodják és jövőben kerülje még kisebb hibák, figyelmükre tanár részére való egyháziakban beosztását, mert a levele ezek nem tartózkodását a K. D. Sz. tiltja.

Ungvári, 1926. október 13.

Levél H. deb.

[Handwritten signature]
kir. tanfelügyelő

2. a) nyugvagyati közeg jóka hot

Elisabeth - 830

[illegible]

МѢСЯЦЪ БОСЪТІЯ

A nyíregyházi községi Jócai Mór polgári fiúiskola igazgatóságától.

332/1931. ikt. szám.

Tárgy: Órarend, tantárgyfelosztás és
órarendi kimutatás.
Mellékletek száma: 6.

szegedi kerületi polgári iskolák tekintetes
irányítói főigazgatóságának

S z e g e d .

A beterjesztett órarendben található néhány a rendtor-
tás 98.§-án joglott követelményektől való eltérés abból a nehéz
helyzetből származik, hogy

1. iskolánk nem rendelkezik kellő számú tanteremmel, t. i.
a 8 osztály számára összesen 6 helyiség áll rendelkezésre, a rojz-
teren egyuttal osztályterem is, az egyik osztályban vannak elhelye-
ve a fizikai szerek, a másikban a vegytanok, stb. mindez állandó os-
tálycseréket von maga után, de egyuttal a sok szempont figyelembe
vétele óriási mértékben megnehezíti az órarendkészítést.

2. A hittanórák elhelyezése sem okoz csekélyebb gondot.
Nemcsak a hittanóra nagymérvű eljoglottsága nehezíti meg az óra-
rend készítését, hanem az a körülmény is, hogy helyiség hiányában
egy jelekezetnek a jelekezetű elemi iskolájában kell hittanóra-
járnia. Mint hogy pedig így csak 8-9-ig van üres terem, erre az idő-
re kellett beosztaniuk a hittant. Ez viszont más közismereti tárgy-
tól vonja el az első órát s így megcsúsz, hogy pl. számtan 11-12-re
van beosztva.

3. Nagyon megnehezítette a beosztást az első 6 osztály
felállítása s a IV. osztály összevonása. Ez okozza pl. hogy a gazda-
ságtanok és testgyakorlatnak a tanítását a továbbiól eltérő mó-
don kellett beosztani.

Mindezek alapján kérjük a beterjesztett órarend jóváhagyá-
sát.

A SZEGEDI KERÜLET POLGÁRI ISKOLÁINAK
KIRÁLYI FŐIGAZGATÓSÁGA

2431-75/1931.szám.

Tárgy: Órarendi munkálatok.
Hiv.sz.: 332/1931.
Mell.sz.: 4 db.

Közs.polg.fiuisk.tekintetes Igazgatóságának

Nyiregyháza.

A nyiregyházi községi polgári fiuiskola 1931-32 tanévi tantárgybeosztását, órarendjét és órarendi kimutatását kivételesen jóváhagyom.

Ujabb munkálatok összeállítása esetén még nagyobb gondot fordítson a tek. Igazgatóság a mind a négy osztályon, esetleg a parallel osztályokon is végighuzódó, valamint a rokon tárgyaknak egy tanár kezébe leendő helyezésére. Törekedni kell arra is, hogy a magyar és német nyelvnek ugyanazon osztályban való tanítása egy tanár kezében legyen. - Nagyobb gond lenne fordítandó arra is, hogy az elméleti tárgyak, de különösen a menyiség tan a munkaidő első felére kerüljön. A heti két órás kézimunka óráknak egymás mellé helyezése célszerűbb, mint azoknak szétválasztása. Kerülni kell az ének és torna óráknak egymás mellé helyezését is. Szóval az egészségügyi és pedagógiai kívánalmakat igyekezzék jövőben nagyobb mértékben érvényre juttatni.

Szeged, 1931. október hó 9-én.

Károlyi József
kir. főigazgató.

EGEDI KERÜLET POLGÁRI ISKOLÁINAK
KIRÁLYI FŐIGAZGATÓSÁGA.

1911-1/1934.szám.

Tárgy: A nyiregyházi közs.polg.fiuisk.
gazd.gyak.területének 1935.évi
költségvetése.

Hiv.sz.: 192/1934.

Mell.sz.: 0

Közs. polg. fiuisk. Tekintetes Igazgatóságának

Nyiregyháza.

A nagymélt. VKM. Ur f. évi szeptember hó 29-én kelt 46.689/1934.V/2.ü.o.számú rendeletéből értesitem a Tek.Igazgatóságot, hogy az iskola gyakorló területének 1935.évi természetesi költségvetése 205.-pengő bevétellel, 108.51 pengő kiadással, 96.49 pengő várható jövedelemmel a nm.VKM.Ur jóváhagyta.

Felhívom azonban a Tek.Igazgatóságot, hogy a szántóföldre tervezett vetésforgót változtassa meg, mert a mostani előirányzat mellett elkerülhetetlen, hogy kalászos, kalászos után ne kerüljön, am nemcsak helytelen, de ellenkezik is az elméletben tanítottakkal. Helyes volna, ha a szántóföldi termelésre négyes vetésforgó állíttatnék be, amely nemcsak a termelés, hanem a szemléltetés érdekei^{nek} is a legjobban megfelel.

Szeged, 1934. október hó 3-án.

V. V. V. V. V.
kir. főigazgató

EGEDI KERÜLET POLGÁRI ISKOLÁINAK
KIRÁLYI FŐIGAZGATÓSÁGA.

ad 2140-3/1934.szám.

Tárgy: Novemberi jegyzőkönyvhöz pó
ló jelentés.

Hiv.sz.: 204-3/1934.

Mell.sz.: --

Közs. polg. fiúisk. Tekintetes Igazgatóságának

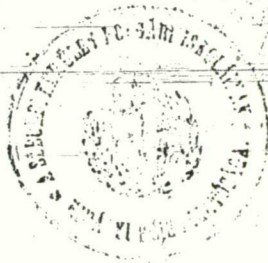
Nyiregyháza.

A pótlóan beküldött eredménytáblázat alapján az iskola tanulmányi előmenetelét kissé gyengének ítélem.

Különösen a következő tárgyakból gyenge az eredmény. I.A.o. magyar nyelv, I.B.o. számtan-mértan, rajz, II.A.o. magyar, II.B. számtan-mértan, kézimunka, III.A.o. szorgalom /50 %/, számtan-mértan, rajz, III.B.o. magyar, IV.A.o. német, számtan-mértan, IV.B.o. német és ásványtan.

Felhívom a szaktanárokat, hogy e tárgyakból kövessenek el mindent az eredmény megjavítására.

Szeged, 1934. december hó 28-án.

V. Nagy Mihály
kir. főigazgató,

2222-1925 Lbr.

A hörs. polgaru liniskola
Finnland. S. 14/2

Talán eddig is hi 18-án kéld ad. 271 / 925 r. előterjesztés
telhenem az igazgatóságat, viveskedjék
lelem / végzőse szerfelekere Jhoróchi B. Kossár
per III. oszt. rend tanulónak a bizonyítvány ki-
adásának határozata magabiztosnak huz
vitó vizsgálat / jánki híresed példamaga
lin kishűségem.

Hydrogylis, 1925 julius 23 - p.

Hungary, 1925 July 23 - p.
 J. W. F. Langley, Sabadaria

Fabry Zuzana

221111

Tekintetes Szabolcsnádmezgye Királyi Tanfelügyelő
úgének.

Kyiregyháza.

Kegyzsagos Királyi Tanfelügyelő Úr!

Azon aláíratos kéressel járulok a Kegyzsagos
Kir. Tanfelügyelő úr kegyesrine elé, miszerint
részenre a kyiregyházi polgári finiskola
I osztályának növénysállattan és kezimunka
tananyagairól p. évi április havában pótvizsgálatot
engedélyezni méltóztassék.

Aláíratos kéresemhez tiszteletteljesen
csatolom az I osztályról szóló bizonyítvá-
nyomat.

E bizonyítvány alapján mely tisztelettel
kérem hogy részenre a pótvizsgálatot a
jelzett időre engedélyezni méltóztassék.

A Kegyzsagos Királyi Tanfelügyelő Úrnak

Aláíratos dolgozón

Ófehértó 1929 Február 5 Mandel Jenő

9-I a. k. szám.
1928. 29. isk. év.

POLGÁRI

FIÜISKOLAI BIZONYÍTVÁNY.

(Magántanulók részére.)

Handel Jenő, 12 r vallású tanuló,
született Ófehértó-n (Szabolcs vm.), 1911 évi szeptember hó 5-én,
a nyíregyházi közs. Jókai kör polgári fiúiskola első osztályában
tanított tantárgyakból az 1928-ik évi január hó 10-ik napján tartott
magánvizsgálaton Szabolcs és Ungkőzig e. e. vmék k. r. tanfelügyelőjének
1928 évi december hó 10-ik napján 4741 sz. alatt kelt engedélye alapján
^{magán-}
~~tanulmányi~~ vizsgálatot tett s ez alkalommal a következő osztályzatokat érdemelte:

Erkölcsei magaviselete: az Ófehértó községi előjárósága által 1928 évi
november hó 7-én 3173 sz. a. kiállított hatósági bizonyítvány szerint: kifogástalan

Egyes tantárgyakban tanúsított előmenetele:

Vallás tan	<u>jó</u>	Természettan	<u>~</u>
Magyar nyelv	<u>jó</u>	Élet- és egészségtani ismeretek	<u>~</u>
Német nyelv	<u>elégséges</u>	Közgazd. és jogi ismeretek	<u>~</u>
Történelem	<u>~</u>	Mezőgazd. és ipari ismeretek	<u>elégséges</u>
Földrajz	<u>jó</u>	Ének	<u>10. v. t.</u>
Számítan és mértan	<u>jó</u>	Rajz	<u>elégséges</u>
Könyvtétel és levelezés	<u>~</u>	Testgyakorlás	<u>10. v. t.</u>
Növénytan és állattan	<u>elégtelen</u>	Kézimunka	<u>elégtelen</u>
Ásványtan és vegytan	<u>~</u>		

Írásbeli dolgozatainak külső alakja tűrhető

Általános osztályzata elégtelen

A vizsgáló-bizottság határozata: A tanári testület eng. alapján javító vizsgá-
Kelt Nyíregyházán, 1928 évi január hó 10-én 10 tat tehet.

Tanfelügyelő

Tekintetes Iskolaszék.

Alulírott arra a tiszteletteljes kérelemmel fordulok, hogy a
Tekintetes Iskolaszékhez, hogy az 1930-31. évi
évi tanévi szíveskedjék elengedni.

Kérem támogatására megengedem meg-
emlétem, hogy atyámnak még gyermek korában
gyakran tud keresetre szert tenni, s nevelte
társunk minden tekintetben az ő vállára
nehézedtek s az ő ácsmestere keresetét ma
a munka idő alatt szinte teljes mértékben
igénybe veszi úgy hogy a fél folyamán igen
nagy gondokkal fel kell küzdenie.

Ezen ezért igyekeztem magam is már a
múlt tanévben olyan magaviseletet és el-
menetelt tanúsítani, hogy tandíj mentesíté-
s elnyerésével legelőbb részben könnyíthessem
életem sok gondjain.

Kérem tehát a Tekintetes Igazgatóhoz
hogy kéresemnek, pilótás magaviseletemre
és általános jó és tölves tannak tekintettel
kéresemet a lehető mértékig teljesíteni szí-
veskedjék, megadok

Budapest, 1930. szeptember hó 19-én

aláíratos tisztelettel:

Tóth György

polg. isk. oszt. tanuló.

1930.

HATÓSÁGI VAGYONI BIZONYÍTVÁNY

/ Szorgalmas és bizonyítvány /

György fia tandíjmentessége

céljár

Városvezetői Hivatala megyei város polgármestere bizonyítja,

PALICZ GYÖRGY - - - - nyíregyházi lakosnak

Bocskay utca 58. szám / akinck foglalkozása ács
 születési helye Nyíregyháza életkora / születési ideje / 46 val-
 lása ág.ev. családi állapota nős.

2.

Vagyona: 1., ingatlan 1.ház. 2., ingó butor.

Egyenes állami adója: ház.a.15 pengő 58 fill.föld.a.58 fill.

Összesen: 16 P. 26 fill.

Jövedelme:körülbelül: havi 140 pengő.

b.✓

Fizetésre köteles hozzájárulói a következők:

Vagyonuk: 1., ingatlan ----- 2., ingó

Egyenes állami adójuk: --- Összesen P. fill.

Jövedelmük: kb.

C. 4

Fentnevezett kötelező felelőse és 4 gyermeke eltartásáról gondoskodni; ezek közül valóban eltartja mindet,

d. ✓

~~TELJESEN/MEGYONTÁRA/ET/KÖTELEZŐT/LEN/~~ /nincs több jövedelme,
mint a lakóhelyén szokásos s ez idő szerint 2 P.40 fillérben meg-
szabott közonséges napszám/ÉS/PAZÁR/ET/KÖTELEZŐT/MEGYONTÁRA/ET/KÖTELEZŐT/

f. ✓

A bizonyítványban igazolt adatokat megállapította a valóságu-
kért felcélós ~~Dr. Pázzsori László~~/ Rajtik Miklós tanácsnok.

Nyiregyháza, 1930. szept. hó 2. n.

m.kir.kormányfőtanácsos
polgármester h.

Előadomány hitelesül:

h o r s k.

4823

Nagykálló község előljáróságától

..... Szám
1929

Hatósági szegénységi bizonyítvány

Tandij meenteség

.....ezéjára

Nagykálló község előljárósága bizonyítja, hogy

Keleny

József

.....nagykállói lakosnak a

Nagy

utca / ..háza

alatt

.....foglalkozása

.....születési helye

születési helye

.....születési éve

.....életkora

26

.....váll

lása

.....családi állapota

.....nő

Fentnevezett köteles/ megnevezeszendők az illető

ládtagok/

eltartásáról gondoskodni; ezek közül valóban eltartja

Vagyona

Jövedelme, mint a lakóhelyén szokásos arány szerint

ben megmaradt köztulajdonos részén, fizetésre köteles hozzájárulni

1. nincsenek

Különös adatok: 1. munkaképessége

2. munkaképessége

3. Községi illetősége

A bizonyítványban írott adatokat megállapította s valósá

guként elő

.....

Kelt Nagykállóban 1929 évi május 6-án

Arandásky

Dewmly

A feladott tétel:

Édesanyám kenyeret süt.

Kidolgozás:

Édesanyám dagasztja a kenyeret. Élesztőt tesz bele. Míha a kemencébe is tesz szőlőt. Nagy lesz az öröme, ha kisül a frissen sült kenyér. A kemencében a tűz. Már a kosarba kerül a kenyér. A kemencéből ki-húzzák a húst. A kosarba a kemencébe kerül a kenyér. Pont a kenyér. Már kisült a mindennapi kenyér. Akinek van édesanyja, az hálót ad az Istennek, hogy aki kenyeret süsön. A kenyér az Isten áldása minden embernek. Kenyér nélkül nem élhet ember.

Kötelezőség.

A Magyar Kir. "Munkás dalnok" a polgári és iskolai igazgatóságától kapott tantervnek megfelelően a következő kötelező magatartás.

1. A tanterv, ill. a tanterv alapján a dalnokok saját jogkörükkel terhelik.
2. A tanterv utáni vizsgálatért és ügyintézésért felelős. Ha a tanterv esetleges megváltozása, vagy a dalnokban valóban hűség, volun. eszélhetőség és ott bármikor is történik, a dalnokok felelős és a kir. köteles megteremt.
3. A dalnokok működése kir. dalnok kulturális, és magából mindenféle politikai körök.

Egyébként az igazgatóság és a dalnokok közötti, semiféle kölcsönös érdeklődés nem áll fenn a dalnokoktól. A dalnok igazgatóság nem tekinthetőre van bíró.

Köszönettel 1924. 4. 10. évi

A munkás dalnok nevében

Gönci János
Elnök

Gönci János

Kir. dalnok

TEKINTETES IGAZGATÓSÁG !

Julius hó 9.-én a sajtóban a polgári iskolai törvény ellen egy cikk jelent meg. A budapesti és budapest-környéki tanárság azonnal kereste az okot, hogy mi indította az illető képviselőt a cikk megírására. Mi úgy véljük, hogy a képviselők nagy része meg akarja hiusítani a készülő polgári iskolai törvényt. Nem nézhetjük karbatett kezekkel az ellenünk megindult hajszát, minden eszközt meg kell ragadnunk, hogy a polgári iskolai törvényjavaslatunkból törvény legyen. A kultuszminiszter Urnak könnyen elvehetnék kedvét hasonló sajtótámadások, ha nem sietünk erkölcsileg támogatására.

A budapesti és budapest-környéki tanárság körében felvetődött az az eszme, hogy tanácsos lenne, ha a polgári iskolai tanártestületek sürgönyileg üdvözölnék a polgári iskolai törvényjavaslatért a kultuszminiszter Urat.

A sürgöny szövegezésénél a következő szempontokat méltóztassék figyelembe venni :

1./ A támadó cikkel a polgári iskolai tanárság nem azonosítja magát és kérjük a minisztert, hogy alkotó kedvét ne szegje hasonló cikkek megjelenése, hiszen az egész magyar közvélemény és az 5000 főből álló hatalmas státusz örömmel és hálával viseltetik kultuszminiszter Ur terveivel szemben.

2./ A sürgönyben domborodjék ki az a hitünk, hogy a miniszter Urtól távol áll az a gondolat, hogy a polgári iskolát csak átmenetnek tartja a 8 osztályu elemi iskola felé.

3./ Kérje az igazgatóság, illetve tanártestület, hogy a kultuszminiszter Ur ismert akaraterejével minél előbb emelje törvényre törvényjavaslatunkat.

4./ Méltóztassék a helyi g a z d a k ö r ö k e t és i p r a t e s t ü l e t e k e t hasonló szövegű sürgöny megírására rábírní. A GAZDAKÖZÖNSÉG ÉS IPAROSSÁG SÜRGÖNYÉBEN HANGSÚLYOZNI KELL, hogy A POLGÁRI ISKOLA A GAZDA ÉS IPAROS TÁRSADALOM KÖZÉPFOKU ISKOLÁJA.

A sürgöny szövegével ne méltóztassék takarékoskodni, a költséget az iskola pénztára fedezze. A legkomolyabb és legszentebb ügyünkről van szó, ha a polgári iskolai törvényjavaslatunkat elvetik, akkor iskolánk szép jövődjét hiusították meg. Önálló polgári iskolai törvény nélkül sem erkölcsi, sem anyagi téren nem várhatunk előrehaladást. A sürgönyt levelünk vétele után azonnal méltóztassék feladni.

Budapest, 1926 július 17.-én.

Kortársi üdvözléttel :

A budapesti és budapest-környéki
polgári iskolai tanárok.

Lúigany.

Klebelsberg Károly
Nagy-méltóságú, v. és k. tanács-
bíró, miniszter-helyettes

Budapest

Nagy-méltóságodnak a polgári
iskolákra vonatkozó törvénnyel
látással nemben ^(valószínű) azok szerint
kifejezve is elgáncsolni vették
a mi iskolánk előhaladásának
a fejlesztésén ismét támaszkodni
jelentek meg. Mi ~~miniszter-helyettes~~
~~iskolánk~~ a támaszkodni
val nemben minden körülmények
megtagadunk most tudjuk azt
hogy ~~Nagy-méltóságodtól~~ ^{Nagy-méltóságodtól} távol áll
az a gondolat, hogy a polgári iskolák
szerepét megváltoztatni és a nyolc
osztályos elemi iskolák felé is
tudjuk azt, hogy az újabb polgári
iskolák törvényi iskolatípusunk
további megújítását, státuszunk
szélesítését és anyagi előhaladását
jelentik mi is. Ezért Nagy-
méltóságodnak törvénnyel
tudunk ismét akaratossággal
megtámaszkodni minél előbb tör-
vényi eszközrel

fin és drágán

Nyíregyházi polgári iskolák

támogatására

Nyíregyházi Községi Jókai Mór
F. I. 1. sz. a.

Kelet- Magyarország

AZ MSZMP SZABOLCS-SZATMÁR MEGYEI BIZOTTSÁGA ÉS A MEGYEI TANÁCS LAPJA

XXXV. évfolyam, 218. szám

ÁRA: 80 FILLER

1978. szeptember 15., péntek

Hűségből jeles

— *Arki Ferenc!* — Ismeretlen helyen. — *Bach Sándor!* — Jelen. — *Balácsi Lajos!* — Jelen! — *Burik János!* — A háborúban maradt! — *Hauptmann János!* — A háborúban maradt. — *Havasi Jenő!* — Jelen.

Hatvanhárom név hangzott el szép sorjában a minap, a nyíregyházi Jókai Mór polgári iskola egykori tantermében. A negyvenöt évvel ezelőtt végzett tanulók találkoztak egymással, s egykori iskolájukkal. A legtöbben közel fél évszázad után most találkoztak először, s bizony, az első percekben csak találgatták, vajon „te ki lehetsz?” Aztán *Balácsi Pál*, a szervező bizottság elnöke egy ötven esztendővel ezelőtti fényképet vett elő, s azonosították a jelenlévőket. Hogy volt aki nem ismert magára? Nem lehet csodálkozni, hiszen egy teljes emberöltő telt el azóta.

Harmincan jöttek el az egykori jókaisok közül. Hatvanhárman voltak, de időközben bizony nagyon sokan örökre eltávoztak, a háborúban maradtak, vagy eltűntek. Itt volt viszont *Mélykúti tanár úr*, — az egyetlen élő, az akkori tanárok közül — aki németre, meg tornára tanította fiait. Most Gödöllőn él, de nagyon szívesen jött el tanítványai közé, akik időközben szétszóródtak szinte a világ minden tájára. A legtöbben azért Nyíregyházáról érkeztek, de volt aki a fővárosból, Miskolcra, Erdőről, Debrecenből jött a Bethlen Gábor utcai iskolába.

Elhomályosult a tekintet, amikor *Szabó László*, az iskola jelenlegi igazgatója köszöntötte az öregdiákokat az úttörők pedig virágcsokorral kedveskedtek. De régen volt, amikor még ők is ez iskola küszöbét koptatták!

— Emlékeztek — *Nagyváthi tanár úr*ra, az osztályfőnökünkre? — kérdezte az ebéd után *Kordován Mihály*, az osztály egykori mókamestere.

— Hogyne emlékeznénk! — nevettek többen is. — Aki mindent megpróbált, hogy embert neveljen belőled? — évődtek a társak, akiknek eszébe jutott, hogy *Miskával* bizony rengeteg gond volt. Nem akart tanulni egy időben az istennek sem, pedig *Nagyváthi tanár úr* mindig mondogatta: „Tanulj fiam, tanulj, mert nagyon megbánod!”

— Tudjátok-e, hogy mikor megérkeztem Nyíregyházára, első dolgom volt felkeresni az öreg házát. Ha valaki látott, biztosan bolondnak tartott, mert én bizony megálltam a ház előtt, s megemeltem a kalapom. Mert ritka becsületes ember volt.

— Hát arra emlékeztek-e, amikor a másik osztályban a *Lábas Marci* nem tudta kifizetni a tandíjat, s úgy volt, hogy ott kell hagynia az iskolát, és az osztállyal közösen az öreg fizette ki a szükséges összeget?

Egy pillanatra elhallgatott mindenki, majd újból következtek az emlékek *Zalán*, és *Mélykúti tanár úrról*, aki soha nem buktatott meg senkit, meg persze *Tamáska igazgató úrról*, aki messze földön híres volt nagy tudományáról, s nem utolsósorban félelmetes szigoráról.

Estébe nyúlt a találkozó, de még akkor is meséltek történeteket pajkos csínyekről, diákkori szerelmekről, nagy-nagy elhatározásokról, melyekből bizony jó néhány soha nem vált valóra. Újból meg újból eszébe jutott valakinek egy történet, s fel-felhangzott az „emlékeztek?”

Persze hogy nem tudtak mindent elmondani egymásnak, hiszen arra egy hónap is kevés lett volna talán. De öt esztendő múlva újra találkozni...

Balogh Géza

.....15-65/1985.....bksz.

Tárgy: ...Szabó László.....
doktori szigorlata.
Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Szántó Imre elvtársnak
egyetemi tanár

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Szabó László: A nyíregyházi polgári iskolai oktatás . . .
története 1880-1948.

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szives figyelmét felhívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a birálat elkészítésének és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a birálat elkészítése után sziveskedjék átadni tanszéke könyvtárasának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelyezése céljából.

Szeged, 1985. dec. 2.

Liabk Ferenc
.....
dékánhelyettes

A kiadmány hiteles:

Megyeri István
.....
főelőadó

Kapták: Dr. Ágoston György egy.t.

Dr. Szántó Imre egy.t. . . . társbiráló